પ્રેમોપહાર.

શ્રીમાન ________________________

____

____

ભાવનગર—ધી આનંદ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમા.
શાહ ગુલાબચંદ લલ્લુભાઈએ છાપ્યું.

श्रीमान् स्व० पंन्यासजी महाराज–
श्री गंभीरविजयजी महाराज.

जन्म स [illegible] सुदि [illegible] — पन्यास पदवी [illegible]

दीक्षा स [illegible] — स्व० स [illegible] पोष सुदि [illegible]

પ્રેમોપહાર.

શ્રીમાન

ભાવનગર—ધી આનંદ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં
શાહ ગુલાબચંદ લલ્લુભાઇએ છાપ્યું.

श्रीमान् [illegible] [illegible] महाराज—

श्री गंभीरविजयजी महाराज.

जन्म स. १९०० पै. सुदि ३ — पन्यास पदवी १९४८

दीक्षा स. १९३१ — स्व० सं. १९६९ पोश वदि ८

સારી મહેનત કરી હતી. આદીના સંઘની આપન જ્યુની કમીટીમાં પણ તેઓશ્રી મેમ્બર હતા. શેઠ ડોસાભાઈ અભેચંદની પેઢીની નાણા પ્રકરણી બાબતની દેખરેખ તેમના વડીલોની જેમ તેમણે પણ સાચવી હતી. અ હજુપણ તેમના બંધુઓ ગોપાળજીભાઈ તથા મણીભાઈ નારણજી દેર શહેના જોખમના કુંચીઓ સાચવે છે. અને તે કાર્યમાં બની શકે તેટલ ભાગ લે છે. શેઠ તલકચંદભાઈએ શ્રી સમેતશિખર, શ્રી ગીરનારજી, પાલીતાણા વીગેરે તિર્થોના યાત્રાઓ પણ કરી હતી. દેરાસર તથા સંઘના દરેક કાર્યમાં જાતેજ હાજર રહી કાળજી પૂર્વક કામ કરતા હત

ધર્મ ઉપરની સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા હોવાથી વર્ધમાન તપના ઓળીઓ કારતક વદી ૮ ની તથા ફાગણ વદી ૨ ની બે તિથિ નોંધાવી હતી તેમ ભાદરવા શુદ ૧ તથા ભાદરવા શુદ ૫ ના સ્વામીવાત્સલ્ય ફંડમાં તેએ શ્રીએ રૂા. ૨૦૦૦) પોતાના વડીલોના નામથી આપ્યા હતા. આવી રી મળેલી લક્ષ્મીનો સદુપયોગ પણ તેઓશ્રી કરતા હતા.

પુન્યપાદ પન્યાસજી મહારાજ શ્રી ગંભીરવિજયજી મહારાજ ઉપ તેમના વડીલોની માફક તેમનો પણ અનન્ય ભક્તિભાવ હતો. આવા એ ધર્મચુસ્ત સરલ સ્વભાવી ગૃહસ્થનું જીવન વાંચકને અનુકરણીય થવાન ભાવના સાથે સ્વર્ગસ્થના આત્માની શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ.

ભૂમિકા.

જગતના તારણહાર વર્તમાન ચોવીશીના તીર્થંકરોનેજ આપણે નથી નમતા, પણ અતીત અને અનાગત ચોવીશીઓના તીર્થંકરોને પણ આપણે નિરંતર ભક્તિભાવે સ્મરી વંદન કરીએ છીએ. આ ચરિત્રના નાયક અંબડવીર, આવતી ચોવીશીના એવાજ એક સમર્થ પુરુષ કિંવા વિશ્વના એક મુખ્ય તારક પુરુષ છે. તેમનું જીવનઆશ્ચર્યો અને અદ્ભુત પ્રસંગોથી ભરપૂર છે, અસામાન્ય કોટીના પુરુષોનાં જીવન હંમેશા આપણાં જેવાંજ હોય એમ પણ શી:રીતે કહી શકાય!

પ્રસ્તુત જીવન ચરિત્ર ઉપરથી પ્રત્યેક વાચક જોઈ શકશે કે અંબડ પોતે એક મહા પરાક્રમી અને સાહસિક પુરુષ હતો. તેણે જીવના જોખમે ઘણી ઘણી વિદ્યાઓ મેળવી હતી અને તે વિદ્યાનો મ્હોટે ભાગે તેણે બીજાનાં દુઃખ દૂર કરવા તથા સંસારનાં પાખંડ પકડવા અર્થેજ કર્યો હતો. એટલું છતાં અંબડ એક મનુષ્ય હતો એ વાત તો આપણે પ્રત્યેક પ્રસંગે બરાબર અનુભવીએ છીએ, અને એ બધા આશ્ચર્યોનીયે પેલીપાર અંબડ એક વીરપુરુષ તરીકે આપણને દર્શન દેતો ઉભો રહે છે.

કનક અને કામીનીની ખાતર દેશ-વિદેશમાં રખડનાર અંબડ, સંસારની સામાન્ય ક્ષણજીવી સંપત્તિની ખાતર અનેક જહેમત ખેંચનાર અંબડ જ્યારે સંસારના સુખોપભોગથી ઉપરામ પામે છે, તેનું ચિત્ત નિર્દોષ દેવ-ગુરુ-ધર્મની શોધમાં વળે છે અને છેવટે જ્યારે બારવ્રત લઇ યથાર્થ જૈનત્વ પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે જાણે સોનુ અને સુગંધ સાથે

મળી જતાં હોય એવાં મનોહર દૃશ્ય આપણા માનસ નેત્ર પાસે ખડાં થાય છે ! ખરેખર વીર પુરૂષો એક તરફ જેટલા કઠોર અને સખત હોય છે તેટલાજ બીજી તરફ કોમળ, મૃદુ અને સરળ હોય છે.

અંબડ જેવા પિતાનો પુત્ર, દીનતા અને દરિદ્રતાનો ભોગ બને અને જે પિતાએ વિશ્વની ઋદ્ધિ-સમૃદ્ધિના ઘણાખરા ભંડાર પોતાના હાથ નીચે રાખ્યા હતા તેજ પિતાના પુત્ર-કુરૂબકને, એકજ પેઢીની અંદર બીજા રાજા પાસે મદદ યાચવા જવું પડે એ પણ કર્મનીજ એક વિચિત્રતા છે ! એકંદરે આ આખ્યાનક કેવળ કથાની દૃષ્ટિથી તો વાંચવા જેવું છેજ, પણ રસપિપાસુઓને રસ તથા નીતિકારોને નીતિના ઉપદેશ પણ જોઈએ તેટલાં આમાંથી મળી આવશે. સામાન્ય બાળકો તથા બાળિકાઓને માટે આ ચરિત્ર એક આશિર્વાદરૂપ થઈ પડશે. પંડિત શ્રી અમરસૂરિએ સરળ સંસ્કૃત ભાષામાં આ ચરિત્ર લખી કથાના રસિક વાચકો ઉપર મોટો ઉપકાર કર્યો છે. અમે પણ એજ પંડિત-મુનિ મહારાજના ગ્રન્થનો આધાર લઈ આ ચરિત્ર રચાવ્યું છે અને અમને આશા છે કે ધર્મ કથા વાંચનારા રસિક બાળકો-યુવકો તથા વૃદ્ધો સુદ્ધાં આ ચરિત્રનો લાભ લઈ આત્મકલ્યાણ સાધવામાં સતત્ ઉદ્યમવંત રહેશે. દરેક નદી જેમ આખરે તો સમુદ્રનેજ મળે તેમ દરેક ચરિત્ર આખરે નીતિ અને ધર્મ કરણીના મહાસાગરમાંજ જઈ ભળે છે, આ અંબડ ચરિત્ર પણ સમસ્તપણે એકજ વાત કહી રહ્યું છે કે:—

શ્રી અંબડ ચરિત્ર

અંબડના અલૌકિક પરાક્રમ

ઉપક્રમ

શ્રી વાસનગરના રાજસિંહાસન ઉપર રાજા વિક્રમસિંહ એક દેવના જેવો વિરાજતો હતો. તેનાં નિત્યનાં પુણ્યકાર્ય અને અસંખ્ય પરોપકારને લીધે તેની કીર્તિ દૂરદૂરના દેશોમાં વિસ્તરી હતી. કોઈ પણ દીન કે દુઃખી રાજા વિક્રમસિંહનાં દર્શન પામી નિરાશ હૃદયે પાછો ન જાય. સારા એ સંસારના એક કલ્પવૃક્ષ રૂપે તેનો યશ ગવાતો. યાચકોને મન તે એક ચિન્તામણી રત્ન સમાન હતો.

એક દિવસે તે પોતાના અમાત્યો અને અનુચરોની એક સભા ભરી બેઠો હતો એટલામાં એક તેજસ્વી પુરૂષ ત્યાં આવી ચડ્યો. વિક્રમસિંહની રાજસભામાં જવા સારૂ કોઈને અનુમતિ કે આજ્ઞા મેળવવાની જરૂર ન હતી. આ નવા

આવનાર પુરૂષની ચાલ અને દેખાવમાં કંઈક એવી વિશેષતા હતી કે રાજા વિક્રમસિંહ અને તેના દરબારીઓ એકી ટસે તેની સામે નીહાળી રહ્યા.

આવનાર પુરૂષના અંગ ઉપર મુલાયમ વસ્ત્રોનો લેશ માત્ર પણ ઠઠારો ન્હોતો. તેમ તેજસ્વી હીરા–માણિક્યના અલંકારથી તેનો દેહ ઝગમગતો ન્હોતો. છતાં એ બધી કૃત્રિમ કાંતિને ફીક્કી કરી નાખે એવી શાંત–સ્વાભાવિક પ્રભા તેના અંગે અંગમાંથી ઝરતી હતી. તેના વદન અને નયનમાં કુલીનતા ને ગર્ભશ્રીમંતાઈના ભાવ તરવરતા હતા. અત્યારે જો કે એ પ્રભા અને કુલીનતા ઉપર ગરીબાઇનું આછું પડ આવી ગયું હતું, તો પણ બારીકીથી જોનાર જોઈ શકે કે આ નવો આવનાર પુરૂષ, સંસારના કોઇ સામાન્ય વંશનો વારસદાર ન હતો. તે રાજા વિક્રમસિંહની બરાબર સામે આવી વિનીતભાવે ઉભો રહ્યો અને ભક્તિભાવ પૂર્વક સ્હેજ શિર ઝૂકાવ્યું.

" આપ આ દેશમાં નવા જ આવ્યા હો એમ લાગે છે [illegible] કંઈ કામકાજ ચીંધવું હોય તો ખુશીથી કહી દ[illegible] પોતે જ આ નવા આવનાર પુરૂષનો સત્કાર [illegible]

" [illegible] આ દેશમાં હું નવો [illegible] પણ કદાચ [illegible] નરપતિનું નામ જરૂર [illegible] છે.

"ગોરખ યોગિનીએ સૂચવેલા માર્ગ અને તમારા પિતાએ દાખવેલાં પરાક્રમો જો આ સભાને કહી સંભળાવશો તો અમને આનંદ થશે એટલું જ નહીં પણ એ પુણ્યાત્મા અંબડ નરપતિના ગુણ સ્તવનથી અમે કૃતાર્થ થઇશું," સભાના એક પ્રૌઢ પુરૂષે અંબડ–પુત્ર કુરૂબક તરફ દૃષ્ટિપાત કરી, સભાજનોની વાંચ્છના પ્રદર્શિત કરી.

"હું એ જ વૃતાન્ત આપને કહેવા અહીં સુધી આવ્યો છું. એ વૃતાન્તના અંતે મારે જે કંઇ આપની પાસે વિનતી કરવાની છે તે ત્યારબાદ કહીશ. અત્યારે તો મારા પિતા અંબડરાજના થોડા અલૌકિક જીવન પ્રસંગો જ આપને સંભળાવીશ." કુરૂબક એટલું કહેતાં કહેતાં રાજાની સામે સવિનય બેસી ગયો.

અંબડપુત્ર કુરૂબકને કુદરતી રીતે જ વાણીની મીઠાશ વરી હતી. રાજાને અને તેની આસપાસના સભ્યોને પરમ ઉત્કંઠ નીહાળી તેણે પોતાના પિતાના પરાક્રમો એક એક કહેવા શરૂ કર્યા. અંબડના પરાક્રમી જીવનની અલૌકિક ઘટનાઓ સાંભળતાં શ્રોતાજનો રસના પ્રવાહમાં તણાવા લાગ્યા. પોતે એક રાજસભામાં બેઠા છે એ વાતનું તેમને સ્મરણ સરખું પણ ન રહ્યું. જાણે કે કોઇ મનોહર દેવસૃષ્ટિમાં વિહરતા હોય એવો પળે પળે આનંદ–આમોદ અનુભવવા લાગ્યા.

પ્રથમ આદેશ

ધનગિરિ નામના પર્વત ઉપર શ્રીગોરખ યોગિની નામે એક યોગીની વસે છે. મારા પિતા-અંબડ ક્ષત્રિયે એકદા તેમની પાસે જઈ બહુમાન પૂર્વક વંદન કર્યું.

અંબડને વિનયપૂર્વક પોતાની સામે બેઠેલો નિહાળી યોગિનીએ પૂછયું—" તમે કોણ છો ? અને તમારો અહીં મારી પાસે આવવાનો ઉદ્દેશ શું છે તે જણાવો."

અંબડક્ષત્રિય મૂળથી જ ગરીબ હતા એ વાત તો તમે જાણો છોજ ધન-લક્ષ્મી-કીર્તિ વિગેરે શી રીતે પ્રાપ્ત કરવાં એ સિવાય તેમની બીજી એકે મુખ્ય અભિલાષા ન હતી.

અંબડે કહ્યું:—" હે માતા! મારા મનોવાંછિત આપના વિના બીજું કોઇ પુર્ણ નહીં કરે, તેથીજ આજે આપની પાસે આવી પ્રાર્થના કરવા માગું છું કે જે રસ્તે મને લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય એ રસ્તો બનાવો. લક્ષ્મી મેળવવાનો મને એકે રાજ-માર્ગ હાથ લાગતો નથી. મારા ઘણા ઘણા દિવસો એજ મુંજવણમાં નીકળી ગયા. હવે કોઇપણ ઉપાયે હું લક્ષ્મી-કીર્તિ આદિ જીવન સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત કરું એજ અત્યારે તો મારું મુખ્ય કર્તવ્ય અને ધ્યાન-ધારણા બની રહ્યાં છે."

યોગિનીએ ઉત્તર આપ્યો:—" હે પુત્ર ! આ આખાયે જગતભરમાં તું જોઇ લે કે કોઇને પણ સાહસ, ઉદ્યમ કે પરા-

ક્રમ સિવાય લક્ષ્મી પોતાની મેળે આવીને વરી છે? બુદ્ધિ અને બળ ગમે તેટલાં હોય, પણ જ્યાંસુધી તમે કેડ બાંધીને લક્ષ્મીની પાછળ ન પડો ત્યાં સુધી તે હંમેશાં તમારાથી દૂર ને દૂરજ રહેવાની કહ્યું છે કે.

साहसीआं लच्छी हवें, न हु कायरपुरिसाइं
काने कुंडल झलकतां, मसी कज्जल नयणाहि—

સાહસિક પુરૂષોની પાસે લક્ષ્મી દાસી રૂપે સદા હાજર રહે છે. અને કાયર પુરૂષ જોતાંજ તેનાથી મુખ ફેરવી રીંસાઇ જાય છે, યોગ્ય માણસને હંમેશા તેના યોગ્યજ સાહિત્ય આવી મળે એવો આ સંસારનો એક સનાતન નિયમ છે. કાનમાં લોકો કુંડળ પહેરે અને આંખમાં મશ ચોપડે, એટલે કે જેને જે લાયક હોય તેજ પ્રાપ્ત થાય એ કુદરતી ક્રમમાં કોણ ફેરફાર કરી શકે તેમ છે?"

"આપ ફરમાવો તે હુકમ પાળવાને હું સદા—સર્વથા તત્પર છું. આપ કહો તે પ્રકારનું સાહસ કરી નાખું, જો કેમેય કરતાં લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થતી હોય તો."

"પણ તું મારા સાત આદેશ બરાબર પાળી શકશે? જીવના જોખમે પણ હું કહું તે પાર પાડવા કટિબદ્ધ રહેશે?" યોગિનીએ અંબડની પરીક્ષા લેવાના હેતુથી પ્રશ્ન કર્યો.

"આપ કહોતે પ્રમાણે કરવા દરેક વાતે તૈયાર છું. એક વાર આપ મને આજ્ઞા કરી જુઓ." અંબડે એક સાહસિક અને વીર પુરૂષને છાજે એવી દ્રઢતાથી જવાબ આપ્યો.

" ત્યારે મારા સાત આદેશોમાંનો પ્રથમ આદેશ સાંભળ. જેમ જેમ એક એક આદેશનો અમલ થશે તેમ તેમ ક્રમે હું તને બીજા આદેશ આપીશ અને તે બધા જો તું યથાર્થપણે પાલન કરશે તો તારા ઘરમાં વિશ્વની લક્ષ્મી સ્વયં આવીને તારા ધનભંડાર ઉભરાવી દેશે." યોગિનીએ અંબડના અંતરમાં રહેલી આશા અને શ્રદ્ધાને સવિશેષ ઉત્તેજન આપી ખુબ ઉત્સાહીત કર્યો.

" લક્ષ્મી મેળવવાની આશા અને નિરાશામાં આજ સુધી મેં ઘણો કાળ વિતાવી દીધો. હવે મને એવી વાતો માત્રથી શાંતિ વળે એમ નથી. કાં તો મનોવાંચ્છિત સિદ્ધિ મેળવવી અને કાં તો આ દેહનું બળીદાન દઇ દેવું એવી ભીષ્મ પ્રતિજ્ઞા કરીનેજ આપની પાસે આવ્યો છું. હવે વિલંબ ન કરતાં આપનો આદેશ સંભળાવી મને કૃતાર્થ કરો."

અંબડની એ પ્રમાણેની વ્યગ્રતા અને દૃઢતા નિહાળી યોગિનીએ પોતાનો પ્રથમ આદેશ તેની સન્મુખ કહી સંભળાવ્યો. એ આદેશનો એકે એક અક્ષર આપ ધ્યાન દઇને સાંભળશો તો આપને ખાત્રી થશે કે ખરેખરા વીર અને સાહસિક સિવાય તેનું પાલન કરવું એ કંઇ રમત વાત ન હતી. તે વખતે અંબડ ક્ષત્રિયના હૃદયમાં ઉત્સાહ અને વીરતા ઉભરાઇ રહી હતી. ગમે તેવો અશક્ત કે અસંભવિત આદેશ મળે તો પણ તેને પહોંચી વળવા તેણે દરેક પ્રકારની તૈયારી પોતાના મનમાં કરી રાખી હતી.

યોગિનીએ પોતાની અંતરદૃષ્ટિને પ્રતાપે અંબડની મેરૂપર્વત સમી આ અડગતા બરાબર જોઈ લીધી, અને પ્રથમ આદેશ સંભળાવવા આ પ્રમાણે કહ્યું:—

" અહિંથી પુર્વ તરફની દીશામાં ગુણવદના નામની એક વાટિકા છે અને એ વાટીકાની અંદર શતશર્કરા નામનું એક વૃક્ષ છે એ વૃક્ષનું ફળ લઇ આવ અને મારી પાસે રજુ કર." યોગિનીનો આ આદેશ સાંભળતાંજ અંબડ તેમને પ્રણામ કરી પુર્વ દિશા તરફ ચાલી નીકળ્યો. એ ફળ કેવું હોય અને તેનાથી કેવી ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય એ વિષે શંકાનો એક પ્રશ્ન સરખો પણ ન પૂછ્યો. પરાક્રમી પુરૂષોના હૃદયમાં શ્રદ્ધા ને વિશ્વાસ કેવા નિર્મળ ભાવે વાસ કરી રહ્યા હોય છે તે આ ઉપરથી આપ સર્વ જોઇ શકશો.

ગુણવદના વાટીકા અને શતશર્કરા વૃક્ષનું સ્મરણ કરતાં અંબડ ત્યાંથી એકદમ ચાલી નીકળ્યો. જતાં જતાં એક સવારે કુંકુમમંડલ નામના નગરની અગાસીઓ અને અટારીઓ તેણે દૂરથી નિહાળી. આ કોઈ મહો નગર છે અને ત્યાં થોડો વખત વિશ્રામ કરી આગળ ચાલીશ એવો મનસુબો કરી તે ઉતાવળો ઉતાવળો ગામના પાદરમાં શોભતા એક સરોવર પાસે આવી ઉભો રહ્યો. માર્ગની મુસાફરીથી થાક તો લાગ્યોજ હતો. એટલે જળના હિલ્લોલથી છલકાતા અને આસપાસની વૃક્ષરાજીથી મોહક લાગતા એ તળાવની પાળ પાસે તે હાશ કરીને બેઠો.

નગરજનોની [illegible] [illegible] તેના આચરણો જ વિલક્ષણ જણાતાં [illegible] કરી તો ઠીક [illegible], આજના દેશોમાં [illegible] કે હાલો ચાલી [illegible] તો શું આ અન્ય વિશ્વમાંથી જ [illegible] છું. પરન્તુ તેની આ [illegible] થઈ કે આ પ્રાણી [illegible] છે અને તેમના સાથે [illegible] પ્રાણી [illegible] હોય તો ખરેખર આ દેશ, [illegible] ઉંચા આચાર-વિચારવાળો જ હોવો જોઈએ. નહિંતર પુરૂષો પોતે ઉઠીને પાણી ભરવા નીકળી પડે [illegible] આવો વિચાર કરે છે એટલામાં ત્રીજી તરફથી કેટલીક સ્ત્રીઓ ઘોડા ઉપર બેસી, આમોદ, વિનોદ અને કુતુહલ કરતી સર્વત્ર નગર ફરવા નીકળી પડી હોય એવો આભાસ દેખાય તેની નજરે પડ્યો. અશ્વારૂઢ થયેલી સ્ત્રીઓના મુખ ઉપર લજ્જા, સંકોચ કે વિનયને બદલે પુરૂષોના જેવી દ્રઢતા, કઠોરતા અને વક્તાનાં બાહ્ય લક્ષણો સ્પષ્ટ દેખાઈ આવતાં હતાં.

"પુરૂષો બધા સ્ત્રીઓના કામકાજ કરે અને સ્ત્રીઓ બધી પુરૂષોના જેવાં આચરણ કરે તેનું શું કારણ હશે? આ દેશજ કંઇક ઉંધી ખોપરીવાળો લાગે છે." આવા આશ્ચર્ય અને

[illegible] ઓરડામાં એક ગુફા. આગળ [illegible] [illegible]

[illegible] ! [illegible] [illegible] સ્ત્રીઓના [illegible] [illegible] લાગવાનો [illegible] [illegible]

[illegible]

ઉપહાસ કરતી હોય અને સમસ્ત સંસારની મહારાણી હોય એવા દમામથી તે આસપાસ નિહાળતી હતી. તેના મસ્તક ઉપર છત્ર-ચામર વીંઝાતા હતા. તેણીના હાથમાં રહેલો સોનાનો રાજદંડ સૂર્યના તેજને લીધે ચમકતો હતો. હાથીની આગળ ને પાછળ સ્ત્રીઓનું એક મોટું સૈન્ય અદબથી ચાલતું હતું. આ સ્ત્રીયારાજ્ય જોઈ અંબડ તો છેક આભો જ બની ગયો. તેની વાચા બંધ પડી ગઈ શું બોલવું અને શું ન બોલવું તેનો કંઇજ નિર્ણય તેનાથી ન થઇ શક્યો. પાસે ઉભેલી પેલી વૃદ્ધ ડોશી અંબડની આ વિલક્ષણ દશા જોઇ રહી. સવારી આગળ નીકળી ગઇ એટલે ડોશીએ હળવે રહીને કહ્યું:—

“ લોકો જેને અંબડ ક્ષત્રિયના નામથી ઓળખે છે તે તું જ ને ? તું આજે અહીં આવવાનો છે એમ હું ક્યારના યે જાણુતી હતી, હવે ચાલ, બીજા કોઇને પુછવા કરતાં મારા પોતાના ગૃહે જ આવી વિશ્રાંતિ લે, અને તારે જે કંઈ પૂછવું હોય તે સુખેથી મને પુછી ખુલાસા મેળવજે.”

અંબડ હૈયામાં હિમ્મત એકઠી કરી સરોવરના કીનારેથી ઉઠીને ઉભો થયો અને પેલાં વૃદ્ધ ડોશીનાની પાછળ પાછળ ચાલ્યો.

થોડે દુર ગયા પછી ડોશી એક મહેલના દ્વાર પાસે આવી ઉભી રહી અંબડને મન આ મહેલ ન લાગ્યો. ઋદ્ધિ-સિદ્ધિ નો એક મહાસાગર જ જાણે પૂરજહારથી ઉછળી રહ્યો હોય

એવો તેને ભાસ થયો. મહેલની આસપાસનો ગઢ અને દીવાલો સફેદ આરસના જેવી ચકચકી રહી હતી. ધીમેધીમે બન્ને જણા એક વિશાળ આંગણામાં આવીને ઉભાં રહ્યાં. તે વખતે આંગણાની વચ્ચોવચ્ચ એક અતીવ સૌંદર્યવતી નવયૌવના નિશ્ચિન્તભાવે પોતાની ક્રિડામાં તલ્લીન બની બેઠી હતી; તેણીએ અંબડને આવતો જોયો. પણ વિવેક કે વિનયનો એક શબ્દ સરખો પણ ન ઉચ્ચાર્યો. અંબડે તો ગામના પાદરમાં પગ મૂક્યો ત્યારથીજ તે દિગ્મૂઢ જેવો બની ગયો હતો. તેનું કૌતુહલ ધીમે ધીમે ઘટવાને બદલે વધતું જ જતું હતું. સંસારના સમસ્ત લાવણ્યના સારરૂપ આ લાવણ્યવતી યુવતીને નીરખી ક્ષણવાર તો તે પોતાનું ભાન ભૂલી ગયો. આજનો મૃત્યુલોક હોય તો પછી અપ્સરાઓનો દેશ કેવો હશે તેની કલ્પના કરવા જતાં તેનું મન ચકડોળે ચડયું યુવતીનો વર્ણ જો કે ગૌર ન હતો. પણ ગૌર વર્ણની અંદર શ્યામતાની આછી છાંટ કોઇ કુશળ કારીગરે નાખી હોય તેમ તે ગૌર અને શ્યામ વર્ણની ધુપછાંય જેવી દીપી રહી હતી. તેના ભાલની સૌભાગ્યના ઉદય સરખી કાંતિને માનવી નહીં પણ કોઇ સ્વર્ગશિલ્પની અધિષ્ઠાત્રી હોય એવું ભાન કરાવતી હતી. તેના વિશાળ નયન અને યુવાનીના ગર્વથી લચેલી દેહ લતા યોગીઓના માન-અભિમાન તોડવા માટે જ જાણે ખીલતી હોય એમ કોઇને પણ જોતાંની સાથે જ લાગ્યા વિના ન રહે. તેનાં કુંભ સમા સ્તન મદનના બાણની પણ મશ્કરી કરતા હોય અને તોફાન જગવતા હોય એમજ લાગે.

આ યુવતીની સન્મુખ સૂર્ય, ચંદ્ર, રાહુ અને મંગળના ચાર દડા પડ્યા હતા. તે વારંવાર ઇચ્છામાં આવે તે દડાને ઉંચે ઉછાળી એકલી બેઠી બેઠી મનની મોજ ભોગવતી હતી. સૂર્યના પ્રખર તાપથી દશે દિશાઓમાં ઝાકઝમાળ પ્રકાશ પથરાઇ રહ્યો હતો. એ પ્રકાશની અંદર મહારાણી જેવી શક્તિસ્વરૂપી આ નવયૌવના બેઠી હતી.

અંબડ આ નારી વિષે કંઇ જ નિશ્ચય ન કરી શક્યો. ને ઉંઘમાંથી ઉઠતો હોય તેમ, વૃદ્ધાને કંઈક પૂછવા જતો હતો. એટલામાં તે વૃદ્ધાએ જ અંબડને કહ્યુ:—

" ગોરખ યોગિનીના આદેશથી શતશર્કરા વૃક્ષનું ફળ લેવા નીકળ્યા હો તો પણ આજ તો તમે અમારા અતિથિ બન્યા છો. અમારી અનુમતિ સિવાય તમે આ દેશમાંથી બ્હાર નહીં જઇ શકો. "

" એક સ્ત્રી પોતાની ઉપર આવો નિરંકુશ અધિકાર ચલાવે છે તેનું ભાન થતાં અંબડની આંખનો એક ખુણો લાલ થયો. વૃદ્ધાએ તે લાગણી જોઈ લીધી. અંબડને શાંત કરવા કૃત્રિમ મીઠાશથી તેણીએ કહ્યું " અહીં ગભરાવા જેવું કંઇજ નથી. જ્યાં સુધી શતશર્કરાવૃક્ષનું ફળ તમને ન લાધે ત્યાં સુધી તમે સુખેથી અહીંજ રહેજો. મારી આ પુત્રી ચંદ્રાવતી પણ તમને કોઇ વાતે મુંઝાવા નહીં દે. તમે બન્ને સાથે રહો અને નિર્દોષ સુખ ભોગવો. "

" અંબડની પાસે આ આજ્ઞા કે ભલામણનો કંઈજ

જવાબ તૈયાર ન હતો. તે જવાબ શોધવાની ગડમથલમાં હતો તેટલામાંજ ચંદ્રાવતી એક હરિણીની અનિમે ત્યાં આવી અને અંબડને ઉદ્દેશી બોલી કે:—"હું પણ તમારા જેવોજ એક સાથી ક્યારની શોધતી હતી. ચાલો આપણે હવે રમીએ. અહીં રમવા સિવાય બીજું કંઈજ કરવાપણું નથી હોતું."

અંબડે ચંદ્રાવતીના મ્હોં સામે એક દ્રષ્ટિપાત કર્યો. ચંદ્રાવતીએ લેશ માત્ર પણ શરમાયા વિના પોતાની સ્વાભાવિક અમૃતઝરણી વાણીમાં કહેવા માંડ્યું:—

"જુઓ, રમતના નિયમો પ્રથમ જ જાણી લેવા જરૂરના છે. દડો ઉછાળતાં અને ઝીલતાં જેના હાથમાંથી દડો પડી જાય તે હાર્યો ગણાય અને જે હારી જાય તે બીજાની ચરણસેવા કરે." ચરણસેવા શબ્દ બોલતાં ચંદ્રાવતી ખડખડાટ હસી પડી.

અંબડને આ શરત સ્વીકારતાં સ્હેજ સંકોચ તો થયો. પણ એક અબળા પાસે શરમાવાનું તેને યોગ્ય ન લાગ્યું. તે બોલી ઉઠ્યો:—"ભલે, કબુલ છે એ શરત."

ચતુર ચંદ્રાવતીને માટે આ રમત છેક નવી ન હતી. તે તો તેમાં પુરેપુરી પાવરધી હતી એમ કહીએ તો કંઈ ખોટું નહીં. તેણીએ એક પછી એક સૂર્ય, ચંદ્ર, રાહુ અને મંગળના દડા ઉંચે ઉછાળવા અને ઝીલવા માંડ્યા. એક દડો હજી અર્ધો નીચે ન આવ્યો હોય તેટલામાં તો બીજો દડો તેનું સ્થાન લેવા ઉંચે ઉછળ્યોજ હોય ! સૂર્યનો દડો અદ્ધર ઉડે કે તેજ

ક્ષણે આકસ્માત દિવસની રોશની ચોતરફ ફેલાઇ જાય અને જેવો ચંદ્રનો દડો અદ્ધર ઉછળે કે તે જ સમયે પૂર્ણિમાનો પ્રકાશ સારી પૃથ્વીને અજવાળાથી ભરી દે! ચંદ્રાવતીએ આ કળા એવી તો ખૂબીથી કેળવી હતી કે ચારમાંથી એક પણ દડો ભૂલથી–અજાણતાં પૃથ્વી ઉપર પડવા ન પામે! રાહુ અને મંગળના દડા જેવા આકાશ તરફ ધસે કે તરતજ વારાફરતી દિવસ ને રાત્રીની સંધ્યાના પ્રકાશમાં જાણે વિશ્વ આખું યે સ્નાન કરતું હોય તેમ પ્રકૃતિનું દ્રશ્ય પલટાઇ જાય! અંબડ પોતે, ચંદ્રાવતીની આ ક્રીડા કુશળતા જોઇ એક રીતે આશ્ચર્યમુગ્ધ જેવો થઈ ગયો, આવી પાવરધી રમણી ઉપર પોતાનો પ્રતાપ શી રીતે બેસારવો તેની તેને કંઇજ ગમ ન પડી.

આખરે ધૈર્ય ને હિમ્મતનો સંચય કરી અંબડે ચંદ્રાવતીને ઉદ્દેશી કહ્યું: “ હવે મારો વારો આવ્યો. મને દડા ઉછાળવા દો.”

ચંદ્રાવતીએ આ માગણી સાંભળી સ્હેજ પ્રતાપસૂચક સ્મિત કર્યું. તેના હૃદયમાં આ અજાણ્યા પુરૂષ પ્રત્યે જે દયા ને અવજ્ઞા ભરી હતી. તે તેણીએ આ સ્મિત દ્વારા સ્પષ્ટ કરી નાખ્યું.

અંબડે સંકોચાતા હસ્તે સૂર્યનો દડો ગ્રહણ કર્યો. સૂર્યના ધગધગતાં સહસ્ર કીરણો આંખ પર પડતાં જ તેના હોશ કોશ ઉડી ગયા! ચંદ્રાવતીની જેમ સૂર્યને ઉંચે ઉછાળવાના મનોરથ મનમાંજ સમાઇ ગયા. તેને બદલે અંબડ પોતેજ મૂર્છા

પામી સૂર્ય પ્રદેશની અંદર સૂઈ ગયો ! તે પછી ચંદ્રાવતીએ એ દડો જોરથી અદ્ધર ફગાવી, મંત્રના બળથી ત્યાંજ થંભાવી દીધો. સૂર્ય અને અંબડ આકાશમાં સ્થિર થઇ રહ્યા.

ચંદ્રાવતી પોતાના અંતઃપુરમાં ચાલી ગઈ;

થોડીવારે નાગડ સારથી સૂર્ય સમિપે આવીને જુવે છે તો સૂર્યમંડલને વિષે એક પુરૂષ મૂર્ચ્છિત અવસ્થામાં ભાન ભૂલેલો દેખાયો. નાગડને તે પુરૂષ તરફ દયા છુટી. અમૃતનાં છાંટણા છાંટી તેને શુધ્ધમાં લાવવાની નાગડને અંતરપ્રેરણા સ્ફુરી. તેથી તે એકદમ દોડતો દોડતો ચંદ્રમંડલ સમિપે ગયો. ત્યાં જઇને જુએ છે તો ચંદ્રનું સ્થાન પણ ખાલી પડયું હતું અને ચંદ્રની સ્ત્રી રોહિણી રોઇ રોઇને માંડ માંડ સમય ગાળતી હતી, નાગડે રોહિણીને રડવાનું કારણ પૂછતાં રોહિણીએ આંસુ લુછી અતિ દીન વાણીમાં કહ્યું કેઃ—

" મારા પતિ ચંદ્રદેવને ચંદ્રાવતી નામની નારી આજે કેટલાય દિવસથી બંદીવાન્ કરીને અહીંથી ઉપાડી ગઇ છે. હું પતિ વિરહે નિરંતર ઝુરૂં છું અને રડી રડીને બાકીનું આયુષ પુરૂં કરૂં છું. "

નાગડ સારથીના હૃદયમાં રોહિણી જેવી સાધ્વી સ્ત્રીનું આ કરૂણ આક્રન્દ સંતપ્ત શૂળની જેમ આરપાર ભોંકાઈ ગયું. સંસારની એક અબળા ચંદ્રદેવ જેવા સમર્થ દેવ અમરને પોતાનો કેદી બનાવે એમાં તેને સમસ્ત દેવલોકનું અપમાન થતું હોય

એમ લાગ્યુ, રોષ અને વૈરને લીધે તેનાં ગાત્રો કંપવા લાગ્યાં. રોહિણી તરફ મ્હોં ફેરવી આશ્વાસન આપતાં તે બોલ્યો:—

“ તમારૂં આક્રંદ મારાથી નથી જોઇ શકાતું. હું આ જ ક્ષણે પૃથ્વી ઉપર જઉં છું અને ચંદ્રાવતી જેવી ઉદ્ધત નારીના મદનું મર્દન કરી તમારા પ્રિયતમ પતિ દેવને હમણા જ આ અમર ભૂમિમાં હાજર કરૂં છું. એક દેવની પાસે દુર્બળ માનવજાતિ ક્યાં સુધી સ્પર્ધા કરી શકે છે તે હું જોઇ લઇશ. ”

નાગડ સારથી બીજાં હજાર કામ પડતાં મુકી ચંદ્રાવતીના નિવાસસ્થાન તરફ સડસડાટ ચાલી નીકળ્યો.

ચંદ્રાવતીએ નાગડને દૂરથી જ આવતો જોઇ લીધો. તેણીએ પોતાનું નાગપાશ નામનું તીર તેની તરફ છોડયું અને જોતજોતામાં નાગડ સારથી નાગપાશ વડે ચોતરફથી વીંટળાઇ ગયો. તે એક ડગલું પણ આગળ વધવાની શક્તિ ગુમાવી બેઠો. ચંદ્રાવતીમાં આટલું બળ અને શક્તિ હશે તેની કલ્પના સુદ્ધાં પણ ભાગ્યેજ આવી હશે. નાગડને નાગપાશથી બાંધી ચંદ્રાવતી નિશ્ચિંત મને પોતાની માતા પાસે ચાલી ગઇ.

નાગડની બ્હેન સર્પદુષ્ટશૃંખલાને આ વાતની ખબર પડી એટલે તે બેબાકળી, પોતાના વીરાની વ્હારે દોડી આવી. તેણીએ દૂરથી જ એક તીર છોડી, નાગડના દેહની આસપાસ વીંટળાઇ ગયેલા નાગપાશ તોડી નાંખ્યા. તે જેવો છૂટ્યો કે તરતજ તીર વેગે ચંદ્રાવતીના ઘર તરફ દોટ મૂકી. તેની

રગેરગમાં વેરનો બંદલો લેવાના વાસના ધુંધવાઈ રહી હતી. બ્હેન પોતાના ભાઇના મનોભાવ સમજી ગઇ. તેણીએ નાગડને શાંત્વના આપતાં કહ્યું—" ભાઈ ! આ ચંદ્રાવની તું ધારે છે તેવી સામાન્ય સ્ત્રી માત્ર નથી તેની સાથે ઝુઝવામાં તું નહીં ફાવે. " પણ નાગડ એક મટીને બે ન થયો. ગમે તે પ્રકારે વેરનો બદલો લેવા તાકુદી ઉઠ્યો.

ચંદ્રાવનીનાં ચમત્કારિક બળથી સ્તંભિત થયેલો સૂર્ય પણ નાગડને કહેવા આવ્યો કેઃ—" હે પુત્ર ! ચંદ્રાવતી સામે વિરોધ કરવો મુકી દે. એ સાક્ષાત્ શક્તિ સ્વરૂપી યોગિની હોવાથી તેનાં બંધન મારે પોતાને પણ મને કે કમને સ્વીકારવાં પડે છે. તું તેની પાસે બાળક ગણાય. "

પિતા–સૂર્યના શબ્દો સાંભળી નાગડ શાંત તો થયો. પણ તેના અંતરનો તલપ્રદેશ ઇર્ષાથી ખળભળી ઉઠ્યો. તેણે આયાકુંડલી નામની શક્તિનું આરાધન આદર્યું અને એ શક્તિના પ્રભાવે ચંદ્રાવનીની માતા ભદ્રાવતીનો વિનાશ કર્યો, ચંદ્રાવની પાસે માફી મંગાવી, સૂર્યમંડળને મુક્તિ અપાવી અને નિરંતર વિરહથી ઝુરતી રોહિણીને તેનો પતિ–ચંદ્ર દેવ પાછો લાવી આપ્યો.

તે પછી ચંદ્રમંડલમાંનું અમૃત લઇ મૂર્છાવશ પડેલા અંબડના અંગ ઉપર છાંટ્યું. અંબડ આળસ મરડી ઉભો થયો. તેણે પોતાને છવિતદાન આપવા બદલ સૂર્યદેવને ઉપકારસૂચક અભિનંદન કર્યું.

અંબડ–ક્ષત્રીયના વિનય–વિવેકથી સંતુષ્ટ થયેલા સૂર્યે પ્રસન્ન થઇ અંબડને એક સરસ વરદાન આપ્યું અને કહ્યું કે —" જા, તું આજથી અનંતજેતા થાય છે. કોઇ પણ નારીના કામબાણ તારૂં હૈયું નહીં વીંધી શકે."

આવા અયાચિત અને અણધાર્યા વરદાનથી અંબડને પાર વિનાનો આનંદ થયો. તે ફરી ફરીને સૂર્યને શતશઃ ધન્યવાદ આપવા લાગ્યો. પછી તો સૂર્યે પણ ભારે પ્રસન્ન થઇ આકાશગામિની અને ઇંદ્રજાલિની એમ બે વિદ્યાઓ તેને આપી. એટલુંજ નહીં પણ સૂર્યની આજ્ઞાથી નાગડે, શતશર્કર વૃક્ષનું ફળ કે જેને માટે તે આખી પૃથ્વી ફરવા જીવના જોખમે નીકળ્યો હતો તે પણ લાવી તેના હાથમાં મૂક્યું. સૂર્યે કહ્યું કે —" આ ફળનો મહિમા લગભગ દરેક દેવ અને મનુષ્યને પણ સુપરિચિત છે. જેની પાસે આ ફળ હોય તે કોઇ દિવસ પણ દુ:ખી ન થાય. તું આ ફળ તારી પાસે રાખજે અને ધર્મ તથા પરોપકારનાં કાર્ય કરી જીવ્યું સાર્થક કરજે."

નાગડ અને સૂર્ય ઉભયનો આભાર માની તે પિતા-પુત્રની મદદથી અંબડ ભૂમિ ઉપર આવી પહોંચ્યો. સૂર્યદેવે પ્રસન્ન થઇ આપેલી મહા વિદ્યાઓની પણ તેણે સારી પેઠે સાધના કરી લીધી.

પછી, ઈંદ્રજાલ વિદ્યાની સહાયથી અંબડે સાક્ષાત ઇશ્વરનું રૂપ લીધું અને એ ઇશ્વરના રૂપમાં જ તેણે ચંદ્રાવતીના ઘેર આવી દર્શન આપ્યાં. પ્રત્યક્ષ શંકર–મહાદેવ

પોતાના આંગણે આવ્યા છે એમ માની ચંદ્રાવતીએ તેમના ચરણમાં સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કર્યા, અને ભક્તિથી ગદ્ગદ વાણીમાં કહ્યું કે:—"હે પ્રભુ ! આપના પધારવાથી આજે મારૂં આંગણું પાવન થયું ! આપની મહત્ કૃપાથી મારો જન્મ સાર્થક થયો. એક સંસ્કૃત કાવ્યમાં કવિ કહે છે કે—

महातीर्थं महौषध्यो, महानाथ मुनीश्वरः ।
अल्प भाग्यवतां तेषां प्राप्ते दुर्लभ दर्शनं ॥

મહાતીર્થ, મહૌષધી, મહાનાથ અને મુનીશ્વરનાં દર્શન તો કોઈ મહાન્ પુણ્યશાળી કે ભાગ્યશાળી હોય તેને જ પ્રાપ્ત થાય. અભાગી કે અલ્પ ભાગ્યશાળીને તેમનાં દર્શન થતાં નથી. હું મને આજે પરમ ભાગ્યશાલી માનું છું કે આપના જેવા વિશ્વના મહાદેવે પ્રત્યક્ષરૂપે મારે ત્યાં પધારી મને દર્શન દીધાં."

મહાદેવની સમિપે આ રીતે ભક્તિયુક્ત વચનો ઉચ્ચારી પોતાનો આનંદ પ્રદર્શિત કરી રહી હતી એટલામાંજ મહાદેવે મ્હોટેથી રડવા માંડ્યું.

ચંદ્રાવતી આ રૂદનનો અર્થ ન સમજી શકી. તેણીએ બે હાથ જોડી કહ્યું કે—"પ્રભુ ! આપ તો આ સમસ્ત સંસારના પાલક, પોષક અને સંરક્ષક ગણાઓ છો ! આપની આજ્ઞા વિના વૃક્ષનું એક પાંદડું પણ ન ફરકે એવો તો આપનો પ્રભાવ છે. પ્રાણીમાત્ર આપને કર્તા હર્તા માની આપની ઉપાસના કરે છે. છતાં આજે આપ આમ કેમ રૂદન કરી રહ્યા છો તે મારાથી નથી સમજાતું."

શિવે ગળગળા સ્વરમાં ઉત્તર આપ્યો:—"હું સંસા
કર્ત્તા હર્ત્તા છું એ વાત ખરી છે. પણ આજે મારે પોતાને
મહાન સંકટ આવી પડ્યું છે. હવે મારૂં શું થશે તેનો
ચાર કરતાં મારાથી રડયા વિના રહી જ શકાતું નથી.
દુનીયામાં આજે મારા જેવો બીજો એક પણ જીવ દુઃ
નહીં હોય. એ દુઃખ ટાળવાને આજે તમારા વિના બી
કોઈ જ શક્તિવાન્ નથી."

ચંદ્રાવતીનું આશ્ચર્ય વધતું જ ચાલ્યું, તે બોલી–"
મહાનાથ! પહેલાં આપનું દુઃખ કહો. મારાથી એ દુઃખ
દૂર થઇ શકે તેમ હોય તો હું મારૂં સર્વસ્વ આપના ચરણ
ધરી દઇશ."

શિવે પોતાના દુઃખનો ખુલાસો કરતાં કહ્યું કે:–"અ
મારી પ્રાણપ્રિયા પાર્વતી મને ત્યજી સદાને માટે ચાલી ન
ગયાં! હવે પાર્વતીજી વિના જીવવું એ મને કડવું ઝેર જેવું
પડ્યું છે." એટલું કહેતા કહેતામાં શિવજી પુનઃ રડી પડ્ય

"પણ હવે તેનો શો ઉપાય કરવો તે મને સમજાવો
ચંદ્રાવતીએ અતિ આકાંક્ષા સાથે પ્રશ્ન કર્યો.

"તેનો એકજ ઉપાય છે અને તે એ જ કે જો તમે મા
સાથે વિવાહ કરો તો હું બધાં સંકટથી છુટી જઉં." શિ
જીએ આબાદ તીર છોડયું.

"પણ હું એક પામર માનવી કયાં અને આપ સમ
દેવ કયાં? માનવ જાત તો દેવો કરતાં સહસ્ર ગણી મલીન

ગણાય ! આપ મને પરણીને શી રીતે સુખી થશો ? અને હું આપને યોગ્ય પણ શી રીતે બની શકું ? "

" સુખી થઇશ કે નહીં તે જોવાનું કામ મારૂં પોતાનું છે. તમે મારે યોગ્ય શી રીતે બનો તેના ઉપાય પણ મારી પાસે જ છે. જો તમે મને વરવાને રાજી હો તો જ એ ઉપાય બતાવું. આ ઉપાય એવો છે કે હરકોઇ માણસ અપવિત્ર મનુષ્યત્વમાંથી મુક્ત થઈ પરમ પવિત્ર દેવત્વને પ્રાપ્ત કરી લે. " શિવજીએ ચંદ્રાવતીના ગળામાં એક પછી એક મધલાળ મુકવા માંડી.

" તો પછી આપ કહો તે પ્રમાણે કરવાને તૈયાર છું. " ચંદ્રાવતીએ નિખાલસપણે કબુલાત આપી.

" જો તમે મારે યોગ્ય બનવા માગતો હો તો સૌ પ્રથમ તમારે તમારૂં મસ્તક મુંડાવી નાખવું પડશે. આ બારીક વસ્ત્રો અને કીમતી અલંકારોને બદલે ફાટલાં તૂટલાં ને ગંધાતાં વસ્ત્રો પહેરવાં પડશે, મ્હોં ઉપર મેશ ભૂંસવી પડશે એટલું જ નહીં પણ બીજા કોઈ વાહન ઉપર ન બેસતાં ગધેડાની પીઠ ઉપર બેસી મારી પાસે આવવું પડશે. જો તમે આટલું કરી શકો તો જ તમારૂં પાણિગ્રહણ મારાથી થઇ શકે. કહો આટલી આકરી વિધિ કરી મારા યોગ્ય થઇ શકશો. ? " શિવજીએ ચંદ્રાવતીને બરાબર સકંજામાં લીધી.

" એમાં તે કઈ મોટી વાત છે ? આપની એકેએક આજ્ઞા પાળવા આપની આ દાસી તૈયાર છે. શિવજીની પત્ની થવાનું

મહદ્ભાગ્યે પ્રાપ્ત થતું હોય તો આવી પાંચ-પચીશ તો શું પણ હજાર વિધિ પાળવા પણ ગમે તે સ્ત્રી તૈયાર થઇ જાય." ચંદ્રાવતીએ પોતાનો ઉભરો ઠલવ્યો.

બપોર થતાં ચંદ્રાવતીએ મસ્તક મુંડાવ્યું, કેશકલાપ ઉખેડીને ફેંકી દીધો, મ્હોઢા ઉપર મેશ ભુંસી અને અંગે ઉકરડામાંથી આણેલાં ગંધાતાં ચીંથરાં વીંટાળ્યાં. પછી એક ગધેડા ઉપર બેસી શંકરની રાહ જોતી ઘરની બહાર ઉભી રહી. લોકોનાં ટોળેટોળાં આ શંકર અને ચંદ્રાવતીનો વિવાહ જોવા એકઠાં થઈ ગયાં. તેઓ અંદર અંદર વાર્તાલાપ કરી ચંદ્રાવતીના સૌભાગ્યના વખાણ કરવા લાગ્યા, સ્ત્રીઓ પણ ચંદ્રાવતીના સદ્ભાગ્ય પ્રત્યે ઇર્ષાની નજરથી નિહાળવા લાગી.

યથાસમયે શિવસ્વરૂપધારી અંબડ ત્યાં આવી પહોંચ્યો. લોકોના ટોળાએ તેને અભિવંદન કરી હર્ષ ધ્વની કર્યાં. હવે ઘડી-બે ઘડીની અંદર મહાદેવજી આ ચંદ્રાવતીને પોતાના મડખામાં લઇ આકાશમાર્ગે કૈલાસ તરફ ઉડી જશે એવી સૌ કોઇએ કલ્પના કરી.

ચંદ્રાવતીનો ગર્વ આજે નિરંકુશ હતો. સાક્ષાત શંકર જેવા પોતાને પતિ મળશે એ અભિમાનથી તે પોતાના દેહનું પણ ભાન ભૂલી ગઇ હતી. એટલામાં લોકોના અસાધારણ ટોળાને લીધે હો કે દૈવસંજોગને લીધે હો ચંદ્રાવતીની સવારી માટે આણેલો ગર્દભ ભડકયો અને ચંદ્રાવતીને નીચે પટકી ત્રણ-ચાર પાદપ્રહાર પણ કરી વાળ્યા. પ્રેક્ષકોમાંના કેટલાક આ

અદ્ભુત પ્રસંગ જોઈ ખડખડાટ હસી પડયા. ચંદ્રાવતી પોતે પણ શરમાઇ ગઇ. તેણીએ શંકરને નમ્રપણે પ્રાર્થના કરી કેઃ— " પ્રભુ ! આપની હાજરીમાં, આપના જ દેખતાં આ ઉદ્ધત પ્રાણી મને પાદપ્રહાર કરે તે આપ કેમ સાંખી રહ્યા છો ? આપે તેનું તત્કાળ નિવારણ કરવું જોઇતું હતું. તેને બદલે આપ તો ઉલટા હસી રહ્યા હો એમ જણાય છે. "

આ પ્રાર્થના પુરી કરે એટલામાં તો શંકરનો વૃષભ પણ એકાએક તોફાન કરવા લાગ્યો અને એ તોફાનને અંગે પણ બીજી બે-ચાર લાતો ચંદ્રાવતીના મસ્તક ઉપર પડી.

બે ક્ષણ પહેલાં અભિમાનથી ફુલાઇ ગયેલી ચંદ્રાવતીના નયન આંસુથી ઉભરાઇ નીકળ્યાં. માથું ઉંચું કરી ગગન ભણી નિહાળે છે તો ત્યાં શંકર, શિવ કે મહાદેવ સાવ અલોપ થઈ ગયા જણાયા. લોકોએ મશ્કરીના વાગ્બાણ ઉપરાઉપરી છોડવા માંડ્યા. તેઓ કહેવા લાગ્યા કે—" કેમ ચંદ્રાવતી ? બહુ અભિમાન કરતી હતી તેનાં કડવાં ફળ ચાખ્યાં ને ? કૈલાસ પર્વત ઉપર મહાદેવજીના દર્શન કરીને ઘડીકમાં પાછી પણ આવી ગઈ કે ? "

ચંદ્રાવતી તો એ વખતે એવી ભોંઠી પડી ગઈ કે જો ધરતી માતા માર્ગ આપે તો તે જ ક્ષણે પૃથ્વીમાં સમાઇ જાય. તે કંઈક વિચાર કરતી હતી અને લોકો ઉચ્ચ કંઠે તેણીનો ઉપહાસ કરી રહ્યા હતા તે વખતે અંબડે પોતાનું શિવ સ્વરૂપ સંકેલી લઇ પોતાના સ્વાભાવિક રૂપમાં દર્શન

દીધા. શિવજીને બદલે અંબડને પોતાની સામે ઉભેલો જોઇ શરમને લીધે તેણીને મરવા જેવું થયું.

અંબડે કહ્યું:—"આપણી રમતની શરત તો યાદ છે નેં? હું સૂર્યમંડળમાં જઇ વિજય મેળવી આવ્યો."

"તેં મને આમ જગતની વચ્ચે કેમ બે આબરૂ કરી? તું માણસ નહીં પણ માણસના વેશમાં ચોખ્ખો ગધેડો જ છે!" ક્રોધના આવેશમાં ચંદ્રાવતીના મુખથી ન બોલવા જેવાં વેણ નીકળી ગયાં.

"હવે મને વધારે ચીડવશો તો તેનું પરિણામ સારૂં નહીં આવે. એક કડવું ફળ તો ચાખ્યું, અને હજી પણ વધારે બીજાસ કરશો તો કોઇને મ્હોં બતાવવું ભારે થઈ પડશે. કહ્યું છે કે—

न कोपनीयाः केनापि साक्षरा हित कांक्षया।
विपरीतास्ते जायंते राक्षसा इव केचन॥

અર્થાત્ હિતની ઈચ્છાવાળા જનોએ કોઇ પણ સાક્ષરને ભૂલેચૂકે પણ ન ચીડવવો, સાક્ષરો જો વિફરે તો તેઓ રાક્ષસ જેવા જ બની જાય. માટે હવે સમજીને શાંત થાઓ તો વધારે સારૂ." અંબડે એક વિજેતાની જેમ ગંભીર ભાવે ઉપદેશ આપ્યો.

અંબડના આ અલૌકિક વિદ્યાપ્રભાવથી ચંદ્રાવતી એટલી તો ભયભીત બની ગઇ કે તેની સામે બોલવાનો પ્રયત્ન

કરવા છતાં. ઓષ્ટમાંથી એક શબ્દ પણ ન નીકળ્યો. તે મૌનપણે ચિત્રવત્ ત્યાંને ત્યાં જ બેસી રહી. લોકો પણ મશ્કરી કરતા પોતપોતાના સ્થાનકે ચાલ્યા ગયા.

અંબડે રમતની સરત ફરીથી રજુ કરી અને કહ્યું કે "તમે હાર્યા અને હું જીત્યો. હવે કાં તો મારી ચરણસેવા સ્વીકારો અને કાં તો મને વરો!"

આજના પ્રયોગથી ચંદ્રાવતીનું અભિમાની હૃદય પીગળીને પાણી જેવું થઇ ગયું હતું. તે એકદમ અંબડના ચરણમાં નમી પડી અને પોતાની ઉદ્ધતાઇ તથા સ્વચ્છંદ માટે ક્ષમા યાચતી કહેવા લાગી કે—"આજથી મારૂં સર્વસ્વ આપના ચરણમાં જ નિવેદન કરી હું સર્વ ઉપાધિથી મુક્ત થઉં છું. એક નારીને ન છાજે તેવો ઉન્માદ અને ઉત્પાત કર્યો તે માટે હું પસ્તાઉં છું. હું મારૂં કર્તવ્ય ભૂલી અને ઓટે માર્ગે ચડી ગઈ તે બદલ આપ જે પ્રાયશ્ચિત્ત ફરમાવો ને પાળવા તૈયાર છું. આજથી મને આપનીજ એક દીન દાસી માની આપની છાયામાં આશ્રય આપશો."

અંબડે તેને સ્નેહ પૂર્વક આલીંગન આપ્યું, અને પૂછયું કે—"બીજી બધી વાત જવા દઇ મને માત્ર એટલું કહો કે આ નગરમાં આવો વિપરીત આચાર સર્વત્ર દેખાય છે તેનું શું કારણ? મને તેનો સંતોષકારક ખુલાસો હજી સુધી મળી શકયો નથી. માટે તે બધી વાત તમે પોતે જ કહો તો બહુ સારૂં."

"આ નગર મેં પોતે જ મારી પોતાની શક્તિથી સ્થાપ્યું છે અને મારી શક્તિથી જ ચાલે છે. મારી શક્તિના પ્રતાપેજ મેં સૌને વિપરીત આચાર પાળતા બનાવી દીધા છે. તેમાં જો કંઇ પણ દોષ હોય તો તેને માટે હું પોતે જવાબદાર છું. રૈયત તો બિચારી મારી આજ્ઞા પ્રમાણે જ ચાલી રહી છે." ચંદ્રાવતીએ સરળ ભાવે પોતાના પતિદેવ પાસે યથાર્થ હકીકત કહી દીધી.

"પણ તમારી પાસે એવી તે કઈ શક્તિ છે તે જરા કહેશો ?" અંબડે પુનઃ પ્રશ્ન કર્યો.

"આપને પતિ તરીકે માન્યા અને સ્વીકાર્યા પછી આપની પાસે કોઇ પણ વાત છુપાવવી એ અધર્મ છે. તેથી આપ જે કંઇ પૂછો તેનો સંપૂર્ણ સત્ય ઉત્તર આપવા તૈયાર છું. હવે મારી પાસે કઇ કઇ શક્તિ છે અને તે કઇ કઈ વિદ્યાના પ્રતાપે મને પ્રાપ્ત થઈ છે તે આપને કહી દઉં. પ્રથમ તો, મને આકાશગામી વિદ્યા સારી પેઠે આવડે છે, વળી ચિંતિતગામી વિદ્યા પણ મને પ્રાપ્ત થઇ છે અને તે ઉપરાંત સ્વરૂપ પલટાવવાની તેમજ આકર્ષણ કરવાની–આકર્ષણી વિદ્યા પણ હું મેળવી ચૂકી છું." ચંદ્રાવતીએ પોતાના અંતરના ગુપ્ત રહસ્ય એકે એક પ્રકટ કરવા માંડ્યા.

ચંદ્રાવતીને આટઆટલી અપૂર્વ વિદ્યાઓ વરી છે તે જાણી અંબડને પણ ભારે હર્ષ થયો. પોતાના ભાગ્યની મનમાં ને મનમાં તે સ્તુતિ કરવા લાગ્યો.

પરાક્રમી અંબડ અને શક્તિમતી ચંદ્રાવતીના પરસ્પર સંમેલનથી બન્નેના દિવસો સુખ—આનંદ અને વિલાસમાં વ્યતીત થવા લાગ્યા. થોડા દિવસ પછી અંબડે સુવર્ણ—રત્ન આદિ મહા મૂલ્યવંતી સામગ્રી પોતાની સાથે લઇ, ચંદ્રાવતીની સાથે પોતાના ગામ તરફ પ્રસ્થાન કર્યું.

ગોરખ યોગિની પાસે અંબડ અને ચંદ્રાવતીએ જઇ પ્રેમપૂર્ણ નમન કર્યું. અંબડને ક્ષેમકુશળ પાછો આવેલો જોઈ ગોરખ યોગિનીએ પોતાનો સંતોષ પ્રદર્શિત કર્યો. અંબડે સતશર્કરા વૃક્ષનું ફળ યોગિનીના પાદપંકજમાં સવિનય અર્પણ કર્યું અને થોડી આડીઅવળી વાતો કરી અંબડ અને ચંદ્રાવતી, ગોરખ યોગિનીના આશ્રમમાંથી નીકળી પોતાને ઘેર ગયા. એ રીતે તેઓ રોજ ભાતભાતના સુખ-વિલાસ ભોગવતા દિવસો નિર્ગમવા લાગ્યા.

દ્વિતીય આદેશ

એ વાતને થોડા દિવસો થઈ ગયા. ત્યારબાદ એક સુંદર પ્રભાતે અંબડ–ક્ષત્રિયે–ગોરખ યોગિનીના આશ્રમમાં જઈ યોગિનીને પુનઃ અભિવંદન કર્યું અને ભક્તિભાવ પૂર્વક કહ્યું કે:—

"હે માતા! હવે આપનો બીજો આદેશ સુણાવો. જેમ પ્રથમ આદેશનું પરિપાલન કર્યું તેમ આપના દ્વિતીય આદેશનું પાલન કરવા મન–વચન–કાયથી પ્રયત્ન કરીશ."

"વત્સ! અહિંથી દક્ષિણ દિશામાં, એક વિશાળ સમુદ્રની વચ્ચે હરિછત્ર નામનો એક દ્વીપ છે, અને તે દ્વિપની અંદર કમલ કાંચન [illegible] વાળી વન છે, તેની આંધારિકા નામની કન્યાને લઈ આવ[illegible] એ મારો બીજો આદેશ છે,"

[illegible] માટે પ્રથમથી જ [illegible] પોતાનું કલ્યાણ તૈયાર હતો. [illegible] તેથી એક [illegible] સમુદ્રના [illegible] દ્વીપ તરફ ચાલી [illegible]કર્યા.

[illegible] એક [illegible]

હેરો ઉછાળાં મારી રહી હતી. દેવ-દેવીઓને માત્ર રમવા ખાતર જ જાણે આ પ્રદેશ નિર્માયો હોય તેવો તે શાંત અને પવિત્ર લાગતો હતો. અંબડને ખાત્રી થઈ કે ગોરખ યોગિનીએ સમુદ્રની અંદર જે હરિશ્ચંદ્ર નામનો બેટ કહ્યો છે તે જ આ હોવો જોઈએ. પણ જો આ તે જ બેટ હોય તો કમલકાંચન યોગીની કુટીર શી રીતે શોધી કાઢવી એ એક મ્હોટી મુંઝવણ થઇ પડી.

અંબડ બેઠો હતો ત્યાંથી ઉઠીને ઉભો થયો અને કમલયોગીની શોધ કરવા માર્ગ કાપવા લાગ્યો. તે હજી થોડે દૂર જાય છે તેટલામાં સામેથી કોઇ એક પુરૂષ આવતો જણાયો. અંબડ તેને કંઈક પૂછે તે પહેલાં પેલો પુરૂષ જ બોલી ઉઠયો કે:-" અહો અંબડ-ક્ષત્રિય ! ઘણે દિવસે આ વનમાં આપનાં પનોતાં પગલાં થયાં ! "

દૂર દૂરના એકાંત જંગલમાં રહેનારો આ પુરૂષ પોતાનું નામ જાણે છે તે જોઇ અંબડને આશ્ચર્ય તો થયું. પણ મનના એ આશ્ચર્યભાવને મનમાં જ દાબી દઇ તે બોલ્યો:-" અહીં કમલકાંચન નામના એક યોગી વસે છે એમ સાંભળ્યું છે. તો આપ તેમનો આશ્રમ બતાવવાની કૃપા કરશો ? મારે તેમની પાંસે બહુ જરૂરનું કામ છે. "

" તમે જે યોગીને શોધવા નીકળ્યા છો તેજ યોગી આજે પોતાની મેળે પગે ચાલીને તમારી પાસે હાજર થઇ ગયો છે. સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહેવાની જરૂર હોય તો તમે જેને

કમલકાંચન યોગીને કાગી અને નાગી નામની બે સ્ત્રીયો હતી. આજે અંબડ નામનો એક ક્ષત્રિય અતિથિ આવવાનો છે એમ તે અગાઉથીજ જાણી ગઇ હતી. તે બન્ને જણીઓ ઉંબરામાં ઉભી ઉભી રાહ જોતી હતી તેટલામાં અંબડ ત્યાં આવી પહોંચ્યો.

"અંબડ તમારૂં જ નામ ને? ગોરખ યોગિનીના આદેશથી વનમાં ભમનાર તમે પોતે જ કે?" કાગી અને નાગી બન્ને સ્ત્રીઓ એકી સાથે બોલી ઉઠી.

આભાર અને આશ્ચર્ય સાથે અંબડે સહેજ મસ્તક નમાવી પોતાની સમ્મતી સૂચવી.

તે પછી કાગી અને નાગીએ અનેક પ્રકારની મીઠી મીઠી વાતો કહી અંબડને સ્નેહથી નવરાવ્યો, ભાતભાતના ભોજન રાંધી અંબડની થાળીમાં પીરસી, આગ્રહ કરી તેને તૃપ્ત કર્યો. પણ આ બધો સ્નેહ, માયા, મમતા કેવળ કૃત્રિમ હતી એનું અંબડને ભાન ન રહ્યું. ઊભય નારીઓની સ્નેહ-જાળમાં તે સપડાયો.

અંબડ જમીને પરવાર્યો અને ઘડીવાર બેઠો એટલામાં તે એક મરદ મટી પામર—અસહાય કુકડો બની ગયો. કાગી ને નાગી નામની દુષ્ટાએ ભોજનની અંદર જ એવી ઔષધી ભેળવી દીધી કે એ ભોજન જમ્યા પછી અંબડ પોતાનો નર-દેહ ગુમાવી બેઠો. ખરેખર નસીબ શું નથી કરતું?

आरोहति गिरिशिखरं समुद्रमुल्लंघयति याति पातालं
विधिलिखिताक्षरमालं फलति कपालं हि भूपाल—

વિધિના લેખ કોઇ દીવસ મિથ્યા ન થાય ! વિધિજ પ્રાણી માત્રને પર્વતના શિખરે ચઢાવે છે, વિધિજ સમુદ્રની પેલીપાર લઇ જાય છે અને વિધિ જ મનુષ્યોને પાતાળ પર્યંત પહોંચાડે છે. પોતાના બાહુબળથી એક વખત પહેલાં પૃથ્વીને ધ્રુજાવનો અંબડ–ક્ષત્રિય અત્યારે સાવ નિરૂપાય બની ગયો ! ભલભલા વિદ્યાધરો અને શૂરવીરોની સાથે સ્પર્ધા કરતો અંબડ, એક પામર પક્ષીની કોટીમાં આવી પડયો ! તેનું બળ તેની બુદ્ધિ, તેની વિદ્યા અને તેની કળા–કુશળતા એ સૌ તેને બચાવવાને નિષ્ફળ નીવડયાં ! મ્હોટા મ્હોટા ચમરબંધી પણ કીસ્મત્ પાસે ગરીબ ગાય જેવા બની જાય છે એમ જે કહેવાય છે તે કંઇ ગાંડાનો પ્રલાપ માત્ર નથી; પણ તે અક્ષરશઃ સત્ય છે.

અંબડ કુકડો બન્યો એટલે કાગી નાગી નામની કુલટા સ્ત્રીઓ તેને ક્રૂરપણે પજવવા લાગી. પોતે જાણે બીલાડીઓ હોય અને કુકડારૂપી શીકાર માંડ માંડ હાથ આવ્યો હોય તેમ તે અંબડને પજવવા લાગી. અંબડની દશા ખરેખર દયાજનક હતી. ન તેનાથી માણસની જેમ બોલાય કે ન તેનાથી સામે થવાય. મનમાં સમજીને બેસી રહેવા સિવાય બીજો એકે ઉપાય અત્યારે ન ચાલ્યો કાગી–નાગીના તોફાન તેણે મુંગે મ્હોંઢે વેઠી લીધા.

કમલકાંચન યોગી પણ કોઇ કોઇ વાર આ કુકડાની સામે-રોષપૂર્ણ નજર કરી જાણે ધિક્કાર વરસાવતો હોય તેમ કહેતો કે અરે! ભલા માણસ? તને બીજું કંઈ ન સૂઝયું કે તેં મારી આંધારિકાને લઇ જવાનું સાહસ કર્યું? તારી કુબુદ્ધિનાં કડવાં ફળ હવે તુંજ ભોગવ! તને સલાહ આપનારા સૌ આઘે રહ્યા અને તું પોતેજ તારી જાળમાં સપડાઈ ગયો!"
અંબડનો આત્મા આ ઊદ્ગાર સાંભળી અંદરખાને તો ઘણો-જ ઊકળી આવતો. પણ વાચા વિના તે શી રીતે ઉત્તર આપે?

આવી રીતે દુ:ખમાં ને દુ:ખમાં અંબડે કેટલાક દિવસ કાઢી નાખ્યા! તે હિમ્મત ન હાર્યો કોઇ એક શુભ ક્ષણે પોતે પાછો મનુષ્ય થશે અને આ અમાનુષી અત્યાચારનો બદલો લેશે એવી આશા રાખી મુક્તિના દિવસ ગણવા લાગ્યો.

છેવટે અંબડ નહીં, પણ કાગી નાગી અને કમલકાંચન યોગી આ કુકડાથી કંટાળ્યા. એક દિવસે યોગીએ પોતાની બન્ને પ્રિયાઓને સંબોધીને કહ્યું કે:—" હવે આ પાપને આપણા ઘરમાંથી કાઢીએ તો સારૂં. એનો આખો અવતાર હવે આમ કુકડા પેઠેજ વ્યતીત થવાનો એ ચોક્કસ. તે આપણે ત્યાં પડ્યો રહે તેના કરતાં જંગલના ટાઢ-તડકા અને ભુખનાં દુ:ખ વેઠે એજ તેને માટે યોગ્ય સજા છે. માટે ગમે તેમ કરીને તેને વનમાં છુટો મુકી દ્યો. વનના વિકરાળ પશુ-પક્ષી કાં તો તેને ફાડી ખાશે અને કાં તો ભુખ-તરસથી પીડાઇ કમોતે મરી જશે એટલે આપણે આ નકામી ઉપાધિથી વગર

કાગી નાગીને આ સલાહ ગળે ઉતરી. તે બન્ને જણીઓ ગાઢ અરણ્યમાં, જ્યાં માણસનો પ્રવેશ સરખો પણ ન થઇ શકે ત્યાં જઈ આ કુકડાને છૂટો મૂકી આવી.

અંબડનું ભાગ્ય આજ પ્રસંગની રાહ જોતું બેઠું હતું. માણસનું ભાગ્ય ક્યારે અને કેવી રીતે પલટાય છે તે નિશ્ચયપૂર્વક કહેવાને કોણ સમર્થ છે ? ઘણીવાર મનુષ્યો બીજાનું ભૂંડુ કરવા જતાં ઉલટું તેનું કલ્યાણ જ કરતા હોય છે. અંબડને વિષે પણ એમજ થયું. કાગી ને નાગીએ અંબડને રીબાવવા સારૂ વનમાં મુકયો તો ખરો, પણ ત્યાં અંબડનું ભાગ્ય ચમક્યું.

એક દિવસે કુકડાના રૂપમાં સર્વત્ર વિચરતો અંબડ વનના એક નિર્જન ભાગમાં આવેલી વાવમાં પાણી પીવા ઉતર્યો. તરસ ખબ લાગેલી હોવાથી ધરાઇને ગળા સુધી પાણી પીધુ. હવે પાણી પીને જેવો બહાર નીકળ્યો કે તરત જ તે હતો તેવો મનુષ્ય બની ગયો !

તેણે વિચાર કર્યો કે આમ એકાએક મારૂં સ્વરૂપ પલટાઈ જવાનું શું કારણ હશે ? વિચારનાઅંતે નિશ્ચય કર્યો કે આ વાવના પાણીમાં જ એવું કંઈક સામર્થ્ય છે કે જેને લીધે રૂપાંતર પામેલા પ્રાણી પાછા હતા તેવા મનુષ્ય થઇ જાય.

આવો નિશ્ચય કરી મનસ્વિની તે વનમાં આગળ વધ્યો જતા જતા ગાઢો પડવાથી એક વૃક્ષની આગે નિદ્રા લેવાના ઇરાદાથી વૃક્ષના પાદડા આઘાપાછા કરી સહેજ અંગ

લંબાવ્યું. એટલામાં દૂરથી કોઇ સ્ત્રીનાં કરૂણ રૂદન સ્વર તેને કાને આવતાં હોય એવો ભાસ થયો. બરાબર લક્ષ આપીને સાંભળ્યું તો ખરેખર જ કોઈ અનાથ સ્ત્રી ડુસકા ભરીભરીને રોતી હોય એવી અંબડને ખાત્રી થઇ. પછી તો નિદ્રા નિદ્રાને ઠેકાણે રહી અને અંબડ એક વીર પુરૂષની જેમ તે રૂદનસ્વરવાળી દિશામાં ચાલ્યો.

રસ્તે જતાં જતાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે:—"અરેરે! આ નિર્જન અરણ્યમાં બિચારી કોમળસ્વભાવ નારીને કોણ પજવતું હશે? જે ઠેકાણે સૂર્યનાં કીરણો પણ ધ્રુજતાં ધ્રુજતાં પ્રવેશ કરે ત્યાં આગળ દુષ્ટ મનુષ્યો કેવાં પાખંડ રચી મનુષ્યત્વને શરમાવે છે!

રૂદન કરતી સ્ત્રીની પાસે જઇ અંબડે પ્રશ્ન કર્યો કે:—"હે સુલોચને! તું કોણ છે? અને તારે માથે એવી તે કઇ મ્હોટી આપત્તિ છે કે જેથી રડી રડીને આ વનનાં વૃક્ષને પણ દયાર્દ્ર બનાવી મૂકે છે?"

વીણાના સ્વરને પણ લજ્જિત કરે એવી મિષ્ટ વાણીમાં બોલી ભયભીત સ્ત્રીએ પોતાનો વૃતાન્ત સંભળાવવો શરૂ કર્યો.

"હે નરપુંગવ! રોલગપુર પત્તનના રાજા હંસની હું રાજકુંવરી છું. મારૂં નામ રાજહંસી છે. હું ઉમ્મરલાયક થઇ એટલે મારા પિતાએ હરિશ્ચંદ્ર નામના એક રાજકુંવરને મારૂં પાણિગ્રહણ કરવા સારૂ નિમંત્રણ મોકલ્યું. એ નિમંત્રણને

માન આપી લગ્નનો દિવસ પણ મુકરર કરી આપ્યો. લગ્નની બધી તૈયારીઓ આગમચ જ કરી રાખી હતી. માત્ર અમારો હસ્તમેળાપ થાય એટલી વિધિ જ બાકી હતી. સંબંધીઓ અને સગાં-સ્નેહીઓ આગમન-ગમન કરવામાં બાકી નહીં રાખતા હતા. હસ્તમેળાપને હવે બહુ વાર ન હતી. હું આજ પ્રભાતકાળમાં જરા ઉઘાડમાં ઉઠી લગ્નનાં વસ્ત્રાભૂષણો પહેરવાની તૈયારી કરતી હતી અને હજી તો સૂર્યદેવ પ્રગટ થયા અને સમર્પેલી કંચુકી પહેરી રહું એટલામાં કોણ જાણે ક્યાંથી એક મહા દુષ્ટ પુરુષ મારા અંતઃપુરમાં અકસ્માત દાખલ થયો. તેણે મને ધમકી આપી મારી કંચુકી પડાવી લેવાનો પ્રયત્ન કર્યો. પણ હું તેની સામે કેડ સુધી ઝુઝી! છેવટે બળપૂર્વક મારી કંચુકી ઉતારવાનો પ્રયત્ન કરવામાં પણ તેણે બાકી ન રાખી. પરંતુ મારી દૃઢ અનીચ્છા પાસે તેનું કંઈ જ ન ચાલ્યું છેવટે તે ક્રોધથી ધમધમી ઉઠ્યો. તેણે મને ત્યાંથી એમને એમ ઉપાડી આકાશમાર્ગે ઉડવા માંડ્યું. ભયને લીધે મારી આંખો મીંચાઈ ગઈ! પછી શું બન્યું તે હું નથી જાણતી. એ દુષ્ટ પુરુષ મને અહીં એકલી મુકીને ગયો છે. પણ જરૂર તે અહીંથી બહુ દૂર નહીં ગયો હોય. મારી આ કંચુકીનો તેને ભારે મોહ લાગ્યો છે. પણ હું મારા પ્રાણના ભોગે પણ આ કંચુકી તેની પાસે જવા નહીં દઉં. આટલામાં જો બીજો કોઇ સત્પુરૂષ વસતો હોય અને મદદ કરે તો હું એ દુષ્ટના પંજામાંથી બચી જઉં એવી આશાથી આ અંધારી રાત્રીએ હું રૂદન કરતી હતી. મારા સદ્ભાગ્યે તમે આ તરફ આવી ચડ્યા. ”

રાજહંસી કંઇક વધુ બોલવા જતી હતી. પણ એટલામાં અંગદ જ બોલી ઉઠ્યો કે:—" સૂર્ય દેવ તમારીપર શી રીતે પ્રસન્ન થયા ? અને તમને આ કંચુકી શા સારૂ આપી ?"

રાજકુમારી સહેજ સ્વસ્થ થઇ, આંખમાંના અશ્રુ લુછી નાખી પોતાનો જુનો વૃત્તાન્ત કહેવા માંડ્યો:—

" તે વખતે હું છેક ન્હાની ન હતી. બાલ્યભાવ વટાવી યુવાનીના ઓટલા ઓળંગતી હતી. મારા માતપિતાએ મને સરસ્વતી નામની એક પંડિતાની પાઠશાળામાં ભણવા મોકલી. હું સરળભાવે એ પંડિતા પાસે શાસ્ત્ર-સાહિત્ય વિગેરે શીખતી. મારી સાથે કુલીન કુળની બીજી સાત કુમારિકાઓ પણ એજ પંડિતાની પાઠશાળામાં નિયમિત ભણવા આવતી. અમે સાતે જણીઓ સખીભાવથી પરસ્પરને હેતથી મળતી-હળતી. એક દિવસે અમે આઠે જણીઓએ વિચાર કર્યો કે આજે તો આપણે પાઠશાળામાં જ સૂઇ રહીશું. અમારા માતપિતાને સરસ્વતી પંડિતા પ્રત્યે ખુબ શ્રદ્ધા હોવાથી તેમણે અમારા પ્રસ્તાવ વિષે વાંધો ન લીધો. તે રાત્રીએ અમે પાઠશાળામાં સૂતાં તો ખરાં, પણ પૂર્વે કોઇ દિવસ ન જોયેલું એવું એક મહદ્ આશ્ચર્ય નીરખ્યું."

રાજહંસીએ આટલું કહી એક ઉષ્ણ નિશ્વાસ મૂક્યો. ભૂતકાળના સ્મરણમાત્રથી તેનું કાળજું તડપતું હોય એવાં ચિન્હ તેના વદન ઉપર તરી આવ્યાં.

પુનઃ તે સ્થિર થઇ નિર્ભયપણે કહેવા લાગી:—" અમને

આઠે જણીઓને ભરનિદ્રામાં સૂતેલી સમજી પંડિતાએ એક મ્હોટું માંડલું રચ્યું અને એ માંડલાની અંદર ચોસઠ જોગિણીઓને ક્રિડા કરવા આવાહન કર્યું. આકાશમાં વિજળી ઝબકે તેમ એક પછી એક એમ ચોસઠ જોગણીઓએ આ માંડલાની અંદર પ્રવેશી રાસડા લેવા માંડ્યા.

સરસ્વતી પંડિતાએ, જોગણીઓની પ્રસન્નતાનો લાભ લેવાના આશયથી પ્રાર્થના કરી કે—" મારા જેવી એક દરિદ્ર દાસીને તમારે એકાદી સિદ્ધિ તો જરૂર આપવી જોઇએ."

એક યોગિનીએ જવાબ આપ્યો—" સિદ્ધિ આપવામાં અમારી ના નથી. પણ વિધિ વિના સિદ્ધિ ન મળે ! જો એમ જ સિદ્ધિઓ વેરવા માંડીએ તો જગતમાં સિદ્ધિની એક કોડી જેટલી પણ કીમત ન રહે. "

" આપ આજ્ઞા કરો તે પ્રમાણે વિધિ કરવામાં મને કોઇ જાતની હરકત નથી. " પંડિતાએ ઉત્સુકતા પ્રકટ કરી.

" પહેલા પ્રાણપિંડ આપ, પછી અમે તને સિદ્ધિ સમર્પીશું. " ચોસઠ જોગણીઓએ એક સાથે ઉચ્ચાર કર્યો.

" પ્રાણપિંડ અથવા તો ભોગ એ જ આપને સર્વને અભીષ્ટ હોય તો આ આઠે કુમારિકાનાં બલિદાન તૈયાર છે. આપ તે બલિદાનની વિધિ કહો એટલીજ વાર. આપને માટે મારે કંઇ નવાં બલિદાન શોધવા જવું પડે એમ નથી. "

અમારાં આઠ કુમારિકાનાં બલિદાન મળશે એ વાત

સાંભળતાં વેંત ચોસઠ જોગણીઓનાં મ્હોંમાં પાણી આ ગયાં ! તેમણે કહ્યું:—" એને માટે કૃષ્ણ ચતુર્દશીનો, રવિવ રનો દિવસ અતિ યોગ્ય થઇ પડશે. તે દિવસે બપોરના સમ અમે તારે ત્યાં આવશું. તું આ આઠે કન્યાઓને નૈવેદ્ય સા તૈયાર રાખજે." એટલું કહીને જોગણીઓ અંતર્હિત થઇ ગઇ

હવે તમે જ કહો કે આ સંસારમાં મરણ સિવાય બીજ કઈ વસ્તુ ભયંકર છે ? માણસની નજર સામે મૃત્યુ દેખાત હોય તો તેને રાજવૈભવ પણ ખારાં ઝેર થઇ પડે. અમાર બલિદાન દેવીને ધરાશે એ વાત સાંભળી અમારાં હૈયાં કમ કમી ઉઠયાં ! અમને કોઇને તે રાત્રીએ પૂરી ઉંઘ ન આવી ક્યારે સવાર પડે અને આ દુષ્ટા સરસ્વતીના ઝુંપડામાંથ નાસી છૂટીએ એ જ ચિંતામાં અમે આખી રાત્રી પસાર કરી

સવાર થતાં જ અમે આઠે કુમારિકાઓએ ઉઠી, ગત રાત્રિવાળી ઘટના મારા પિતા–રાજાજીને કહેવાનો અને અમાર માથે ભમતા વિઘ્નનું નિવારણ કરવા સૂર્યની આરાધના કર વાનો નિશ્ચય કર્યો.

મારા પિતાને તો આ વાત સાંભળી એટલો બધો ક્રોધ વ્યાપ્યો કે તેમણે તે જ ક્ષણે સરસ્વતી પંડિતાનો વધ કરવા પોતાના અનુચરોને આજ્ઞા દઇ દીધી. પરંતુ મેં મારા પિતા જીને પુરેપુરા વિનય સાથે આજીજી કરી તેવું ઉતાવળું સાહસ કરતાં રોકયા. મેં કહ્યું કે " એ બ્રાહ્મણી બહુ અધમ અને નિષ્ઠુર છે. કોઇ પણ પ્રકારનું ક્રૂર કર્મ કરતાં તેને જરાય

સંકોચ થાય એમ નથી. જેનાં દુષ્ટ મનુષ્યોને છંછેડવા સિવાય બની શકે તેટલું પોતાનું આત્મરક્ષણ કરી લેવું એ જ હિતાવહ છે."

"પણ એ દુષ્ટાનાં પ્રાણ લીધા સિવાય બીજી રીતે આત્મરક્ષણ કરવું એ મારાથી નથી સમજાતું." રાજાએ ક્રોધના આવેશમાં ઉદ્ગાર કહાડ્યા.

મેં ઉત્તર આપ્યો: "અમે સૂર્યની આરાધના કરવાનો નિશ્ચય કર્યો છે. અમને ખાત્રી છે કે તેથી અવશ્યમેવ અમારો વિજય થશે."

"તો પછી એ આરાધનામાં હવે એક ક્ષણ જેટલો પણ વિલંબ ન કરવો જોઇએ." રાજાએ અમને ઉત્તેજન આપતાં કહ્યું.

ત્યારબાદ અમે પુરેપુરી શ્રદ્ધા-ભક્તિથી આદિત્યદેવની આરાધના કરી અને અમારી ભક્તિથી પ્રસન્ન થઈ સૂર્યદેવે સાક્ષાત્ દર્શન આપી મને આ કંચુકી સમર્પણ કરી એટલુ જ નહીં પણ મારી બીજી સખીઓને તેણે એક એક અદ્ભૂત ગોળી પણ આપી. વિશેષમાં સૂર્યદેવે અમને સમજણ આપી કે: "પુત્રીઓ ! જ્યારે પેલી દુષ્ટ સરસ્વતી, જોગણીએ આપેલી સાડી પહેરે ત્યારે રાજકુમારીએ આ કંચુકી પહેરી લેવી અને બાકી તમારે સૌએ મ્હોંની અંદર એક એક ગોળી રાખી મુકવી. એટલું કરશો તો તમારો વાંકો વાળ પણ કોઇથી નહીં થઇ શકે. દુષ્ટ સરસ્વતી પોતે જ પોતાની મેળે પંચત્વ પ્રાપ્ત કરશે."

એ પ્રમાણે અમને ભલામણ કરી સૂર્યદેવ અદૃશ્ય થઈ ગયા. અમારી આ આરાધના અને વરદાનવાળી વાતનો એક અક્ષર સુદ્ધાં પણ બીજા કોઈના કાને ન ગયો. પ્રથમની જેમ અમે પંડિતાની પાઠશાળામાં ભણવા જવાનું પણ ચાલુ જ રાખ્યું.

એક દિવસે પંડિતાએ અમને પાસે બોલાવીને, માતાના જેવો સ્નેહ દાખવતાં કહ્યું કે—"પુત્રીઓ, તમારી ઉપર કોઈ એક મ્હોટી આપત્તિ ઉતરવાની હોય એમ મને મારા જ્ઞાનમાં સ્પષ્ટ દેખાય છે. એ આપત્તિમાંથી જો તમારે છૂટવું હોય તો હું તમને તેનો એક રસ્તો બતાવું."

અમે પણ એવી જ કૃત્રિમ માયાથી જવાબ આપ્યો કે:—"આ સંસારમાં અમારી વાસ્તવિક માતા જો કોઈ હોય તો તે તમેજ છો. તમને અમારાં સુખ–દુ:ખની જેટલી ચિંતા હોય તેટલી બીજી કોઈ નારીને ન હોય. અમારા શિર ઉપર ભમતી આપત્તિમાંથી અમને મુક્ત કરવા આપને જે યોગ્ય લાગે તે માર્ગ દર્શાવો. આપની આજ્ઞા એ જ અમારો ધર્મ છે."

સરસ્વતીનું હૃદય આનંદથી ફુલી ગયું. તેણીએ ધીમેથી કહ્યું કે—"જુઓ, આજે રવીવાર છે. આજના જેવો ઉંચો દિવસ ફરીફરીને પ્રાપ્ત થવો દુર્લભ છે. આજે બપોરે તમે આઠે જણીઓ મારે ત્યાં આવજો, તમારે શું કરવું ને શું ન કરવું એ બધું હું તમને તે વખતે સમજાવીશ."

બરાબર બપોરે અમે ત્યાં ગયાં. પંડિતાએ આઠ

કુંડાળાં કરી એક એક કુંડાળામા એક કુમારિકા એવી રીતે અમને બેસાર્યાં. પછી, નૈવેદ્ય, પૂજા, મંત્ર વિગેરે પ્રાથમિક વિધિ પતાવી પંડિતા એક ઓરડાની અંદર ચાલી ગઈ. અમે પણ એ તકનો લાભ લઈ, સૂર્યદેવે આપેલી કાંચળી તેમજ ગોળીઓનો ઉપયોગ કરી લીધો. હવે સરસ્વતી પંડિતા જેવી સાડી પહેરીને બ્હાર નીકળી કે તરતજ અમે આઠે સખીઓએ મળી તેની ઉપર હલ્લો કર્યો અને પેલી સાડી જબરજસ્તીથી ખેંચી લીધી. સાડી એ જ તેનું જીવન હતું, એટલે એ દુષ્ટાએ તત્કાળ ત્યાં ને ત્યાં જ પોતાનો દેહ છોડી દીધો. લોકોને જ્યારે આ બનાવની ખબર પડી ત્યારે તેમણે અમારી ઉપર ધન્યવાદનો ભારે વરસાદ વરસાવ્યો.

રાજકુમારી–રાજહંસી એ રીતે પોતાની પ્રભાવવંતી કાંચળીનો ઇતિહાસ કહેતાં, અંબડની આંખ સામે પુનઃ રડી પડી અંબડે આશ્વાસન આપતાં કહ્યું:—"હે સુભગે ? તારે હવે ચિંતા કરવાનું કંઈજ કારણ નથી. હું તને મારા પ્રાણના ભોગે પણ બચાવી લઈશ. તારો વાળ સરખો પણ વાંકો કરવાને આ સંસારમાં કોઇ જ સમર્થ નથી." અંબડે પોતાનું સાચું સ્વરૂપ પ્રકટ કરવા દેવકુમારનું રૂપ ધર્યું. રાજહંસી આ અલૌકિક સૌંદર્ય નિહાળી ઘડીભર દિગ્મૂઢ જેવી બની ગઈ. તેણીને ખાત્રી થઇ કે આ માણસ કંઇ જેવો તેવો નથી. વિદ્યા, બળ ને ઋદ્ધિનો એક ભંડાર જ જાણે પાસે આવી પડયો હોય એવી તેણીને ટાઢક વળી. પરણવું તો આજ પુરૂષને પરણવું, એવો પાકો નિશ્ચય કરી તે બોલી:—

" હે સ્વામીન્ ! હું આપના ચરણમાં સદાને માટે દાસી બની રહીશ. આજે જ લગ્નનું શુભ મુહૂર્ત હોવાથી મારું પાણિગ્રહણ કરો." અંબડે પણ તત્કાળ તેની સાથે લગ્ન કરી એક અસહાય નારીને આશ્રય આપ્યો. તે પછી ઘણા સુખના દિવસો તેમણે ત્યાં નિર્ગમ્યા.

પણ સુખના દિવસોને વીતતાં કેટલીવાર લાગે ? એક દિવસે રાજકુંવરી ભૂલથી એક અજાણ્યા વૃક્ષનું ફળ ખાઈ ગઈ. એ ફળ ખાવાથી તેનો કોમળ નારીનો દેહ કમનસીબે [illegible] ઘોડીના દેહમાં પલટાઈ ગયો.

[illegible] આ [illegible] તેનાં ઘણું દુઃખ થયું. પણ તે [illegible] નિરાશ ન થયો. પછી વાવનું પાણી અને એ પાણીમાં [illegible] નહી [illegible] ન હતો. તે [illegible] [illegible] આવ્યો અને [illegible] પાયું. પાણી [illegible] થઈ ગઈ.

[illegible] બોલી [illegible]

[illegible] થયો [illegible] પોતાની [illegible]

[illegible]

[illegible] પછી

[illegible] કર્યું કે તે અને

[illegible]

[illegible]

[illegible]

પડી છે. ત્યાં એકદમ શી રીતે સહિસલામત જવાય એજ ચિંતા મારા મનને મુંઝવી રહી છે."

"એમાં મુંઝાવા જેવું કંઇ જ નથી." એમ કહી અબંડ આકાશગામિની વિદ્યાના બળથી રાજહંસીની સાથે એકદમ ઉડ્યો. અને એકલી રાજહંસીને રાજાના અંતઃપુરમાં મુકી પોતે પાસેના વનમાં ચાલ્યો ગયો. રાજહંસીને જોઇ રાજા-રાણીને કેટલો આનંદ થયો હશે તેનું વર્ણન કરવું નકામું છે. માતપિતા ઘણા ઘણા વ્હાલથી-આંખમાં અશ્રુ આણી પોતાની આંખની કીકી જેવી રાજકુમારીને ભેટયા. એ પ્રાયમિક વિધિ પુરો થતાં રાજાએ પૂછયું કે:-"પણ તું અહીં એકાએક શી રીતે આવી શકી ? અમે તો કેટકેટલી ધરતી ખુંદાવી, પણ તારો પત્તો જ ન લાગ્યો."

પિતાના એ પ્રકારના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવા રાજહંસીએ અંબડની સાથેનો મેળાપ અને તે સંબંધી બધી ઇતિકથા સરળભાવે કહી સંભળાવી. પછી રાજાએ ભારે ધામધૂમપૂર્વક અંબડનું સામૈયું કર્યું અને તેને પોતાની વ્હાલી પુત્રી સાથે રાજ્યનો અર્ધો ભાગ પણ પોતાની રાજીખુશીથી અર્પણ કર્યો. રાજહંસીની સાતે સખીઓ કે જે સારા સમૃદ્ધ-સાહસિક વ્યાપારીઓની પુત્રીઓ હતી તેમણે પણ અંબડની વિદ્યા, બુદ્ધિ, બળ ઉપર મુગ્ધ થઇ તેની સાથે પાણીગ્રહણ કર્યું. એ પ્રમાણે અંબડ અને તેનાં સ્ત્રી-પરિવારના કેટલાય દિવસો આનંદ ને સુખશાન્તિમાં નીકળી ગયા.

તૃતીય આદેશ.

ગોરખ યોગિનીએ ત્રીજીવાર અંબડને આદેશ આપ્યો:-

" સિંહલદ્વીપમાં સોમચંદ્ર રાજા વસે છે તેને ચંદ્રા નામની રાણી છે અને તેમને ચંદ્રયશા નામની એક પુત્રી છે. તેમના રાજભંડારમાં જે એક રત્નમાળા છે તે લઈ આવ."

પ્રથમની જેમ આ વખતે પણ અંબડ, યોગિનીનો આદેશ પાળવા તરતજ નીકળ્યો. કેટલેક દિવસે તે અભીષ્ટ-સ્થાન-સિંહલદ્વીપમાં આવ્યો અને વિવિધ પ્રકારનાં ફળ-ફુલથી બ્હેકી રહેલા એક ઉપવનને વિષે એક ઝાડની છાયા નીચે આરામ કર્યો. તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે—"દ્વીપમાં તો દાખલ થયો, પણ હવે રાજભુવનમાં શી રીતે પેસવું ?" એટલામાં તેણે એક રૂપવતી યૌવનાને પોતાની પાસે થઇને ચાલી જતી નિહાળી. આ નારી જો બીજી હજારો નારીઓની જેવીજ હોત તો કદાચ અંબડનું ધ્યાન તે તરફ ન ખેંચાત. પણ ખૂબી તો એ હતી કે આ બાઈના કોમળ દેહના માથા ઉપર એક સુંદર ઉદ્યાન વિકસી રહ્યું હતું. અંબડને આ અદ્ભૂતદૃશ્ય નિહાળી ઘણું જ આશ્ચર્ય થયું. તેણે મનમાં ને મનમાં જ નિશ્ચય કર્યો કે—" આ સુંદરીજ ઘણું કરીને ચંદ્રયશા પોતે હોવી જોઇએ. માથા ઊપર ઉદ્યાન રાખીને ફરનારી બાઇ કંઇ જેવી તેવી ન હોય." આવો વિચાર કરી તેણે કોઇ પણ પ્રકારના પૂર્વપરિચય કે ઓળખાણ-પીછાન વિના જ

સંબોધન કર્યું કે:—" હે ચંદ્રયશા ? આમ ક્યાં જવા નીકળ્યા છો ? " પેલી નવયુવતી આ સંબોધન સાંભળી સ્તબ્ધજ થઇ ગઇ. તેણીએ અંબડની મુખરેખા ઉપર તિવ્ર દૃષ્ટિપાત કરતાં ઉત્તર આપ્યો કે:—" ભલા માણસ ! ઓળખ્યા-પારખ્યા વિના કોઇને ચંદ્રયશાના નામથી બોલાવતાં તને કંઇજ સંકોચ નથી થતો ? દુનીયામાં જેટલી નારી છે તે બધી શું તારે મન ચંદ્રયશા જ છે ? ચંદ્રયશા તો રાજપુત્રી છે અને પોતાના અંતઃપુરમાં અત્યારે આરામ કરતી હશે. અલબત્ત, તે મારી સખી છે, પણ મારૂં નામ તો રાજલદેવી છે અને મારા પિતા વિરોચન અહીંના પ્રધાન છે. "

રાજલદેવી ત્યાંથી જવા પગ ઉપાડતી હતી તેટલામાં અંબડે પ્રશ્ન કર્યો કે—" પણ હે સુલોચને ! તમારા માથા ઉપર આ ઉદ્યાન શી રીતે ઉગ્યું તે જરા કૃપા કરીને આ અજાણ્યા પથિકને કહેશો ? " અંબડની વિનયનમ્ર વાણી અને તેની દૃષ્ટિમાંથી નીતરતા સૌજન્યે રાજલદેવી ઉપર અધિકાર સ્થાપ્યો. તે પોતાની આત્મકથા કહેવા લાગી:—

એક દિવસે હું અને મારી સખી ચંદ્રયશા વનમાં ક્રિડા કરવા ગયાં હતાં, ત્યાં એક વૃદ્ધ સ્ત્રીને જોઇ અમને કંઇક ગભરામણ જેવું થયું. પેલી ડોશી અમારાથી દૂર જવાને બદલે ઉલટી નજીક ને નજીક આવતી દેખાઇ. એટલે અમે મનમાં હિમ્મત આણી તેની સામે ગઇ અને એવીજ હિમ્મતથી ઉભી રહી. પછીતો વૃદ્ધાએ જ શરૂઆત કરી:— " હે પુત્રીઓ ? તમે ક્યાં જાઓ છો ? " અમને સારી મતિ સૂઝી કે બીજું

[illegible] [illegible] [illegible] ગામવાળાને [illegible] બોલ્યું ને [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible] દર્શન કરવા આવે [illegible] [illegible] આવતાં હતાં." [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] — " [illegible] ? [illegible] [illegible] દર્શન [illegible].

[illegible] — " [illegible] ! [illegible] [illegible] [illegible]."

[illegible]

[illegible]

" આ બન્ને કુમારિકાઓ કોણ છે ? " માતાજીએ ઉત્તર આપ્યો કે—" એ બન્ને બાળાઓ મૃત્યુલોકમાં વસે છે. માત્ર આપના દર્શન કરવા માટેજ અહીં સુધી આવી છે. " મહેશ્વર આ ઉત્તર સાંભળી ભારે સંતુષ્ટ થયા: તેમણે પોતે રાજકુમારિકાના કંઠમાં એક દિવ્ય રત્નમાળા પહેરાવી અને મને પોતાનો કુર્મદંડ આપી કૃતાર્થ કરી. એ માળા અને દંડના પ્રભાવ વિષે તેમણે સંક્ષિપ્તમાં જ કહી દીધું કે:—" માળાના પ્રતાપે મનનું ધાર્યું રૂપ લઇ શકાશે અને એ માળા પહેરનાર જ્યાં જ્યાં જશે ત્યાં ત્યાં તેનો જયજયકાર વર્ત્તશે ! કુર્મદંડના પ્રભાવે સઘળા શત્રુઓ અને રોગો પણ શાંત થઇ જશે, "

છતાં અમે તો એક જ વાત પકડી રાખી કે:—" હે દેવ ! આપના દર્શન અને ચરણસેવા અર્થે અમે નિત્ય આપની પાસે આવી શકીએ એવી કંઈક વ્યવસ્થા કરો તો જ અમને સંપૂર્ણ સંતોષ થાય. ત્યાં સુધી તો આ માળા અને દંડ પણ અમને શું ઉપયોગી થવાનાં હતાં ? " અમારા શબ્દોથી મહાદેવ ઘણા જ પ્રફુલ્લ થયા. તેમણે તત્કાળ એક ત્રિદંડ નામનું વૃક્ષ અમને બતાવ્યું અને કહ્યું કે " આ વૃક્ષ રોજ તમને મારા દર્શન કરાવશે. "

પછી તો માતાજી પોતે અમને મૃત્યુલોકમાં મુકી ગયા. " હવે અમે રોજ નિયમિત સમયે પેલા વૃક્ષ ઉપર ચડી શિવ-દર્શને કૈલાસમાં જઇએ અને પાછા નીચે ઉતરી વૃક્ષને આંગણાની વચમાં રોપી દઇએ. "

આ આશ્ચર્યકારક વાર્તા સાંભળવાથી કોને વિસ્મય ન

ચર્ય ? અંબડને પણ ઘણોજ વિસ્મય થયો. પરન્તુ તેને તો પેલા માથા ઉપર રહેલા ઉદ્યાન વિષે ખુલાસો સાંભળવાની તાલાવેલી લાગી હતી. તેથી પ્રશ્ન કર્યો કેઃ—"પરન્તુ આ ઉદ્યાન તમારા મસ્તક ઉપર શી રીતે ખીલ્યું ?"

"એ સંબંધે પણ એવી જ એક આશ્ચર્યવાર્તા છે" એમ પ્રસ્તાવનારૂપે કહી, પુનઃ રાજલદેવીએ પોતાનો આત્મવૃતાન્ત આ પ્રમાણે કહેવા માંડયોઃ—

"ત્રિદંડ નામના વૃક્ષ ઉપર બેસી અમે રોજ શિવનાં દર્શને જતાં હતાં એ વાત તો તમે જાણો છો જ. એક દિવસે અમને કૈલાસમાં જતાં જોઈ સૂર્યને શંકા થઇ કે—"અરે આ કોઇ ભયંકર શક્તિ મારો ગ્રાસ કરવા સારૂ તો આ તરફ ધસી આવતી નહીં હોય ને ?" પણ જેવાં અમે તેની પાસે પહોંચ્યા કે તરત જ તેની શંકા શમી ગઇ. તેણે અમને પૂછયું—"તમે રોજ આ તરફ ક્યાં જાઓ છો ?" ઉત્તરમાં અમે અમારૂં સર્વ વૃત્તાન્ત વિસ્તારથી કહી સંભળાવ્યું. સૂર્યદેવને થયું કે—"અહો ! આટલી ન્હાની ઉમરમાં આ બાળાઓ પોતાના ઈષ્ટદેવ તરફ કેવી ભક્તિ અને આસ્થા ધરાવે છે ?" એટલે તેણે વાત્સલ્યપૂર્વક કહ્યું કે—"હે બાળાઓ ! તમારી મહાદેવ તરફની ભક્તિ જોઈ હું બહુ પ્રસન્ન થયો છું. તમારે જે વરદાન જોઈતું હોય તે ખુશીથી માગી લ્યો !" વસ્તુતઃ અમારે કંઈજ માગવાપણું ન હતું. "અમને અમારી ઈશ્વરભક્તિમાં કોઈ પ્રકારનું વિઘ્ન ન નડે, એ સિવાય અમારી

એક પણ વાંછના કે આકાંક્ષા નથી," આ ઉત્તર સાંભળી સૂર્યદેવ અધિક પ્રસન્ન થયા. એટલે તેમણે પોતેજ રાજકુમારીને એક સરસ તિલકાભરણ પોતાના ભંડારમાંથી ભેટ કર્યું અને મને આ રસાળ ઉદ્યાન સમર્પી કૃતાર્થ કરી. સૂર્યદેવે પોતે સોંપેલા આ ઉદ્યાનનાં ફળ—ફુલ વડે અમે રોજ શિવની આરાધના અને ઉપાસના વિગેરે કરતાં."

તે પછી અંબડ, રાજલદેવી સાથે નગરમાં ગયો. ત્યાં તેણે સરીયાન રસ્તા ઉપર ઉભા રહી નટનું રૂપ ઉપજાવ્યું, અને નાટક ભજવવું શરૂ કરી દીધું. મૃદંગ ઉપરની એક થાપ સાંભળતાં જ એ મધુર સ્વરની મોહિનીથી આકર્ષાઇ સંખ્યાબંધ નગરજનો એકઠા થઇ ગયા. "ખરેખર ! આ નટ કોઇ અદ્દભૂત વ્યકિત છે. આવી નાટ્યકળા તો કોઇ દેવને પણ હજી સુધી નથી વરી." એ પ્રમાણે નગરજનો અંબડરૂપી નટના મ્હોંફાટ વખાણ કરવા લાગ્યા. નાટકની શરૂઆત તો અંબડે એકલાએ જ નટના રૂપથી કરી, પણ જેમ જેમ બીજી નટીઓની જરૂર પડતી ગઇ તેમ તેમ તેણે બરાબર ૩૧ નટીઓ ઉપજાવી પોતાનો નાટારંભ જમાવી દીધો. આ જાહેર નાટ્યને દીપે જનસંખ્યા એટલી બધી ખેંચાઇ આવી કે ઘરનાઘર અને દુકાનો પણ લગભગ નિર્જન જેવી થઈ ગઈ.

ચંદ્રયશાને પણ તેની કોઇ દાસીએ આ પ્રસિદ્ધ નાટારંભના સમાચાર આપ્યા. એટલે તે પણ ઉતાવળે ઉતાવળે આ નાટય જોવા દોડી આવી. ત્યાં બીજી નટીઓ સાથે પોતાની પ્રાણપ્રિય સખી રાજલદેવીને પણ નૃત્યગાન કરતી જોઇ ચંદ્ર-

યશા તો છેક આભી જ બની ગઇ ! તેનાથી સહસા બોલાઇ જવાયું—" અરે સખિ ! તને આ શું ગાંડપણ સૂઝ્યું ? કંઇ ભૂત-પ્રેત તો નથી વળગ્યું ને ? આપણાથી તે આમ જાહેરમાં નૃત્ય-ગીત થાય ? "

રાજલદેવીએ નિશંકપણે ચોખ્ખો જવાબ સંભળાવી દીધો કે:—" હે સખિ ! અત્યારે લાજ-શરમ રાખવી મને નહીં પાલવે ! નાદ એ તો પાંચમો વેદ છે, સુખીજનોને સુખના કારણરૂપ, દુ:ખીઓને વિનોદરૂપ, શ્રવણ અને હૃદયને હરનારા એવા કામદેવના અગ્રદૂત રૂપ તેમજ કામિનીઓને માટે વલ્લભ રૂપ જો કોઇ હોય તો આ સંગીતરૂપી પંચમ વેદ જ છે. "

નાટકમાં મસ્ત બનેલી રાજલદેવીનો આ ઉત્તર સાંભળી ચંદ્રયશા કંઇ જ ન બોલી. એટલામાં તો રાજલદેવીનાં માત-પિતા પણ તે જ સ્થળે આવી પહોંચ્યા. તેમણે પોતાની પુત્રીને નાચતી-ગાતી જોઇ, રાજાજી પાસે પહોંચી ફર્યાદ કરી કે—" હે પૃથ્વીનાથ ! કોઇક ધુતારાએ આવી મારી ગરીબ ને ભોળી પુત્રીને ઠગી લીધી છે અને તેની પાસે જાહેરમાર્ગ ઉપર જ નૃત્ય-ગીત કરાવે છે. " રાજાને પોતાને પણ આ ચ… લાગી બહુ લાગી આવ્યું. … પોતાના અનુચરો … જા સ્થળે …

રહે આ … … નાટક વેષ

મેદ … ॥

હાવભાવ, નૃત્ય, ગીત અને સૂર–તાલથી લોકો છેક અંજાઈ જ ગયા હતા એમ કહીએ તો પણ કંઈ જ અતિશયોક્તિ ન ગણાય. શાંતિ અને ગંભીરતાનું એવું એક છત્રી સામ્રાજ્ય સ્થપાયું કે કોઈનો સહેજ બેસૂરો શબ્દ પણ લોકોને માથાના ઘા જેવો લાગતો.

છેવટે નાટક પુરૂં થયું ત્યારે જાણે શ્રોતાઓ અને પ્રેક્ષકો એકાદ સરસ સ્વપ્નમાંથી ઉઠતા હોય તેમ જાગ્રત થયા. પોતે નાટક જોવા આવ્યા છે અને માર્ગ ઉપર ઉભા રહ્યા છે એ વાતનું પણ તેમને અત્યાર સુધી વિસ્મરણ જ થઈ ગયું હતું. રાજા પોતે આ નાટ્યપ્રયોગથી બહુજ પ્રસન્ન થયો. તેણે રત્ન, સુવર્ણ, વસ્ત્ર, આભરણ વિગેરે મહામૂલ્યવંતી સામગ્રી વડે અંબડનો સત્કાર કરવાનું ઈચ્છયું, પણ અંબડે રાજાની એક પણ વસ્તુનો સ્વીકાર ન કર્યો. રાજાને અને લોકોને પણ દીલમાં વસી ગયું કે " આ નટ કોઈ સામાન્ય માણસ નહીં પણ વિદ્યાધર અથવા તો સિદ્ધકુમાર જ હોવો જોઈએ. " અને જો એ વાત ખરી હોય તો જેમ કામરહિત પુરૂષને નારી નકામી છે, નિર્લોભીને રાજભંડાર નકામો છે તેમ આ દેવ-પુરૂષને પણ આ બધી કીમતી ભેટો શા કામની ?

રાજા તરફની કે અન્ય કોઈ નગરજનની કિંચિત્ માત્ર પણ ભેટ સ્વીકાર્યા વિના અંબડે પોતાનો નાટ્ય પ્રયોગ સમાપ્ત કર્યો. લોકો તેની કળાકુશળતાના અને ત્યાગવૃત્તિના વખાણ કરતાં પોતપોતાનાં સ્થાને ચાલ્યા ગયા.

યશા તો છેક આભી જ બની ગઇ ! તેનાથી સહસા બોલાઇ જવાયું—"અરે સખિ ! તને આ શું ગાંડપણ સૂઝયું ? કંઇ ભૂત-પ્રેત તો નથી વળગ્યું ને ? આપણાથી તે આમ જાહેરમાં નૃત્ય-ગીત થાય ? "

રાજલદેવીએ નિર્ભયપણે ચોખ્ખો જવાબ સંભળાવી દીધો કે:—"હે સખિ ! અત્યારે લાજ-શરમ રાખવી મને નહીં પાલવે ! નાદ એ તો પાંચમો વેદ છે, સુખીજનોને સુખના કારણરૂપ, દુઃખીઓને વિનોદરૂપ, શ્રવણ અને હૃદયને હરનારા એવા કામદેવના અદ્ભૂત રૂપ તેમજ કામિનીઓને માટે વલ્લભ રૂપ જો કોઇ હોય તો આ સંગીતરૂપી પંચમ વેદ જ છે. "

નાટકમાં મસ્ત બનેલી રાજલદેવીનો આ ઉત્તર સાંભળી ચંદ્રયશા કંઇ જ ન બોલી. એટલામાં તો રાજલદેવીનાં માત-પિતા પણ તે જ સ્થળે આવી પહોંચ્યા. તેમણે પોતાની પુત્રીને નાચતી-ગાતી જોઇ, રાજાજી પાસે પહોંચી ફર્યાદ કરી કે—"હે પૃથ્વીનાથ ! કોક ધુતારાએ આવી મારી ગરીબ ને ભોળી પુત્રીને ઠગી લીધી છે અને તેની પાસે જાહેરમાર્ગ ઉપર જ નૃત્ય-ગીત કરાવે છે." રાજાને પોતાને પણ આ ચમત્કાર સાંભળી બહુ લાગી આવ્યું. તે પોતાના અનુચરો સાથે નાટકવાળા સ્થળે સ્વયં હાજર થયો.

આ તરફ અંબડ વિષ્ણુ, મહેશ અને બ્રહ્માના મોહક વેષ લઇ સારી યે મેદનીને વશીકરણ કરી રહ્યો હતો. અંબડના

...કાર, નૃત્ય, ગીત અને સૂર-તાલથી લોકો છેક એટલા મુગ્ધ થઈ ગયા હતા એમ કહીએ તો પણ કંઈ જ અતિશયોક્તિ નથી. સભામાં શાંતિ અને ગંભીરતાનું એવું એક છત્રી સામ્રાજ્ય સ્થપાયું કે કોઈનો સહેજે બેસૂરો શબ્દ પણ લોકોને માથાના ઘા જેવો લાગતો.

છેવટે નાટક પુરૂં થયું ત્યારે જાણે શ્રોતાઓ અને પ્રેક્ષકો એકાદ સરસ સ્વપ્નમાંથી ઉઠતા હોય તેમ જાગ્રત થયા. પોતે નાટક જોવા આવ્યા છે અને માર્ગ ઉપર ઉભા રહ્યા છે એ વાતનું પણ તેમને અત્યાર સુધી વિસ્મરણ જ થઈ ગયું હતું. રાજા પોતે આ નાટ્યપ્રયોગથી બહુજ પ્રસન્ન થયો. તેણે રત્ન, સુવર્ણ, વસ્ત્ર, આભરણ વિગેરે મહામૂલ્યવતી સામગ્રી વડે અંબડનો સત્કાર કરવાનું ઈચ્છયું, પણ અંબડે રાજાની એક પણ વસ્તુનો સ્વીકાર ન કર્યો. રાજાને અને લોકોને પણ દીલમાં વસી ગયું કે " આ નટ કોઇ સામાન્ય માણસ નહીં પણ વિદ્યાધર અથવા તો સિદ્ધકુમાર જ હોવો જોઈએ. " અને જો એ વાત ખરી હોય તો જેમ કામરહિત પુરૂષને નારી નકામી છે, નિર્લોભીને રાજભંડાર નકામો છે તેમ આ દેવ-પુરૂષને પણ આ બધી કીમતી ભેટો શા કામની ?

રાજા તરફની કે અન્ય કોઇ નગરજનની કિંચિત્ માત્ર પણ ભેટ સ્વીકાર્યા વિના અંબડે પોતાનો નાટ્ય પ્રયોગ સમાપ્ત કર્યો. લોકો તેની કળાકુશળતાના અને ત્યાગવૃત્તિના વખાણ કરતાં પોતપોતાનાં સ્થાને ચાલ્યા ગયા.

રાજલદેવીએ, અંબડ સંબંધી આજ સુધીનો પોતાનો બધો અનુભવ ચંદ્રયશા પાસે નિવેદન કર્યો. ચંદ્રયશા ઉપર એ નિવેદનની એવી તો ઉંડી અસર પડી કે તેનાથી સ્હેજે બોલાઇ જવાયું કે:—"હું પણ હવે વરૂં તો તે પુરૂષને જ વરૂં. આ સંસારમાં બીજા પુરૂષો મારે હવે ભાઇ-બાપ સમાન છે."

રાજલદેવીએ જવાની રજા માગી એટલે ચંદ્રયશાએ, ગરીબ ગાયની જેમ પ્રાર્થના કરી કે—"બ્હેન ! આજે તે પુરૂષને તું મારા અંતઃપુરમાં મોકલીશ ?" "ભલે" એમ કહી રાજલદેવી પોતાના ઘરે પહોંચી.

થોડીવારે અંબડ પણ રાજલદેવી પાસે આવી હાજર થયો. પછી રાજલદેવીએ, આજે સાંઝે ચંદ્રયશા સાથે થયેલી વાર્તા અથેતિ અંબડને કહી સંભળાવી. વિશેષમાં જણાવ્યું કે—"સોનાના ઝરૂખાવાળા રાજમહેલમાં મારી સખી-ચંદ્રયશા આજે તમારી રાહ જોતી બેઠી રહેશે. માટે આજે તમે ત્યાં જઇ તેને શાંત્વના આપી આવો તો બહુ સારૂં."

રાત્રીનો એકાદ પહોર વીતતાં અંબડ રાજસુતાના આવાસે પહોંચ્યો. અંબડને માન-સન્માન વડે વધાવી પ્રસન્ન કરવામાં રાજસુતાએ કોઇ વાતની બાકી ન રાખી. ઘણીવાર સુધી બન્ને સ્નેહીઓએ વિવિધ પ્રકારની વાતો કરી પરસ્પરનાં દીલ જીતી લીધાં.

વિદાયગીરી લેતી વખતે અંબડે પોતાની હાથચાલાકી અજમાવી. તેણે જતાં જતાં રાજસુતા માટે પાનની એક

બીડી તૈયાર કરી અને એ બીડીની અંદર પેલા ફળનું બારીક ચૂર્ણ મેળવી દીધું.

અજ્ઞાન રાજસુતાએ અંબડના હાથની પાનની બીડી ભારે પ્રેમ પૂર્વક આરોગી. મ્હોડી રાત્રીએ અંબડ રવાના થયો અને રાજસુતા પણ અનેક વિધ સુરમ્ય સ્વપ્ન અનુભવતી નિદ્રાવશ થઇ ગઇ !

પ્રાતઃકાળમાં ચંદ્રયશાની સખીઓએ આવીને જોયું તો ચંદ્રયશા ન મળે ! તેને બદલે એક ગધેડી આમતેમ આંટા મારતી હતી.

દાસીઓનાં મ્હોં લેવાઈ ગયાં. તેમણે રાજા પાસે જઇ સમાચાર આપ્યા કે—" રાજકુંવરી તો માણસ મટી ગર્દભી થઈ ગયાં છે. "

રાજાએ પોતે આવીને તપાસ કરી તો એ સમાચાર સંપૂર્ણ સત્ય લાગ્યા. પોતાની એકની એક વ્હાલમાં વ્હાલી પુત્રીને અકસ્માત ગર્દભીના રૂપમાં ફરતી જોઇ તેનું હૃદય ચીરાઇ જવા લાગ્યું. પણ શું કરે ? તેનો એક ઉપાય અત્યારે ચાલી શકે તેમ ન હતું. તે મનમાંને મનમાં જ સમસમીને બેસી રહ્યો. બીજા પણ અસંખ્ય ગામલોકો આવી, કપાળે હાથ મુકી, નિસાસા નાખતાં ચાલ્યા ગયા.

વૈદ્ય, બાવા, ભૂવા, જોશી વિગેરેને બોલાવી મંત્ર તંત્ર, જાપ વિગેરે કરાવવામાં રાજાએ કંઇ જ મણા ન રાખી. એટલું છતાં રાજકુમારી ગધેડી મટીને સ્ત્રી ન થયાં, રાજાની અકળા- રોજ રોજ વધતી ચાલી. આખરે તેણે ઢંઢેરો પીટાવી

જાહેર કર્યું કે—" જો કોઇ મારી પુત્રીને આરામ કરી આપશે તો હું તેને એક કરોડ સોનામ્હોરનું દાન આપીશ." આ લાલચ સાંભળી ઘણા ઘણા મંત્ર-તંત્રશાસ્ત્રીઓએ આવી પોતાના ઉપાય અજમાવ્યા, પણ કોઇની કારી ન લાગી.

રાજાનું બધું સુખ સૂકાઈ ગયું તેને આહાર-નિદ્રા અકારાં થઈ પડ્યાં. છેવટે રાજલદેવીએ આવી રાજાને સમજાવ્યો કે:—" તમે અર્ધું રાજ્ય અને રાજકુમારી આપવાનો એકવાર ઢંઢેરો પીટાવી જુવો. કુંવરી કરતાં અધિક પ્રિય આપણને બીજું શું હોય ?"

રાજલદેવીની સલાહ પ્રમાણે રાજાએ બીજીવાર ઢંઢેરો પીટાવ્યો કે—" જો કોઇ રાજકુંવરીને હતી તેવી બનાવી દેશે તો હું તેને મારૂં અર્ધ રાજ્ય અને તે કુંવરી પણ સમર્પી દઇશ."

આ સાદ સાંભળી અંબડે એક યોગીનું સ્વરૂપ લીધું, અને દરબારમાં આવી ઉચ્ચાર્યું કે:—" હું પોતે તમારી પુત્રીને સંપૂર્ણ આરામ કરી દઇશ." રાજાને એકદમ વિશ્વાસ તો ન બેઠો. પણ આશાને લીધે તેણે યોગીની માગણી કબૂલ રાખી.

અંબડે ત્રણ દિવસ સુધી રાજપુત્રીના આવાસમાં રહી ભાતભાતના દેવતારાધન અને ઢોંગ કર્યા. કારણ કે સભામાં, વહેવારમાં, શત્રુઓની વચમાં, સ્ત્રીઓમાં અને રાજકુલમાં એવા આડંબર કર્યા વિના નથી ચાલતું.

ચોથે દિવસે સર્વ સભ્યો અને રાજકુટુંબીઓની હાજરીમાં અંબડે રાજકન્યાને નવે અવતાર કરી. હાજર રહેલાં બધાં જ સ્ત્રી-પુરૂષો આ દેખાવ જોઇ ભારે આશ્ચર્યમાં ડુબી ગયાં. પરસ્પરમાં તેઓ કહેવા લાગ્યા કે—" ખરેખર ! આ માણસ કોઇ સામાન્ય દેહધારી નથી. કાં તો વિદ્યાધર અને કાં તો કોઇ મહા યોગીરાજ તે હોવો જોઇએ. "

રાજાએ ઢંઢેરામાં સૂચવ્યા પ્રમાણે પોતાનું અર્ધ રાજ્ય અને રાજકન્યા અંબડને ભારે સમારોહ સાથે સમર્પણ કર્યાં. રાજલદેવીના માત પિતાએ પણ પ્રસન્ન થઇ પોતાની પુત્રી અંબડને વેરે પરણાવી દીધી !

આ પ્રમાણે ચો તરફ કુશળ-મંગળ પ્રવર્ત્તી રહેવાથી અંબડ પણ થોડા દિવસ ત્યાં જ રોકાઇ ગયો. પછી પોતાની સ્ત્રીઓની સાથે કીમતી રત્નસામગ્રી લઇ રથનુપૂરનગરમાં આવી પહોંચ્યો.

ગામમાં પ્રવેશ કરતાં જ તે સૌ પ્રથમ ગોરખ યોગિની પાસે ગયો અને પ્રણામ કરી પેલી રત્નમાળા તેનાં ચરણમાં ધરી દીધી. આ વખતે પણ ગોરખ યોગિનીએ પુષ્કળ ધન્યવાદ આપી અંબડને ઉત્સાહિત કર્યો.

અંબડે પોતાના રાજવૈભવ અને રમણીઓ સાથેના સુખ-વિલાસમાં ઘણા દિવસો વીતાવ્યા.

--✻(◎)✻--

ચતુર્થ આદેશ.

ગોરખ યોગિનીને પ્રણામ કરી અંબડ ક્ષત્રિય બેઠો, એટલે યોગિનીએ પ્રસન્નચિત્તે ચતુર્થ આદેશ સંભળાવ્યો:—

"નવલક્ષ નામના નગરમાં એક મ્હોટો વ્હાણવટી રહે છે તેના ઘરમાં લક્ષ્મીનો પાર નથી. તે ઉપરાંત તેને ત્યાં એક વાંદરી પણ છે. એ લક્ષ્મી અને વાંદરી બન્ને લઈ આવ."

યોગિનીનો આદેશ માથે ચડાવી અંબડ ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો. જતાં જતાં માર્ગમાં એક સરસ સુગંધવન નામનું વન આવ્યું. આ વનમાં જાણે સાક્ષાત્ વસંતઋતુ બારે માસ નિવાસ કરતી હોય તેમ સ્વાભાવિક સૌંદર્ય પૂરબહારમાં વિકસી રહ્યું હતું. વૃક્ષો અને કુંજો પણ ફળ-ફુલો વડે ઝુલી રહ્યાં હતાં. શુષ્કતા કે દીનતાનું નામ પણ કોઈને અહીં આવ્યા પછી ન સાંભરે. આ વનસૌંદર્ય નિહાળવાથી અંબડને બહુ જ આનંદ થયો. તે નિરાંતે બેઠો બેઠો આસપાસની વનશ્રી નીહાળે છે તેટલામાં વનશ્રી પોતે જ માર્ગમાં ભૂલી પડી ગઈ હોય તેમ વિજળીના તેજઃપુંજ સમી એક દેદીપ્યમાન બાલિકા ત્યાંથી પસાર થઈ ગઇ. એ સૌંદર્ય ને લાવણ્યના ભારથી છલકતી બાળિકાને નિહાળી અંબડની આંખો અંજાઇ ગઇ ! ઘોડીવાર સુધી તો તે બાળિકાની પાછળ મીટ માંડી જોઇ રહ્યો. પણ જેવી તે અદૃશ્ય થઇ કે તરત જ પોતાના ભાગ્યને ધિક્કારતો.

અંબડ બેબાકળો ઉઠીને ઉભો થયો. તેણે આસપાસ તપાસ કરી, પણ વિજળીના વેગે જતી બાળિકાને તે પકડી શકયો નહીં. તે નિરાશ હૃદયે, લમણે હાથ દઇ એક સ્થાને બેસી ગયો. તેની આંખમાંનિરાશા ને ગ્લાનિને લીધે થોડાં અશ્રુબિન્દુ પણ ઉભરાઇ આવ્યાં. અંબડ જેવા એક શૂરવીર ક્ષત્રીયની આંખમાં આંસુ આવ્યાં એ વાત સાંભળી કદાચ તમને આશ્ચર્ય થશે. તમે કહેશો કે " એવા વીર પુરૂષ રોવા બેસે એ વાત ન માની શકાય. " અંબડક્ષત્રીય ભારે પરાક્રમી અને કળા કુશળ હતો એ વાત નિર્વિવાદ છે. પણ કામદેવના બાણે ભલ-ભલા શૂરવીરોની પણ કેવી દુર્દશા કરી છે તેનો વિચાર કરશો તો તમને આ અંબડના રૂદનમાં પણ કંઇજ આશ્ચર્ય નહીં લાગે. કહ્યું છે કે:—

विकलयति कलाकुशलं हसति शुचिं पंडितं विडंबयति
अधरयति धीरपुरुषं क्षणेन मकरध्वजो देवः

મકરધ્વજ [illegible] કળાકુશળોને પણ અકળાવે છે, પવિત્ર [illegible] છે, પંડિતને પજવે છે અને ધીર પુરુષોને [illegible] કરી જાય છે. એ દ્રષ્ટિએ જોતાં પુરુષો [illegible] અથવા તેના જેવા પુરુષ [illegible] આશ્ચર્યની વાત નથી.

[illegible] એક દિવસે અંબડ બેઠો બેઠો [illegible] એટલામાં એક બટુકે આવી તે[illegible] પ્રણામ કરીને વિનયપૂ[illegible]
[illegible]

કહ્યું કે:—" આપ કૃપા કરીને મારી સાથે પધારશો ? આપને અમરાવતી પોતાને ત્યાં મળવા આમંત્રે છે."

અંબડને આ અમરાવતીનું નામ છેક નવીન હતું તે કોણ છે, કયાં રહે છે અને પોતાને શા સારૂ આમંત્રે છે તેનો નિર્ણય તે ન કરી શક્યો. બટુકને જ અંબડે પૂછયું:—" પણ એ અમરાવતી કોણ છે ? "

ભાગવાન બટુકે અમરાવતીનો આખો ઇતિહાસ કહેવો શરૂ કર્યો:—" અહીં અગ્નિકુંડ નગરમાં દેવાદિત્ય નામનો રાજા રાજ્ય કરે છે. તેને ઘણી રાણીઓ છે અને પુત્રો પણ પારવગરના છે. સૌ રાણીઓમાં જે પટરાણી છે તેનું નામ લીલાવતી છે. એક દિવસે એક રાણીએ રાજાને પોતાના મહેલમાં ભોજન કરવા બોલાવ્યા. ભોળો રાજા જમવા ગયો પણ ભોજન કરીને જેવો ઉભો થવા જાય છે તેટલામાં તે પોપટ થઇ ગયો. રાજાએ મનુષ્યનો દેહ પલટી પોપટનું ખોળીયું પહેર્યું તે જાણી આખા નગરમાં હાહાકાર ફેલાઇ ગયો. રાજા પોતે ધાર્મિક અને પ્રજાકલ્યાણની ભાવનાવાળો હોવાથી પ્રજા તેને પોતાના દેવ સમાન લેખતી. પછી તપાસ કરતાં જે રાણીએ રાજા ઉપર કામણ કર્યું હતું તેને પકડી દેશપાર કરી દીધી. પટરાણી-લીલાવતી એ પોપટનું પોતાના પતિની જેમ જ રીતસર રક્ષણ કરવા લાગી.

એક દિવસે પોપટને વાચા થઇ. તે બોલ્યો:—" હવે તો મને ચિતામાં બાળી નાખો તો આ દુઃખથી મુક્ત થઉં."

રાજાના આ દુઃખોદ્ગાર સાંભળી તેમનો આખો પરિવાર શોકસાગરમાં ડુબી ગયો. ખરેખર ! કર્મની ગતિ વિચિત્ર છેઃ—

रमाराज्यभ्रंशः स्वजनविरहः पुत्रमरणं
प्रियाणां च त्यागो रिपुबहुलदेशे च गमनं
हरिश्चंद्रो राजा वहति सलिलं प्रेतसदने
अवस्था तस्यैषा अहह विषमाः कर्मगतयः

કર્મની એ વિષમ ગતિને લીધે જ હરિશ્ચંદ્રને રાજપાટ છોડવાં પડયાં, પોતાના સગાઓથી દૂર રહેવું પડયું, વ્હાલા પુત્રનું મૃત્યુ નજર સામે નિહાળવું પડ્યું, એટલું જ નહીં પણ પોતાની પત્નિનો પણ ત્યાગ કરવો પડ્યો, પોતાના શત્રુઓના દેશમાં જઇ વસવું પડયું અને ચંડાળને ત્યાં પાણી સુદ્ધાં ભરવું પડ્યું.

દેવાદિત્ય રાજા આગમાં પડી પોતાના દુઃખનો અંત લાવવાની અભિલાષા રાખતા હતા એટલામાં તેના સદ્ભાગ્ય યોગે કુલચંદ્ર નામના એક તપસ્વી પુરુષ આકાશ માર્ગે આ નગર ઉપરથી [illegible]. તેમણે મ્લાનમુખવાળા નગરજનોને સંબોધીને કહ્યું કે — હવે તમે કોઇ વાતની ફીકર ચિંતા કરશો [illegible] સમયની અંદર હતો, તેવો મનુષ્ય [illegible] આશ્વાસન સાંભળી લોકોને ઘણું [illegible] પોતાના મંત્ર [illegible] ચાર દિવસની અંદર [illegible] કાંતિવાન મનુષ્ય બનાવી [illegible] નગરજનોએ નગરી નિમિત્તે શો ભારે ઉત્સવે [illegible] પ્રધાન અને પુરજનોએ [illegible]

ત્યાં અને સારા એ શહેરમાં આનંદ-પ્રમોદના પુર ફરી વળ્યા.

રાજાનું મન સ્વભાવિક રીતેજ હવે સંસાર ઉપરથી ઉઠી ગયું હતું. કુલચંદ્ર તપસ્વીએ જતાં જતાં એજ સંસાર વૈરાગ્યને વધુ સુદ્રઢ કરવા ઉપદેશ આપ્યો. તેમણે કહ્યું:—"આ સંપત્તિ છે તે તો પાણીના એક મોજા જેવીજ છે. આજે અહીં છે ને કાલે તો કોણ જાણે કયાં ચાલી જશે! યૌવન પણ કંઇ સ્થિર નથી. એ પણ ચાર દિવસની ચાંદની જેવું જ છે એમ માનજો તેજ પ્રકારે શરદ ઋતુમાં ક્ષણે ક્ષણે ચડી આવતા અને પાછા વિખરાઇ જતાં વાદળની જેમ આયુષ્ય પણ ક્ષણભંગુર છે, આ બધામાં ધર્મજ એક માત્ર શાશ્વત અને આદરણીય છે." તપસ્વીના અસરકારક ઉપદેશથી દેવાદિત્ય રાજાનો જે કંઇ થોડો ઘણો મોહ હતો તે ગળી ગયો ને પોતાના પુત્રને રાજ્યલક્ષ્મી સોંપી વનમાં તપશ્ચર્યા કરવા ચાલી નીકળ્યો. તેની સાથે તેની પટરાણી પણ વનમાં રહી પોતાના પતિરૂપી તાપસની વિવિધ પ્રકારે સેવા ચાકરી કરવા લાગી. એક દિવસે પોતાની રાણીને સગર્ભા જોઈ રાજાએ પૂછયું —"આપણા તપોવનમાં દૂષણ લાગે એવું તેં આ શું કર્યું?" રાણીએ શરમાઇને જવાબ આપ્યો કે:—"નાથ! આ ગર્ભ તો આપણે ગૃહાવાસમાં હતા ત્યારનો છે. તપોવ્રત લેવામાં વિલંબ થાય એ બીકને લીધે મેં તમને એ વાત ન કરી, બાકી આપણા તપમાં દૂષણનો રજમાત્ર પણ ભય રાખવાની જરૂર નથી." રાજા મૌન રહ્યો.

દિવસ પૂરા થતાં વનમાં જ રાણીએ એક મહા મનોહર રૂપવતી પુત્રીને જન્મ આપ્યો. બિચારી રાણી તેનું મુખ જોવાને પણ ભાગ્યશાળી ન થઇ. તે તો સુવાવડમાંજ આ દુનીયાનો ત્યાગ કરી ચાલી ગઈ. રાજાને માથે ઉપાધિનો પાર ન રહ્યો. છતાં તે જંગલી ભેંસો વિગેરેનાં દુધ આણી પુત્રીને ઉછેરી મ્હોટી કરવા લાગ્યો. ધીમે ધીમે પુત્રી પણ યુવાનવયમાં આવતી ગઈ. તે પોતાના પિતા પાસે રહી ઘણા શાસ્ત્ર ભણી એક તો રાજપુત્રી, અને તેમાંય પ્રકૃતિના ખોળામાં ઉછરેલી એટલે તેનું સૌંદર્ય એટલું બધું મનોહર થયું કે તેના દર્શન માત્ર થતાં તપસ્વીના મન પણ ચલાયમાન થઇ જાય.

સંજોગવશાત આકાશ માર્ગે જતો એક ધનદ, આ અમરાવતિના રૂપ ઉપર આશક થયો. આસક્તિને લીધે તેણે પોતાની પાસે ત્રણ રત્ન હતા તે પણ પાણિગ્રહણની આશાથી અમરાવતિના પદકમળમાં ધરી દીધાં. એક રત્નના પ્રતાપે પાણીના ઉપદ્રવ શમી જાય, બીજા રત્નના પ્રતાપે અગ્નિના ઉત્પાત શાંત થઇ જાય અને ત્રીજા રત્નના પ્રતાપે ભૂતપ્રેતના ઉપદ્રવ અળગા થઇ જાય એવી એ દરેક રત્નમાં ખાસ ખુબી હતી. ધનદનો પોતાના તરફનો આવો પ્રેમ જોઈ અમરાવતીએ કહ્યું કે:—" એક ભાઇ તરીકે તેં મને જે ત્રણ રત્નની ભેટ ધરી છે તે સ્વીકારી, મારા અંતરના આશિષ તને સમર્પું છું. આજથી તું મારો સગો ભાઇ અને હું તારી સગી બ્હેન બનું છું. પણ આ એકલા રત્નો લઈને હું શું કરૂં ? મને એવું કંઇક આપ કે જેથી કોઇ મારો પરાભવ ન કરી શકે."

પોતાને સહોદરના નામથી સંબોધન કર્યું ત્યારથીજ ધનદનો કામરાગ ઉતરી ગયો હતો. તેણે અમરાવતીને પોતાની સગી બ્હેન માની, ખાસ તેના સારૂ એક સજલ સરોવર ઉપજાવી એ સરોવરની અંદર મહામૂલ્યવંતા રત્નોથી પરિપૂર્ણ એક મહેલ રચાવ્યો, અમરાવતી એ સરોવરને વિષે આનંદ પૂર્વક રહેવા લાગી. રાજાએ ધનદને પૂછ્યું કેઃ—"એ તો બધું ઠીક પણ મારી આ અતિશય પ્રિય પુત્રી કોને વરશે તે કંઇ કહી શકશો?"

ધનદે અવધિજ્ઞાનનો ઉપયોગ મુકી જણાવ્યું કેઃ—"હે તપસ્વી! આ અમરાવતીને મહા કળાવાન્ અંબડ નામનો વર પ્રાપ્ત થશે."

"પણ તે ક્યારે અને ક્યાં મળશે એ જાણવું જોઇએ ને?" તપસ્વી રાજાએ બીજો પ્રશ્ન પૂછ્યો. આ પ્રશ્નના ઉતરમાં ધનદે કહ્યું કેઃ—"આજથી બરાબર સાતમે દિવસે આજ વનમાં બકુલવૃક્ષની નીચે બેઠેલા અંબડને અમરાવતી પોતાની સગી આંખે નીહાળશે."

આટલું કહીને તે બટુક-બાગવાન અંબડને પોતાની સાથે આવવાનો આગ્રહ કરવા લાગ્યો, અંબડ તેની સાથે અમરાવતીના મહેલમાં ગયો. અમરાવતી અંબડને દૂરથી આવતો જોઇને પોતાના આસન ઉપરથી ઉભી થઇ અને પ્રાથમિક વિનય-વિવેક બતાવી તેને બેસવાને સારૂ સિંહાસન આપ્યું. ત્યાર પછી એ બંને સ્નેહીઓએ ઘણો વખત વાર્તાલાપ અને પરસ્પરના કુશળવર્તમાન પૂછવામાં વ્યતિત કર્યો.

[illegible]

પામેલી પોતાની પુત્રીને ભાતભાતના શીતોપચાર વડે સાવધ કરી. હોશમાં આવવા છતાં યે અમરાવતીના આંસુ ન સૂકાયાં. રાજર્ષિ પિતાએ તેને ઘણી ઘણી રીતે સમજાવી, પણ મરમના ઘા કંઇ એમ રૂઝાય ? એક પ્રાચિન કવિએ કહ્યું છે તેમ:—

> દિન જાયે જાણવત્તડી, પણ રતડી નવી જાય,
> એક રાગી તે રોગીયાં સહુજ સરીખાં થાય.

વિયોગના દર્દથી રીબાતા પુરૂષોના દિવસ તો કદાચ લોકોની સાથે હળવામળવાથી અને વાતચીત વિગેરે કરવાથી વીતી જાય, પણ તેમની રાત તો કેમે કરતાં વીતતી નથી. ખરેખર ! રાગાંધ સ્ત્રી-પુરૂષો અને દર્દીઓમાં ખરૂં જોતાં કંઇ જ ફેર નથી હોતો.

હવે આ તરફ અંબડનું શું થયું તે જોઇએ. ગીધ પક્ષીએ બગલું ગળ્યું તો ખરૂં, પણ તે જીરવવું ભારે થઇ પડ્યું. તે એક ઝાડ ઉપર બેસી પાંખો ફફડાવતું હતું એટલામાં એક પારધીનું સણસણાટ કરતું કારસું તીર તેના કાળજામાં ભોંકાયું અને મૃતવત્ થઇ પૃથ્વી ઉપર પડ્યું. ગીધ તો પડ્યું, પણ તેની સાથે તેના પેટમાં ગયેલો બગલો પણ બ્હાર નીકળી પડ્યો, બગલાની સાથે તેના પેટમાં પ્રવેશેલું પેલું માછલું પણ તડપતું તડપતું ઉછળી આવ્યું અને માછલાને પારધીએ ચીર્યું કે તે જ ક્ષણે તેના જઠરમાં એક પુરૂષ પડેલો દેખાયો. માછલાના જઠરમાં એક પુરૂષને સૂતેલો જોઇ પારધી ઘણું જ આશ્ચર્ય પામ્યો. તેણે તે પુરૂષને બ્હાર કાઢી

પાણીથી સારી રીતે સાફ કર્યો. પછી પંખા વતી હવા નાખી એટલે તેણે જાળવીને પોતાની આંખ ઉઘાડી. ક્રમે ક્રમે તે શુદ્ધિમાં આવ્યો અને પોતાની વિતક કથા પારધીને સંભળાવી. પારધી તેને સારો માણસ સમજી પોતાને ઘેર લઇ ગયો અને શુદ્ધ આહારાદિથી સંતુષ્ટ કરી એક સ્વચ્છ ઓરડામાં ઉતારો કાઢી આપ્યો.

મધ્ય રાત્રી વીતતાં અંબડ પોતાની પથારીમાંથી ઉઠી નવ લક્ષપત્તન નિહાળવાની ઇચ્છાથી બહાર નીકળ્યો. સહેજ આગળ જતાં તેણે પેલા પારધીની પુત્રીને ક્યાંઈક જતી જોઇ અંબડ બોલ્યાચાલ્યા વિના તેની પાછળ પાછળ ચાલ્યો. થોડે દૂર ગયા પછી વ્યાધપુત્રીને નાગિની નામની એક ક્ષત્રિય બાળા, સોહી નામની બીજી વણિકબાળા અને રામતી નામની ત્રીજી બ્રાહ્મણ[illegible] એમ ત્રણ બાળાઓ આવી મળી. ચારે કુમારિકાઓ એ રીતે મધ્યરાત્રિએ ચુપચાપ આગળ વધવા લાગી.

વ્યાધપુત્રી એક સ્થળે અચાનક થંભી અને બોલી:— "સખીઓ! આજ તો આપણે ચૌટાના શ્રેષ્ઠિ પેલા વણિકપુત્રીને [illegible] [illegible] ને?" સખીઓએ હકારો [illegible] તેને. [illegible]

પછી ચારે [illegible] મર્દોના રૂપ લીધાં અને ચૌટાના માર્ગે ચાલ્યા. [illegible] મર્દોની જેમ અંબડ પણ [illegible] રૂપ [illegible] તેમની પાછળ પાછળ ચાલવા લાગ્યો. ચારે સખીઓ આ નવા મર્દને પોતાની પાછળ આવતો જોઇ ગભરાઈ અને

પોતાના પેટમાં પાપ હતું તેને લીધે ભય જ પામી. પરિણામે ચારે સખીઓએ જવાનું માંડી વાળી પોતાના ઘર તરફનો રસ્તો લીધો.

સવારમાં સખીઓએ એકત્ર થઇ વિચાર કરવા માંડયો કેઃ—"આ બકરો કોણ અને કયાંથી આવી ચડયો હશે ? એમાં કંઇક રહસ્ય જરૂર હોવું જોઇએ." અંબડ છાનોમાનો ઉભો રહી આ સખીઓની અંદર ચાલતો વાર્તાલાપ સાંભળી રહ્યો હતો. એક સખીયે કહ્યું કેઃ—"આપણે આ રહસ્યનો તાગ લેવો જોઇએ. હોય ગમે તે કહો, પણ એમાં ગર્ભિત રહસ્ય તો છે જ." બીજી સખીએ ઉચ્ચાર્યું કેઃ—"આપણે પોતે જ એ બકરાને સાથેસાથું કહી નાખવાની ફરજ ન પાડી શકીએ ? ઉંડા પાણીમાં ઉતરવા કરતાં એ રસ્તો શુ ખોટો છે ?" ત્રીજી સખી આનો જવાબ આપવા જતી હતી એટલામાં અંબડ પોતે જ ત્યાં આવીને પ્રત્યક્ષ થયો, અને કહ્યું કે:—"એ બકરો હું પોતેજ હતો. તમારે જે પુછવું હોય તે સુખેથી મને પૂછો."

દેવ જેવી કાંતિવાળા એક પુરૂષને પોતાની સામે ઉભેલો જોઇ સર્વ સખીઓ વિમાસણમાં પડી ગઇ. થોડી વાર સુધી તો કોઇના મુખમાંથી એક શબ્દ સરખો પણ ન નીકળ્યો. પણ બે એક ક્ષણ પછી એક સખીએ હિમ્મત લાવી અંબડને પ્રશ્ન કર્યોઃ—"હે દેવ ! અમે આપનો શું અપરાધ કર્યો છે ? અમને નાહકના શા સારૂ પજવો છો ?" બાળાઓનાં આવાં દીન વચન સાંભળી અને તેમનાં પડી ગયેલાં મ્હોં નિહાળી અંબ-

ડને દયા ઉપજી તેણે જવાબ આપ્યો કે "જો તમે મારૂં એક કામ કરી આપો તો હું તમને જવા દઉં."

"ખુશીથી કહી નાંખો" એકી સાથે ચારે સખીઓએ ઉત્સાહપૂર્વક ઉત્તર આપ્યો.

અંબડે કહ્યું—"જુઓ ત્યારે, સાંભળો. અહીંઆ આ જ નવલક્ષ નામના શહેરને વિષે એક વહાણવટીની રૂપિણી નામની પુત્રી વસે છે મારે તેને હરકોઈ રીતે મળવું છે. તમે પોતે જો મને ત્યાં લઈ જાઓ તો હું તમને કદિ પણ ન પજવું." સખીઓએ એ જવાબદારી પોતાને માથે લઈ લીધી અને અંબડે પણ હવે પછી તેમને કોઇ રીતે ન પજવવાનું વચન આપ્યું.

જે રૂપિણીને ત્યાં જવા અંબડ તલસતો હતો તેના મહેલની આસપાસ પાંચ-પાંચ હજાર જેટલા સશસ્ત્ર સુભટો રાત દિવસ પહેરો ભરતા હતા. સેંકડો ધજા-પતાકાઓ તે સાત માળની હવેલીની ઉપર નિરંતર ફરક્યાજ કરતી હતી. મહેલ આસપાસ એક તાંબાનો ગઢ હતો અને એ ગઢનું રક્ષણ કરવા એક ઉંડી ખાઇ સદા પાણીથી પરિપૂર્ણ રહેતી. મહેલની અંદર હીરા-રત્નથી શણગારેલા કોડીયામાં સુગંધી દીપ સતત સળગ્યા કરતા.

ચાર બકરીઓ અને પાંચમો બકરો એ મહેલમાં આવી પહોંચ્યા, તે વખતે રૂપિણી એક કનકમય ગૃહને વિષે બેસી પોતાની સખીઓ સાથે મનસ્વી પણે ગેલ કરી રહી હતી. રૂપિ-

ણીએ આંખના અણુસાર વતી ચારે સખીઓને આવકાર આપ્યો. પણ પાંચમા બકરાને જોતાં જ તે રોષ યુક્ત સ્વરે બોલી:—"સાચેસાચું કહી દેજો ! મેં કોઇ દિવસ નહીં જોયેલો એવો આ બકરો તમે ક્યાંથી લાવ્યા ? મને જો છેતરવાનો પ્રયત્ન કરશો તો યાદ રાખજો કે તમારા મસ્તક ધડથી જુદાં થઇ જશે !"

એક દાસીએ એવાજ જુસ્સાથી જવાબ આપ્યો:—"એમ ગુસ્સો કરવાથી અમે ડરી જઇએ એટલાં બધાં કાચાં ન સમજતાં. અલબત્ત આ બકરો નવીન છે, પણ અમારા કરતાં તો તે તમને જ વધારે સારી રીતે ઓળખે છે. તમે અહીં રહો છો અને તમારૂં નામ રૂપિણી છે એ વાત પણ ચોખ્ખા શબ્દોમાં જો અમને કોઇએ કહી હોય તો આ જ બકરાએ, અને છતાં જો તમારે કંઇ વિશેષ પૂછવું હોય તો આ બકરાને જ પૂછી જુઓ."

શાંત બનેલી રૂપીણીએ અભિમાનનો ત્યાગ કરી ગળગળા અવાજે અજની સામે દ્રષ્ટિપાત કરી વિનંતિ કરી કે—"આપ અજના રૂપમાં કોણ છો તે હું નથી જાણતી. મારા અવિનય બદલ ક્ષમા આપી આપનું યથાર્થ સ્વરૂપ પ્રકટ કરો એવી મારી નમ્ર યાચના છે." સમય વિચારી અંબડે પોતાનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ પ્રકટ કર્યું. તેના અતિ મનોહર રૂપને જોઇ રૂપિણી એકદમ તેના પગમાં નમી પડી અને સંક્ષિપ્તમાં જ પૂછી લીધું કે—"હે દેવ! આપ કોણ છો અને આપ કયા નિમિત્તે અત્રે પધાર્યા છો ?"

અંબડે ઉત્તર આપ્યો:—"મારૂં નામ અંબડ અને હું ગોરખ યોગિનીના પ્રતાપે જ આ બધી સિદ્ધિઓ મેળવી શક્યો છું. આખું વિશ્વ અત્યારે મારી હથેળીમાં છે અને હું નચાવું તેમ નાચે એટલું સામર્થ્ય મારામાં છે."

આ અણધાર્યો ઉત્તર સાંભળી રૂપિણી આશ્ચર્યમાં ડુબી ગઇ. તેણીએ કહ્યું:—"આજથી આપ જ મારા સ્વામી છો. આપની સેવામાં મારૂં સર્વસ્વ અત્યારથીજ સમર્પી દઉં છું."

"મને બીજી કોઇ વસ્તુની જરૂર નથી. તારી આ લક્ષ્મી અને મર્કટી–વાંદરી મને સોંપી દે." અંબડે પોતાનો ઉદ્દેશ કહી દીધો.

"આપને સર્વસ્વ સોંપી દીધા પછી, મારૂં જોતાં કોઇ વસ્તુ ઉપર મારો અધિકાર નથી રહેતો. પણ આ વાંદરી મને શી રીતે પ્રાપ્ત થઇ છે અને તેની સાથે મારે કેવા પ્રકારનો નિકટનો સંબંધ છે તે એકવાર આપ કૃપા કરીને સાંભળો. હવે આપ જે આજ્ઞા કરશો તે હું માથે ચડાવી લઇશ." અંબડ તો મૌન જ બેસી રહ્યો. રૂપિણીએ પોતાની કથા આગળ ચલાવી "મેં એકવાર ચંદ્રદેવની આરાધના માંડી. ચંદ્રદેવ મારા પર પ્રસન્ન થયા અને આ વાંદરીની ભેટ આપી. તેમણે એ વાંદરીનો પ્રભાવ વર્ણવતાં કહ્યું કે જ્યાં સુધી આ વાંદરી તારી પાસે રહેશે ત્યાં સુધી તારા સૌભાગ્યનો વાળ વાંકો પણ કોઇજ નહીં કરી શકે. આ ઉપરથી આપ જોઇ શકશો કે એ વાંદરી મારૂં જીવન છે. છતાં આપ કહો તો

મારા જીવન અને સૌભાગ્યના ભોગે પણ આ મર્કટી આપને સોંપવા તૈયાર છું." રૂપિણીનું સૌભાગ્ય એટલે અંબડનું પોતાનું જીવન અંબડ મુંજવણમાં આવી પડયો. તેને સ્થીરભાવે ત્યાં બેઠેલો જોઈ રૂપિણીએ પુનઃ કહેવા માંડયું:—"આ મર્કટીમાં મારૂં અને આપનું જીવન સમાયેલું છે એટલુંજ નહીં પણ તે રોજ બબ્બે લાખ રૂપીયાની કીમતના રત્નો પણ આપે છે." થોડી વાર બન્ને જણા વિચારમાંજ બેસી રહ્યાં.

જાણે કંઇક યાદ આવ્યું હોય તેમ રૂપિણીએ કહ્યું:— "આ બધી ગુંચવણનો એકજ માર્ગ મને સૂઝે છે. આપ મારી સાથે લગ્ન કરો અને એમ કરશો તો આપણી સાથે આ વાંદરી પણ સુખેથી રહી શકશે."

"તો પછી એમાં વિલંબ કરવો નકામો છે. આજે ને આજે જ આપણે વિધિપૂર્વક લગ્ન કરી નાંખીએ. તું તારા પિતાને સમજાવી લગ્નની બધી તૈયારી કરાવી લે." અંબડે પોતાનો ઉતાવળો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો.

રૂપિણીના વદન ઉપર સ્હેજ સ્મીત ફરકયું. કહ્યું— "પુરૂષો ઘણીવાર એવી સાહસિકતા અને અવિચારીપણાને લીધેજ હાથે કરીને પોતાના માથે મ્હોટી આપત્તિઓ વ્હોરી લે છે." "सहसा विदधीत न क्रियाम्, अविवेकः परमापदां पदम् એ કથનમાં રહેલો ઉંડો ભાવ રૂપિણીએ પોતાના ઉદ્‌ગારમાં પ્રકટ કર્યો.

"આ તો તું બન્ને દોરથી મને મુંઝવી મારે છે. વાંદરી .

પંચમ આદેશ.

થોડા દિવસ પછી ગોરખ યોગિનીએ આ પ્રમાણે પંચમ આદેશ આપ્યો:—" સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં દેવપત્તન નામના શહેરમાં દેવચંદ્ર નામનો એક રાજા છે અને તેને વૈરોચન નામનો પ્રધાન છે. એ પ્રધાનને ત્યાં રવિચંદ્ર નામનો એક દીવો છે તે લઇ આવ."

યોગિનીને નમસ્કાર કરી અંબડ સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં આવી ઉપસ્થિત થયો. માર્ગમાં એક બ્રાહ્મણ મળ્યો તેને અંબડે પૂછ્યું:—" અરે વિપ્ર ! આમ ક્યાંથી કઇ તરફ પધારો છો ? " બ્રાહ્મણે જવાબમાં જણાવ્યું કે—" હું દેવપત્તન નગરમાંથી જ રવાના થઇ અહીં સુધી આવ્યો છું. હવે ક્યાં જવા માગું છું તે ટુંકામાં કહીશ તો તમે કદાચ નહીં સમજી શકો. એટલે મારો ઉદ્દેશ સવિસ્તર સાંભળો એમ ઇચ્છું છું."

અંબડની તત્વવિષયક તત્પરતા અનુભવી બ્રાહ્મણે કહેવા માંડયું:—અહિંથી ઉત્તર દિશામાં મહાદુર્ગ નામનો એક પર્વત છે અને તેનીજ પાસે સિંહપુરી નામની એક નગરી છે. ત્યાં સાગરચંદ્ર રાજા રાજ્ય કરતો. તેને સમરસિંહ નામે પુત્ર અને રોહિણી નામે પુત્રી છે. રાજા પોતે પરકાય પ્રવેશિની વિદ્યા બહુ સારી રીતે જાણતો. તે વૃદ્ધ થવાથી રાજપાટ

વિગેરે પોતાના પુત્રને સોંપી વનમાં ચાલ્યો ગયો. સાંભળવા પ્રમાણે તેણે પોતાની પુત્રીના આગ્રહને તાબે થઇ પરકાય-પ્રવેશિની નામની વિદ્યા પોતાની પુત્રી-રોહિણીને શીખવી છે; એટલું જ નહીં પણ એ વિદ્યા બીજા કોઇ ગમે તેવા માણસને ન શીખવવાનો ખાસ આગ્રહ પણ કર્યો છે. તેમજ પોતાના ભાઇ-ભાંડુ વિના અન્ય કોઇ પુરૂષનું મ્હોં સુદ્ધાં ન જોવાની એ પુત્રીને ભલામણ કરી છે. તે ઉપરાંત આ વિદ્યા શીખવતી વખતે રાજાએ રોહિણીને કહી રાખ્યું છે કે ભવિષ્યમાં " જેને તું આ વિદ્યા શીખવે તેની જ સાથે તારે પાણિ ગ્રહણ કરવું." રોહિણીએ રાજીખુશીથી એ પ્રતિજ્ઞા સ્વીકારી છે. હવે તો એ રાજા પોતે ક્યારનોય મૃત્યુ પામ્યો છે. નગરમાં સમરસિંહની આણ ચાલે છે. રોહિણી પોતાના પિતાની શય્યા સાચવતી બેસી રહે છે અને કોઇ વાર પર્વતના શિખરે, કોઇ વાર ગુફામાં તો વળી કોઇ વાર પોતાના મહેલના ખૂણામાં છાનીમાની બેસી પોતાનાં જીવનનાં દિવસો વીતાવે છે. હું પોતે તેની પાસે પેલી પરકાયપ્રવેશિની વિદ્યા શીખવા ત્યાં જઉં છું.

અંબડે એ સર્વ વૃત્તાન્ત શાંતિથી સાંભળ્યો. અને પછી જાણે કંઇ ઉંડા વિચારમાંથી જાગ્યો હોય તેમ એક પરમ હિતૈષી તરીકે પ્રશ્ન કર્યો:—" એ તો બધું ઠીક. પણ તમારી પાસે એવી કંઇ અલૌકિક વિદ્યા છે કે અમથા જ હાલી નીકળ્યા છો ? શાસ્ત્રમાં સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે:—

विनयेन विद्या ग्राह्या पुष्कलेन धनेन वा ।
अथवा विद्यया विद्या चतुर्थं नैव दृश्यते ॥

ત્રણ પ્રકારે વિદ્યા મેળવી શકાય. વિનય વડે, પુષ્કળ ધન વડે, અથવા સામી વિદ્યા આપીને. એ સિવાય વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવાનો ચોથો માર્ગ નથી."

વિપ્ર મહારાજ આ પ્રશ્ન સાંભળી જરા ફુલાઇ ગયા. તેમણે કહ્યું. "અમથા તો કોઇ થોડા જ હાલી નીકળે ! મારી પાસે મોહિની વિદ્યા છે એ વિદ્યા આપી તેના બદલામાં પેલી વિદ્યા મેળવી લઈશ."

"વિદ્યા આપીને વિદ્યા લઈશ એ તો બરાબર છે. પણ એ રાજકન્યા તારૂં મ્હોં જોવા જ નહીં ઇચ્છે તો શું કરશે ?" અંબડે બીજી બારીકી શોધી કહાડી, અને તેના ટેકામાં શાસ્ત્રીય શ્લોક પણ ટાંકયો કેઃ—

ग्रामो नास्ति कुतः सीमा, पत्नी नास्ति कुतः सुतः
प्रज्ञा नास्ति कुतो विद्या, धर्मो नास्ति कुतः सुखं ?

અર્થાત્ ગામ ન હોય તો હદ તો ક્યાંથી જ હોય ? સ્ત્રી ન હોય તો પછી પુત્રાદિ પરિવાર પણ શેનો હોય ? બુદ્ધિ ન હોય તો વિદ્યા આવડે જ શાની અને ધર્મ ન હોય તો પછી સુખની આશા રખાય જ કેમ ?

વિપ્ર મહારાજ મુંઝાયા. તેમણે ટુંકામાં જ જવાબ આપ્યો—"કંઈક પ્રપંચ કરવો પડશે. એ વિના કામ નહીં પતે."

વિપ્રને મુંઝવણના મહાસાગરમા ગળકાં ખાતો જોઈ અંબડે એક અવલંબન ધર્યું. તેણે કહ્યું:—"મારી પાસે અક્ષય લક્ષ્મી આપનારી એક સરસ વિદ્યા છે—"

એટલામાં બ્રાહ્મણ બોલી ઉઠ્યો:—"આપણે આપણી વિદ્યાની અદલાબદલી કરીએ તો કેમ ?"

અંબડને તો એટલું જ જોઈતું હતું. તેણે એ દરખાસ્ત સ્વીકારી લીધી અને વિદ્યાની અદલાબદલી કરી વાળી. પછી બન્ને જણા ઘોડે દિવસે ચાલતાં ચાલતાં સિંહપુરનગર પાસે આવી પહોંચ્યા.

અંબડે વિચાર કર્યો કે બ્રાહ્મણની સાથે સાથે રહેવાથી કાર્યસિદ્ધિ નહીં થાય. નગરમાં ગયા પછી યુક્તિ-પ્રયુક્તિ રચવી પડે તેમાં કોઈ ત્રાહિત માણસની દખલગીરી હોય તો રખેને ઘણ્યું સોનું ધુળમાં મળી જાય. તેથી તેણે બ્રાહ્મણને જૂદે રસ્તે જવાનું સૂચવ્યું અને પોતે પણ જૂદેજ માર્ગે શહેરમાં દાખલ થયો.

અંબડે નગરમાં આવી તપસ્વિનીનુ રૂપ લીધુ, અને જ્યાં ચાર રસ્તા મળતા હતા તેવા એક ચોકમા આસન જમાવ્યું. મોહિની વિદ્યાના પ્રતાપે ગામનાં માણસો અંબડ ઉપર આફરીન થવા લાગ્યાં. તપસ્વિનીએ નગરજનોને સંબોધીને કહ્યું કે:—"હે પુરવાસીઓ ! હું સર્વ પ્રકારનાં નિમિત્તો સમજી શકુ છું, કોની કાર્યસિદ્ધિ ક્યારે અને કેવા પ્રકારે થશે તે હું લીલામાત્રથી કહી શકું છું." આ વાત ફેલાતી ફેલાતી

પેલા બ્રાહ્મણ મહારાજના કાને જઇ પહોંચી. તેણે તપસ્વિની પાસે આવી વિનયપૂર્વક પૂછ્યું:—

"હે ભગવતિ ! મેં મારા મનમાં જે કાર્ય ધારી રાખ્યું છે તે સિદ્ધિ થશે કે નહીં ?"

"તું એક નવી વિદ્યા મેળવવા અહીં સુધી આવ્યો હો એમ જણાય છે, પણ તને એ વિદ્યા નથી મળવાની એ ખાત્રીપૂર્વક માનજે." તપસ્વિનીએ વિપ્રના ભાગ્યનો છેલ્લો ફેસલો કહી નાખ્યો.

બ્રાહ્મણને આ ફેસલો સાંભળી ઘણું આશ્ચર્ય થયું. તે એકદમ નિરાશ ન થયો. તણે ઘણા ઘણા પ્રયત્નો કરી જોયા. પરન્તુ પુણ્યના ઉદય વિના આખર સુધી એ વિદ્યા ન મળી. પછી તો તે બધી હિંમત હારી, પોતાના દેશમાં ચાલ્યો ગયો.

કાળક્રમે તપસ્વિનીવાળી વાત રોહિણીના સાંભળવામાં આવી. તેણીએ પોતાની દાસીને આજ્ઞા કરી કે—"ગમે તેમ કરીને પણ એ તપસ્વિનીને મારી પાસે લઇ આવ ?"

દાસીએ તપસ્વિની પાસે આવી કહ્યું કે:—"હે માતા અમારી નૃપપુત્રી–રોહિણી આપને ઘણા જ સન્માનપૂર્વક સંભારે છે અને આપ ત્યા પધારો એમ ઈચ્છે છે. આપનાં દર્શન કરવા તે બહુજ ઉત્સુક છે. મારે પોતાને મુખે એ રાજપુત્રીનો પરિચય આપવો એ ઠીક નહીં, છતાં કહું છું રોહિણી જેવી રાજકન્યા સંસારમાં બીજી નહીં હોય તે પોતે બધી કળામાં કુશળ છે અને તેથી આપના જેવી કળાવતી

તપસ્વિનીના દર્શન થાંઠે એ સર્વથા સ્વાભાવિક જ છે. કહ્યું પણ છે કેઃ—

હંસા રતિ ચરે, ભ્રમરા રતિ કેતકીકુસુમેઃ.
ચંદનવને ભુજંગા, સરસા સરસેન રતિ.

હંસને નિર્મળ સરોવરમાં જ રહેવું ગમે, ભ્રમરા કેતકીના પરાગમાંજ મસ્ત બની રહે, સર્પો ચંદનવન મળે ત્યાંસુધી બીજે ન જાય તેમ રસિક માણસોને રસિકની સાથે જે આમોદ અને આનંદ મળે છે તે બીજે કોઈ સ્થળે ન મળે.

દાસીના મુખમાંથી નીકળેલા શબ્દોએ તપસ્વિનીનું હૃદય હરી લીધું. તે તત્કાળ પોતાના આસન ઉપરથી ઉઠીને ઉભી થઈ અને રોહિણી પાસે આવી પહોંચી.

અંબડે તપસ્વિનીનું રૂપ લીધું હતું એ વાત તો તમે કદાચ નહીં ભૂલી ગયા હો તપસ્વિનીના વેશમા અંબડે રોહિણીનું ચિત્ત ચકડોળે ચડાવી દીધુ. તપસ્વિનીના આછા અલંકાર, તેજસ્વી મુખમુદ્રા અને નયનમાંથી ઝરતા અમીએ રોહિણી ઉપર એક પ્રકારની જાદુઇ અસર કરી. રોહિણી તેનુ સ્વાગત કરવા સામે ગઈ, એટલુ જ નહીં પણ બારે સન્માનપૂર્વક એક સુવર્ણમય સિંહાસન ઉપર વિરાજવાની અભ્યર્થના કરી. તપસ્વિનીએ પણ હા—ના કર્યા સિવાય રોહિણીનું સન્માન સાભાર સ્વીકારી લીધું.

પ્રારંભમાં પરસ્પરના કુશળ—વર્તમાન પૂછયા બાદ કેટલીક વાતચીત થઇ.

પેલા બ્રાહ્મણ મહારાજના કાને જઇ પહોંચી. તેણે તપસ્વિની પાસે આવી વિનયપૂર્વક પૂછ્યું:—

“ હે ભગવતિ ! મેં મારા મનમાં જે કાર્ય ધારી રાખ્યું છે તે સિદ્ધિ થશે કે નહીં ? ”

“ તું એક નવી વિદ્યા મેળવવા અહીં સુધી આવ્યો હો એમ જણાય છે, પણ તને એ વિદ્યા નથી મળવાની એ ખાત્રીપૂર્વક માનજે. ” તપસ્વિનીએ વિપ્રના ભાગ્યનો છેલ્લો ફેંસલો કહી નાખ્યો.

બ્રાહ્મણને આ ફેંસલો સાંભળી ઘણું આશ્ચર્ય થયું. તે એકદમ નિરાશ ન થયો. તેણે ઘણા ઘણા પ્રયત્નો કરી જોયા. પરન્તુ પુણ્યના ઉદય વિના આખર સુધી એ વિદ્યા ન મળી. પછી તો તે બધી હિમત હારી, પોતાના દેશમાં ચાલ્યો ગયો.

કાળક્રમે તપસ્વિનીવાળી વાત રોહિણીના સાંભળવામાં આવી. તેણીએ પોતાની દાસીને આજ્ઞા કરી કે—“ ગમે તેમ કરીને પણ એ તપસ્વિનીને મારી પાસે લઇ આવ ? ”

દાસીએ તપસ્વિની પાસે આવી કહ્યું કે:—“ હે માતા અમારાં નૃપપુત્રી-રોહિણી આપને ઘણા જ સન્માનપૂર્વક સંભારે છે અને આપ ત્યાં પધારો એમ ઇચ્છે છે. આપનાં દર્શન કરવા તે બહુજ ઉત્સુક છે. મારે પોતાને મુખે એ રાજપુત્રીનો પરિચય આપવો એ ઠીક નહીં, છતાં કહું છું રોહિણી જેવી રાજકન્યા સંસારમાં બીજી નહીં હોય તે પોતે બધી કળાના કુશળ છે અને તેથી આપના જેવી કળાવતીના

તપસ્વિનીના દર્શન વાંછે એ સર્વથા સ્વાભાવિક જ છે. કહ્યું પણ છે કેઃ—

> હંસા રજ્યંતિ સરે, ભમરા રજ્યંતિ કેતકીકુસુમે;
> ચંદનવને ભુજંગા, સરસા સરસેણ રજ્યંતિ:

હંસને નિર્મળ સરોવરમાં જ રહેવું ગમે, ભમરા કેતકીના પરાગમાંજ મસ્ત બની રહે, સર્પો ચંદનવન મળે ત્યાંસુધી બીજે ન જાય તેમ રસિક માણસોને રસિકની સાથે જે આમોદ અને આનંદ મળે છે તે બીજે કોઈ સ્થળે ન મળે.

દાસીના મુખમાંથી નીકળેલા શબ્દોએ તપસ્વિનીનું હૃદય હરી લીધું. તે તત્કાળ પોતાના આસન ઉપરથી ઉઠીને ઉભી થઈ અને રોહિણી પાસે આવી પહોંચી.

અંબડે તપસ્વિનીનું રૂપ લીધું હતું એ વાત તો તમે કદાચ નહીં ભૂલી ગયા હો. તપસ્વિનીના વેશમાં અંબડે રોહિણીનું ચિત્ત ચકડોળે ચડાવી દીધું. તપસ્વિનીનાં આછા અલંકાર, તેજસ્વી મુખમુદ્રા અને નયનમાંથી ઝરતા અમીએ રોહિણી ઉપર એક પ્રકારની જુદીજ અસર કરી. રોહિણી તેનુ સ્વાગત કરવા સામે ગઈ, એટલુંજ નહીં પણ બારે સન્માનપૂર્વક એક સુવર્ણમય સિંહાસન ઉપર વિરાજવાની અભ્યર્થના કરી. તપસ્વિનીએ પણ હા—ના કર્યા સિવાય રોહિણીનું સન્માન આભાર સ્વીકારી લીધું.

પ્રારંભમાં પરસ્પરના કુશળ—વર્તમાન પુછયા બાદ કેટલીક વાતચીત થઈ.

વાત બીજી એક પણ નથી. એવી હું, પિતાની સારસંભાળ નીચે પાઠશાળામા જવા-આવવા લાગી. એટલામાં એક દિવસે કોણ જાણે ક્યાંથી મણિભદ્ર નામના વિદ્યાધરની દ્રષ્ટિ મારી ઉપર પડી. મને જોતાં જ તે મદનપરવશ બન્યો. એક ક્ષણની પણ રાહ જોયા વિના તેણે મને ત્યાંથી એકદમ ઉપાડી, ગગન-માર્ગે વૈતાઢ્યપર્વત ઉપર ઉતારી, શરૂઆતમાં તેણે ગૌરી, પ્રજ્ઞપ્તિ નામની બે વિદ્યાઓ મને શીખવી. પછી અમે જેવી લગ્નની તૈયારી કરતાં હતાં તેટલામાં એ મણિભદ્રના પુત્ર સુભદ્રવેગને દુર્બુદ્ધિ ઉપજવાથી તેણે પોતાના પિતાનો ત્યાં ને ત્યાં જ જીવ કાઢી લીધો. આથી વિદ્યાધરોના સમાજ વચ્ચે હાહાકાર મચી ગયો.

સુભદ્રવેગે પોતાના પૂજ્ય પિતાનું ખૂન કર્યું તેમાં મારૂં રૂપ કારણભૂત હતું એમ હું જોઇ શકી. મને મારા પોતાના સૌંદર્ય અને કામવિકાર તરફ બહુ ભારે તિરસ્કાર છુટયો. સુભ-દ્રવેગ પોતાની નીચ માગણી મારી પાસે રજુ કરે તે પહેલાં જ કિરણવેગ નામના ત્રીજા એક વિદ્યાધરે આવી તેને હણી નાખ્યો. એક રૂપલાલસાએ આંખનાં પલકારામાં કાળો કેર વર્તાવ્યો! હું આ દ્રશ્ય નિહાળી ધ્રુજી ઉઠી. બ્હેન! એ વખતે મારા હૃદયમાં જાણે દાવાનળ સળગતો હોય એમ જ મને તો લાગ્યું. હવે અહિંથી ક્યાં નાસી જઉં અને શું કરૂં એનો વિચાર કરવા લાગી. છેવટે ગમે તે પ્રકારે આત્મઘાત કરી, આ સૌંદર્ય અને જીવનનો અંત આણવો એવો નિશ્ચય કરી, એક મહાન્ અરણ્યમાં આવીને ઉભી રહી. ઝંપાપાત કરી

મરવું, ઝેર કરીને મરવું કે પાણીમાં ડુબીને મરી જવું એવી તર્કપરંપરા ચાલતી હતી તેટલામાં પાણીથી ભરપૂર એવી એક મ્હોટી વાવ મારા જોવામાં આવી. વાવની ઉપર એક ગટાદાર વડલો છવાઇ રહ્યો હતો. એ વડલાં ઉપર ચડી પેલી વાવમાં પડતું મૂકવા જઉં છું એટલામાં પાછળથી અકસ્માત્ કોઇએ આવી મારો હાથ પકડયો. પાછળથી હું જાણી શકી કે મને આત્મહત્યા કરતાં અટકાવનાર આ પણ એક વિદ્યાધર જ હતો અને તેનું નામ કિરણવેગ હતું.

કિરણવેગ મને અંતરના ઉંડાણમાંથી ચાહે છે એવી પ્રતીતિ થતાં મેં મારી જાત તેને સમર્પી દીધી. તે મને પોતાને ત્યાં લઇ આવ્યો અને અમે ભાતભાતની રતિ–ક્રિડા કરી અમારા સુખના દિવસો વીતાવવા લાગ્યાં. પરન્તુ બ્હેન ! પુરૂષોનો પ્રેમ હંમેશા અસ્થિર હોય છે અને શિકારીની જેમ તેઓ નિત્ય નવા ઉપભોગની શોધમાં જ ફરતા હોય છે એમ આપણે બીન અનુભવી અબળાઓ શીરીતે સમજી શકીએ ? કિરણવેગને હું અત્યાર સુધી મારો પોતાનો માનતી હતી એ માન્યતામાં ઉતરાણી. મેં તેને એક બીજી જ સ્ત્રીમાં આશક્ત થયેલો પ્રત્યક્ષ જોયો. શરૂઆતમાં વિનવણી–પ્રાર્થના–આજીજી વિગેરે કરી તેને સન્માર્ગ ઉપર લાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો. પણ તેમાં મને નિરાશા શિવાય બીજું કંઇજ ન દેખાયું આજસુધી હૃદયમાં વૈરાગ્યરસની જે ધારા મંદમંદપણે વહી રહી હતી તેમાં નવો વેગ આવી મળ્યો. વૈરાગ્ય અને આત્મશુદ્ધિ સિવાય સંસારમાં કોઇ કોઇનું સગું નથી એવી પાકી ગાંઠ વાળી લીધી. ....

शास्त्रं सुनिश्चल धिया परिचिंतनीयं
आराधितोऽपि नृपतिः परिशंकनीयः
आत्मीयकृतापि युवतिः परिरक्षणीया
शास्त्रे नृपे च युवतौ च कुतः स्थिरत्वं ?

નિશ્ચલબુદ્ધિવાળા મનુષ્યોએ પણ શાસ્ત્રના અર્થ વિષે એકાન્ત નિર્ણય કરી લેવો ન ઘટે—શાસ્ત્રના અર્થ જેમ જેમ વિચારતા જઈએ તેમ ઉંડું ઉંડું રહસ્ય સમજાવા લાગે. રાજાની ગમે તેટલી મહેરબાની હોય તોપણ તે વિષે હંમેશા નિઃશંક ન રહી શકાય. રાજા ક્યારે બગડી બેસશે તે આગળથી કહેવાને કોણ સમર્થ છે? તેજ પ્રમાણે યુવતિ ગમે તેટલી આત્મીય હોય તોપણ તેની સતત સંભાળ તો રાખવી જ કારણકે શાસ્ત્ર, નૃપ અને યુવતિમાં સ્થિરત્વ જેવું ભાગ્યેજ હોય છે. આ પ્રમાણે વિચાર કરી હું ગંગાકીનારે જઈને રહેતા સાધુ [illegible] તપસ્વીના સ્વીકારી થોડો સમય વીતાવ્યો. પછી [illegible] આજે અહીં આવી ચડી."

તપસ્વિનીનું જીવનવૃત્તાન્ત સાંભળી રોહિણીનું હૃદય પણ [illegible] ઉભરાવા લાગ્યું. તપસ્વિની ઉપર તેને [illegible] [illegible] પોતાના પૂર્વજીવનની ઘટનાઓ વર્ણવી [illegible] "આજે તમારા જેવા [illegible] દર્શન થવાથી હું મને ભાગ્યશાળી માનું છું. મારી પ્રતિજ્ઞા આજે [illegible] થઈ હોય એમ મને લાગે છે. મારી [illegible] સ્વીકાર કરો એવી મારી નમ્ર પ્રાર્થના છે."

તપસ્વિનીએ ઉત્તર આપ્યોઃ—"અમને સંન્યાશિનીઓને એવી વિદ્યાની કંઇજ જરૂર નથી હોતી." છતાં રાજકુમારીએ પોતાની ઇચ્છાથી, પરાણે તપસ્વિનીને પરકાયપ્રવેશિની વિદ્યા શીખવી.

થોડીવાર રહીને રાજકુમારીએ પૂછ્યુંઃ—"હે માત ? આપના જેવો કળાવાન્–વિચક્ષણ અને વીરતાવાળો કયો પુરૂષ મારો ભરથાર થશે એ સંબંધે જો જરા સ્પષ્ટીકરણ કરો તો મને નિરાંત થાય."

તપસ્વિનીના ચ્હેરા ઉપર આનંદ અને સંતોષનાં ચિન્હ તરી આવ્યાં. સમાધિનો થોડો ખોટો ડોળ કર્યો અને જ્ઞાનદ્રષ્ટિ વડે જાણે માંડ માંડ ભવિષ્યના અંધકારમાં નિહાળતી હોય તેમ કહ્યુંઃ—"હે રાજકન્યા ! તમારૂં ભાગ્ય તો ભારે ઉજ્જ્વળ દેખાય છે. થોડા દિવસની અંદરજ તમને ખુબ રૂપ–કાંતિ અને ગુણવાન સમુહરૂપ ભર્ત્તાર મળવો જોઇએ."

"પણ તેની પ્રથમ નિશાની શી રીતે જાણવી?" રાજ કુમારીએ એક ઉત્સુક નારીને શોભે તેવી જીજ્ઞાસા દર્શાવી

"હે સુલોચને? તમારો એ ભવિષ્યનો ભર્ત્તાર, તમારા જ માળી મારફતે તમને ઘેર બેઠા પુષ્પની કાંચળી પહોંચાડશે. એ નિશાની ઉપરથી જ તમારે જાણી લેવું કે તમારો ભાગ્યવિધાતા હવે થોડા જ વખતમાં તમને આવી મળશે." એ પ્રમાણે કહી તપસ્વિનીએ પોતાના ઉતારે જવાની ઇચ્છા દર્શાવી. પરંતુ રાજકુમારીને તપસ્વિનીની વાતમાં એવો તો

પામી ઘરમાં સંતાઈ ગયા અને નગરમાં ચારેકોર હાહાકાર વર્ત્તી ગયો ? તેઓ અંદર અંદર વાતો કરવા મંડ્યા કેઃ— "ખરેખર, આ નગર ઉપર ભૂત, પ્રેત, યક્ષ કે રાક્ષસનો કોપ ઉતર્યો છે, કાંતો નગર ઉજ્જડ થઈ જશે અને કાંતો આખું નગર ભૂગર્ભમાં સમાઇ જશે."

કોઇ ડાહ્યા માણસે કહ્યું:—"આપણે અંદર અંદર બડબડ્યા કરીએ તે કરતાં રાજાજી પાસે જઇ ફરીયાદ કરીએ તો આ દૈવી આફતમાંથી બચવાનો કંઈકે માર્ગ મળી આવે. બાકી ભયથી ઘરમાં ભરાઇને બેસી રહેવાથી કઇ અર્થ નહીં સરે."

આ દરખાસ્ત ઘણા સુજ્ઞજનોના ગળે ઉતરી. તેમણે રાજા પાસે જઇ ફરીયાદ કરી કેઃ—"રાજા ! આ ઉપાધિમાંથી અમારૂં રક્ષણ કરો ! અમે આ પ્રકંપથી ગભરાયા જેવા થઇ ગયા છીએ."

નગરજનોની પ્રાર્થના સાંભળી, રાજા તેનો ઉત્તર આપે તેટલામાં તો રાજા અને પ્રધાન બન્ને જણાં, પેલા ચૂર્ણના પ્રભાવથી મૂર્છિત થઇ નિશ્ચેષ્ટ જેવા બની ગયા.

નગરવાસીઓની અનાથદશા ઓર વધી પડી. જેમની પાસેથી રક્ષણની આશા રાખતા હતા તેજ રાજા-પ્રધાનની આવી દુર્દશા નિહાળી તેઓની નિરાશા પારવિનાની વધી ગઇ. વૈદ્ય-હકીમ-ભૂવા-જોશી વિગેરેને બોલાવી ઘણા ઘણા ઉપચારો કર્યા પણ સ્થિતિ ન સુધરી.

બીજે દિવસે રાજા અને પ્રધાન ઊંઘમાંથી જેમ અચાનક

કીકીઆરી પાડી પોતાની અનાથદશા પોકારવા લાગ્યા. ત્રીજે દિવસે તે બન્ને નાગાં થઇ નૃત્ય કરવા લાગ્યાં અને ચોથે દિવસે કીચડ તથા ધૂળમાં આળોટતાં ભારે કઠોર સ્વરે ભસવાનું શરૂ કર્યું. પાંચમે દિવસે છેક ભાનભૂલેલાની જેમ મૃદંગ બજાવી બેસુરા તાન આલાપવા લાગ્યા અને છઠ્ઠે દિવસે પરસ્પરને ભેટી અતિ કરૂણસ્વરે પોક મુકીને રડવા લાગ્યા.

સાતમે દિવસે અંબડે માળણને પૂછયું:—"ગામમાં નગરજનોની શી દશા છે ?" માળણે સારા યે શહેરમાં વ્યાપેલી વ્યાકુળતા અને ગમગીનીનું હૈયાફાટ વર્ણન કર્યું. છેવટે ઉમેર્યું કે:—"હવે કૃપા કરીને જો આ બધો ઉપદ્રવ શાંત કરો તો નગર ઉપર આપનો મ્હોટો ઉપકાર થાય. લોકો આપનો ચમત્કાર જોઈ, મૃત્યુથી માણસજાત બીએ તેમ હેબતાઈ ગયા છે."

પછી અંબડે કીલ્લાઓની સામે ઉભા રહી એક એવો મંત્ર ઉચ્ચાર્યો કે તે જ ક્ષણે કીલ્લા, હતા તેવા-પર્વતની જેમ અચળ બની ઉભા રહ્યા. લોકો પણ સમજી શકયા કે-આ પુરૂષ કોઇ સામાન્ય કોટીનો નથી-ખરેખર જ તે એક સિદ્ધ-પુરૂષ છે, અને જો તે મન ઉપર લે તો શહેરના તમામ ઉપદ્રવ આંખના એક પલકારામા ટાળી દે.

નગરજનો અંબડને આજીજી કરવા લાગ્યા કે:—"હે સત્પુરૂષ! નગર અને રાજા આદિનું રક્ષણ કરો અમને બચાવો!"

અંબડે તેમને જવાબ આપ્યો:—"તમો ન કહો તો

પણ તમારાં મનની વ્યથા હું બરાબર સમજી શકું છું. મારા ઉપચાર માત્રથી આપની બગડેલી બાજી સુધરી શકે તેમ છે. પણ હું તમને પૂછવા માગું છું કે તમે મારા શ્રમના બદલામાં હું માગું તે આપી શકશો ખરા ?"

લગભગ એક અઠવાડીયાના દુઃખભારથી કંટાળેલા નાગરિકો સમસ્વરે પોકારી ઉઠ્યા:—"આપ માગશો તે અમે પાતાળના ઠેઠ ઠેઠ ખુણામાંથી પણ લાવીને હાજર કરી આપશું."

"હું તમને એટલીબધી તકલીફ આપવા નથી માગતો મને તો અર્ધું રાજ્ય અને રાજકુંવરી મળે એટલાથી જ સંતોષ માની લઈશ. અને—" પ્રધાન તરફ દ્રષ્ટિ કરી અંગદે ઉચ્ચાર્યું. "આ પ્રધાનના ઘરમાં રવિચંદ્ર નામની જે દીકરી છે તે પણ મને બક્ષીસ તરીકે મળે એવી મારી મનઃકામના છે."

આ માગણી સાંભળી લોકો જરા વિચારમાં પડી ગયા. અંગદ તેમની મનોદશા પામી ગયો છતાં પોતાના દીલની નિર્મળતા અને નિખાલસતા સમજાવવા તેણે કહેવા માંડ્યું કે મારી માગણી કદાચ તમને વધારે પડતી લાગશે, [illegible] કરવાના [illegible] હું [illegible] પણ તમારા [illegible] લાગે તો તે સ્વાભાવિક છે. [illegible]

[illegible]

ધનધાન્યના વિષયમાં, વિદ્યા મેળવવામાં અને આહાર વ્યવહારમાં જેણે લાજ–શરમ છોડી મિત્રોના ટોળામાં વાત-ચીત કરે તેને પાછળથી પસ્તાવાપણું નથી રહેતું. હું પણ એ જ શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિને પ્રમાણ ગણી તમારી પાસે આ માગણી કરી રહ્યો છું.

અંબડની નીખાલસતા અને દયા મનમોહી નાગરિકોએ તેની માગણી સ્વીકારવાનું અભિવચન આપ્યું.

તે પછી થોડા ધ્યાનનો આડંબર કરી અંબડે પોતાની વિદ્યાના પ્રતાપથી રાજા તેમજ પ્રધાનને સ્વસ્થ કર્યા, નગરમાં ઘેર ઘેર મહોત્સવ મંડાયા, રાજા અને પ્રધાને જ્યારે આ સંબંધી સર્વ વૃત્તાંત સાંભળ્યો, ત્યારે તેમનાં હૈયાં પણ ઉપકારભારથી ગળગળાં થઈ ગયાં. રાજાએ પોતાનું અર્ધું રાજ્ય અને મદિરાવતી નામની પુત્રી અંબડને સમર્પણ કર્યાં, તેમજ વૈરોચન મંત્રીએ રવિચંદ્ર નામની દીવી સાથે પોતાની કરમંજરી નામની પુત્રી પણ અંબડને પરણાવી. માળીની પુત્રી દેમતિ પણ આ બે યુવતીઓ સાથે આવી સામેલ થઈ અને અંબડ એ ત્રણે કુળલક્ષ્મીના સહવાસમા રહી આનંદવિનોદ કરવા લાગ્યો.

થોડા દિવસ એ પ્રમાણે સુખ વૈભવમા નીકળી ગયા. તે પછી અંબડે પોતાની સમૃદ્ધિ અને કલત્ર સાથે સિંહપુર તરફ જવા પ્રયાણ કર્યું. એક દિવસે, માર્ગમાં ચાલતાં ચાલતાં એક નારી હૈયાફાટ રૂદન કરતી તેના જોવામાં આવી. આ બીના

સાર્થક કર " આ સાંભળી માતાના રોમ રોમ પુલકિત થયાં તે ત્યાંથી ચાલી પોતાના ઘરે આવી અને તેના અતિ આગ્રહને લીધે અંબડ પણ થોડા દિવસ તે માલણને ત્યાં રહ્યો.

માળણે અંબડની સોળ સોળ પ્રકારની પૂજા-ભક્તિ કરવા માંડી. એક દિવસે અંબડે માલણને પૂછ્યું:—" રાજાને ત્યાં તમે ફુલ વિગેરે આપવા જાઓ છો કે નહીં ? " માલણે તેનો હકારમાં જવાબ આપ્યો. તે વખતે તો અંબડે એ વાત એટલેથી જ પતાવી દીધી.

માલણના મૃત્યુ પામેલા પુત્રને બોલતો કર્યો એ પુરૂષ કંઇ જેવો તેવો ન હોય એ મતલબની વાત ગામમાં વાયુવેગે પ્રચાર પામી ગઇ. ધીમે ધીમે એ વાત રાજકુંવરી રોહિણીના સાંભળવામાં આવી. એક વાર એકાંત સાધી રાજકુંવરીએ પેલી માલણ પાસેથી એ પુરૂષ સંબંધી અથેતિ હકીકત મેળવી. માલણ પણ ભક્તિભાવવાળા શબ્દોથી અંબડની સરસ ઓળખાણ કરાવી. રોહિણીને તે સાંભળી અત્યંત આનંદ થયો. તેણીએ માલણ મારફતે અંબડને પોતાના પ્રણામ કહેવરાવ્યા.

બીજે દિવસે અંબડે રાજકુંવરીના પ્રણામના જવાબરૂપે માલણ મારફત પુષ્પમય કંચુકી રાજકુંવરીને મોકલી આપી. એ કંચુકી જોતાં જ રોહિણીને પેલી તપસ્વિનીવાળી વાર્તાનું આલ્હાદક સ્મરણ થયું, પોતાનો અંબડ નામનો ભરથાર આવી પહોંચ્યો છે એમ જાણી તેની રોમરાજી ખીલી ઉઠી !

રાજકુંવરીએ તત્કાળ પોતાના ભાઇ પાસે જઇ બધો

વૃત્તાન્ત નિવેદન કર્યો અને અંબડની સાથે પોતાના લગ્ન કરી આપવા વિનતી કરી. ભાઇએ પણ આનંદ પ્રમોદ પૂર્વક લગ્ન-ઉત્સવ કર્યો અને પોતાની બહેન અંબડ વેરે પરણાવી.

કેટલાક દિવસ ત્યાં મોજમાં જ રહી, અંબડ પોતાના કલત્ર સાથે પોતાની જન્મભૂમિ તરફ જવાના થયો. જન્મભૂમિમાં પહોંચતાં જ તેણે ગોરખ યોગિની પાસે આવી સવિનય પોતાનો યાત્રાવૃત્તાંત નિવેદન કર્યો. યોગિનીને આ પરાક્રમોનો પરિપૂર્ણ વૃત્તાંત સાંભળી ઘણો જ હર્ષ થયો, અંબડને આશીર્વાદ આપી ઘર તરફ વિદાય કર્યો. તે પછી ઘણા દિવસો અંબડે સુખ-શાંતિ અને ધર્મધ્યાનમાં વીતાવ્યા,

--:(◎):--

---

૫૪ આદેશ.

"સૌવીર દેશમાં, સિંધુ નામના પર્વત પાસે કાડિન્ન નામના નગરમાં દેવચંદ્ર રાજા રાજ્ય કરે છે. ત્યાં વેદવેદાંગ પારંગામી સોમેશ્વર નામના એક બ્રાહ્મણ પાસે સર્વાર્થસિદ્ધિ નામનો દંડ છે તે લઈ આવ." એ પ્રકારનો છઠ્ઠો આદેશ ગોરખ યોગિની પાસેથી મળતાં અંબડ સૌવીર દેશ તરફ ચાલી નીકળ્યો.

માર્ગમાં એક સ્થળે નદીના જળ પ્રવાહ ઉપર એક નાજુક ઝુંપડી તરતી જતી હોય એમ અંબડને લાગ્યું. બરાબર નિરીક્ષણ કરીને નિહાળવાથી એક યોગી એ ઝુંપડીની અંદર [illegible] બેઠો બેઠો એક મૃગલીને ભણાવતો હતો [illegible] હોય એવો દૃશ્ય પ્રત્યક્ષ થયો. ઝુંપડીને કેળના થંભ [illegible] તાંતણે [illegible] બાંધવામાં આવી હતી. અંદર બેઠેલ મૃગલીનું [illegible] સૂર્યના કિરણ સાથે [illegible] ઝુંપડીના [illegible] અજવાળામાં [illegible]

[illegible]

[illegible] કાંઈક અસાધારણતા હોય એવી [illegible] વિલંબ કર્યા વિના આકાશમાં [illegible] ઉતરી આવ્યો અને ભારે ભયંકર [illegible] ઝુંપડીને [illegible] આકાશમાં [illegible]

જ્યો. વ્યોમને વિષે એ બન્ને સમર્થ પુરૂષો વચ્ચે તુમુલ યુદ્ધ જામ્યું, તેમાં જોગી ઘવાયો અને આખરે મરાયો.

ઝુંપડીની અંદર દાખલ થઇને જોયું તો પેલી મૃગલી એક સોનેરી સાંકળ વડે બંધાયેલી બેઠી બેઠી ઉંડા નિ:શ્વાસ નાખી રહી હતી. પાસે જ રત્નમય કુંડળવાળો એક સુવર્ણમય પુરૂષ પડ્યો હતો અને તેની પડખોપડખ શ્વેત અને લાલરંગની નેતરની સોટીઓ પડી હતી. આ બધી આશ્ચર્યકારક વસ્તુઓનો ખુલાસો કરવા અંબડે મૃગલી ઉપર દબાણ કર્યું. પણ વાચા વિના તે શી રીતે પોતાના મનોભાવ પ્રકટ કરી શકે?

અંબડે આવેશમાં આવી જઈ એક સોટી મૃગલીની પીઠ ઉપર પછાડી સોટીનો સ્પર્શ થતાં જ મૃગલી, રંભા સમાન રૂપવતી એક યુવતીના સ્વરૂપમાં ઊઠીને ઉભી થઇ! અંબડ આ નવયુવતીનો રૂપરાશી જોતાં ઘડીભર અંજાઈ ગયો.

"હે ચંદ્રવદને ? તમે કોણ છો ? અને આ યોગીના પંજામાં શી રીતે સપડાયાં ? તેમજ અહીં સોનાનો જે પુરૂષ પડ્યો છે તેમાં શું રહસ્ય સમાયલું છે તે મને કહી દ્યો." અંબડે સત્તાવાહી સ્વરમાં નવયૌવનાને પ્રશ્ન કર્યો.

પ્રશ્ન સાંભળતાં બાળિકાની આંખમાં જળજળીયા ઉભરાઇ આવ્યાં, છતાં ધૈર્ય રાખીને તે બોલવા લાગી કે.—"હે પરોપકાર શિરોમણી! હે ગુણાકર! તમે મારી વીતકવાર્તા ધ્યાન આપીને સાંભળો. બંગદેશમાં ભોજકટક નામનું એક નગર છે. ત્યાંના ચૈત્રસિંહ રાજાની હું પુત્રી છું. એક દિવસે

૫૪ આદેશ.

"સૌવીર દેશમાં, સિંધુ નામના પર્વત પાસે કાડિન્ન નામના નગરમાં દેવચંદ્ર રાજા રાજ્ય કરે છે. ત્યાં વેદવેદાંગ પારંગામી સોમેશ્વર નામના એક બ્રાહ્મણ પાસે સર્વાર્થસિદ્ધિ નામનો દંડ છે તે લઈ આવ." એ પ્રકારનો છઠ્ઠો આદેશ ગોરખ યોગિની પાસેથી મળતાં અંબડ સૌવીર દેશ તરફ ચાલી નીકળ્યો.

માર્ગમાં એક સ્થળે નદીના જળ પ્રવાહ ઉપર એક નાજુક ઝુંપડી તરતી જતી હોય એમ અંબડને લાગ્યું. બરાબર નિરીક્ષણ કરીને નિહાળવાથી એક યોગી એ ઝુંપડીની અંદર નિરાંત બેઠો બેઠો એક મૃગલીને પંખાવતી હવા નાખતો હોય એવો દૃશ્ય પ્રત્યક્ષ થયો. ઝુંપડીને કેળના થંભ તથા આસોપાલવના તોરણ વડે શણગારવામાં આવી હતી. અંદર બેઠેલી મૃગલીનું રૂપ જાણે સૂર્યના કીરણ સાથે સ્પર્ધા કરતું હોય તેમ આખી ઝુંપડીમાં અજવાળાં ઝોકાર પથરાઈ ગયાં હતાં.

અંબડને આ ઘટનામાં કાંઇક અસાધારણતા હોય એવી ખાત્રી થઇ તે લેશ માત્ર પણ વિલંબ કર્યા વિના આકાશમાર્ગેથી સડસડાટ નીચે ઉતરી આવ્યો અને ભારે ભયંકર રૂપ ઉપજાવી પેલા યોગીને ઝપાટામાં લીધો. ઝુંપડીને ત્યાં ને ત્યાંજ થંભાવી દઇ, અંબડ પેલા જોગીને આકાશમાં અધ્ધર ઉપાડી

અમારી સાથે તે એક ગુફામાં ગયો. ત્યાં અગ્નિકુંડ પ્રજ્જ્વળતો હતો તેની સમીપ બેસી, તે હોમની ક્રિયા કરવા લાગ્યો. ગુફાની અંદરનો રોમાંચકારી દેખાવ જોતાંજ મારા પિતાને થયું કે આ યોગીનો વિશ્વાસ કર્યો તેનું પરિણામ સારૂ નહીં આવે. પણ આવી ભરાણા પછી એવા વિચાર શા કામના?

ખરેખર! તે યોગીના રૂપમાં એક પિશાચ જ હતો એમ કહું તો ચાલે. તેણે મને એક શ્વેત નેતરની સોટી મારી હું તત્કાળ મૃગલી બની ગઇ! પછી મારા પિતા પાસે જઇને તેણે કહ્યું કે—"રાજન્! તમે આ ત્રણ ગોળીયો છે તે આ અગ્નિકુંડમાં નાખો અને મને પગે લાગો." મારા પિતાજીથી અત્યારનાં સંયોગોમાં કોઇ જાતનું પરાક્રમ થઇ શકે તેમ હતુંજ નહીં. એક બંદીવાનની જેમ તેમણે દીનવદને ગોળીયો કુંડમાં નાંખી અને યોગીના પગમાં નમી નમસ્કાર કર્યો. મારા પિતાનું મસ્તક જેવું નમ્યું કે તે જ ક્ષણે એ દુષ્ટે તેમને ઉપાડી અગ્નિકુંડમાં નાખી દીધા. જોતજોતામાં મારા પિતાજી સોનાની પ્રતિમા સમા નિશ્ચેતન બની ગયા.

એ પ્રમાણે પોતાની કાર્યસિદ્ધિ થવાથી યોગીએ પેલો સુવર્ણદેહ અને મને પોતાને દોરીથી બાંધી આ ઝુંપડીમાં મુકયાં અને ઝુંપડીને નદીના પ્રવાહમાં વ્હેતી મુકી દીધી. તે પછી શું બન્યું એ બધી હકીકત તમે પોતે બહુ સારી જાણો છો. આપે એ નર પિશાચને હણી મારી ઉપર [illegible] ર કર્યો છે એમ ન કહું તો હું અકૃતજ્ઞ ગણાઉં.

અંબડ આ છેલ્લું વાક્ય સાંભળવા તૈયાર ન હતો. તેણે વાતને પલટાવવાનો ડોળ કરતાં પૂછ્યું—" પણ આ કુંડળ સંબંધી વૃતાંત તો રહીજ ગયો ? "

" કાલિકાદેવીની આરાધના કરવાથી દેવીએ પ્રસન્ન થઈ આ બે કુંડળ આપ્યાં છે. એનો મહિમા એવો છે કે જો એક કુંડળ આકાશ તરફ ફેંક્યું હોય તો એક વર્ષ લગી ચંદ્રની જેમ તે પોતાનો ઉજ્જવળ પ્રકાશ સતત્ વર્ષાવ્યાજ કરે અને બીજું કુંડળ ફેંક્યું હોય તો બરાબર બે વર્ષ લગી સૂર્યની જેમ પ્રકાશના પૂર ઉભરાવ્યા કરે ! "

એ રીતે અગત્યના બધા ખુલાસા થઇ જવાથી અંબડે પોતાનું સ્વાભાવિકરૂપ પ્રગટાવ્યું. અંબડની દેદીપ્યમાન દેહકાંતિ જોતાંજ રાજકુંવરી તેની તરફ મંત્રમુગ્ધની જેમ તાકી રહી. તે વિચારવા લાગી કે:—"આ પુરૂષ ખરેખર, કોઈ અસામાન્ય કોટીનોજ હોવો જોઇએ, " મહા મહેનતે તે પોતાની લાગણીને શમાવી દઇ અંબડ તરફ નેત્રપાન કરી કહેવા લાગી:—" હે સ્વામિન્ ! દયા કરીને આ દાસીને આપની અર્ધાંગના બનાવો તો મારૂં જીવન સાર્થક થાય. " અંબડે પણ કુંવરીના અત્યાગ્રહને લીધે તત્કાળ ત્યાંને ત્યાંજ ગાંધર્વ લગ્ન કરી નાખ્યા.

એક દિવસે રત્નવતિએ કહ્યું:—" સ્વામિન્ ! મારા પિતાના રાજ્યમાં આજે મારો ભાઈ–સમરસિંહ રાજ્ય ચલાવતો હશે. મારા પિતાની શી દશા થઈ છે અને હું કેવી સ્થિ-

"ત્યાં મું એ વાતથી મારો ભાઈ છેક અણુવાકેફ છે. હવે જો આપણે બનતી વહેલી તકે ત્યાં પહોંચી જઈએ અને બધું જાન્ત કરી દઈએ તો તેને પોતાનો માર્ગ સૂઝે અને આપણે પણ આપણા કર્તવ્યથી છૂટા થઈ શકીએ."

અંબડને આ પ્રસ્તાવ બુદ્ધિસંગત લાગ્યો. તે રત્નવતીને લઈ આકાશમાર્ગે એકદમ ભોજકટક નગરની પાસે આવી પહોંચ્યો.

પણ ભોજકટક નગરની આજે શી દશા? તેની ઉપર દુશ્મનોની સેના ચડી આવી હતી. સંખ્યાબંધ સૈનિકો નગરના કીલ્લાની આસપાસ ઘેરો નાખી પડયા હતા. રત્નવતિએ અંબડને ઉદ્દેશી કહ્યું:—" નાથ ! અમારા ભાયાતો જ મારા પિતાના અવસાનનો લાભ લઈ આ રાજ્ય પડાવી લેવા મથી રહ્યા છે. સારૂં થયું કે આપણે બરાબર વખતસરજ અહીં આવી પહોંચ્યાં. હવે આપ આપની અદ્‌ભૂત શક્તિનો ઉપયોગ કરી આ રાજ્યને છિન્નભિન્ન થતું બચાવો !"

તે પછી અંબડે ભારે વિકરાળ સ્વરૂપ ધર્યું. હાથમાં મુદ્‌ગર લઈ શત્રુની સેના ઉપર સાક્ષાત યમરાજની જેમ તે તૂટી પડ્યો. આખી શત્રુસેના આ યોદ્ધાને જોઈ શિથિલ થઈ ગઈ. જેને જેમ ફાવ્યું તેમ નાસતાં નાસતાં ઘરના ખુણામાં જઈ સંતાઈ ગયા.

નગરને છેક નિરૂપદ્રવ બનાવી રત્નવતી પોતાના ભાઈ

અમરસિંહને આપી. રામસિંહે મોકલેલા આ આયુધો [illegible] જિન્દગી સારૂ આનંદદાયક થઈ પડ્યાં અને તે ઉપરાંત વળી [illegible]

[illegible]

પેલી યુવતી મંદિરને છેક નિર્જન સમજી એક પાષાણ
[ની] પાસે જઇ ઉભી રહી. તેજ હાથે ગાભુરની જેમ આ
પાષાણમૂર્તિને પણ પારાવાર ક્રોધ ઉભરાઇ નીકળ્યો હોય
[તે]મ ઘરની ઉપર ઢળી પડી. ક્રોધથી કંપતા સ્વરે તે યુવતી
[બો]લી:–“ અરે ચંદ્રકાંતા ? આજે તેં આટલું બધું મોડું
[શ]ા સારૂ કર્યું ? ”

“ મારા પિતા સોમેશ્વરજીને રાજાની પાસેથી ઘેર
આવતાં આજે જરા વધારે વાર થઇ ગઇ તેથી મારે પણ ધાર્યા
કરતાં કંઇક વધુ વિલંબ થઇ ગયો.

તે પછી એ બન્ને સખીઓએ નૃત્ય–ગીત શરૂ કર્યા
અને કામદેવની આગળ અનેક પ્રકારના વિનોદ કરી આખા
મંદિરનું વાતાવરણ પલટાવી દીધું. નૃત્ય–હાસ્ય–ગીતના
સુરથી મંદિરનાં ખુણેખુણામાં વિનોદનો ભાવ ફરી વળ્યો.
અંબડ હવે ધીરજ ન રાખી શકયો. ને સહેજ સ્મિત કરતો
પેલી બાળાઓ પાસે જઇ પૂછવા લાગ્યો:—“ બાળાઓ !
તમે કોણ છો ? ”

એક અજાણ્યા પુરૂષના આકસ્મિક આવિર્ભાવથી બાળા-
ઓનાં મ્હોં ફીક્કાં પડી ગયાં. છતાં ચંદ્રકાંતા હિમ્મત ધરીને
બોલી:–“હે સત્પુરૂષ ? પ્રથમ તમે જ કહો કે તમે કોણ છો?”

“ મારૂં નામ તો પંચશીર્ષ છે. ” અંબડે નવો જ વેશ
સજવો શરૂ કર્યો.

ચંદ્રકાંતા પણ જાણે કે કંઇ સાંભળતી જ ન હોય એવો

ભાવ મુખ ઉપર આણી, પોતાની પુત્તલીકારૂપી સખી સામે જોઇ કહેવા લાગી. "બ્હેન! જો તને હરકત ન હોય તો આજે આપણે પ્રિય સખી વાસવદત્તાને ત્યાં જવાનો ઉદ્યમ કરીએ."

"જવામાં તો કંઇ હરકત નથી, પણ સારથી વિના આપણને એટલે દુર કોણ લઇ જશે?" પુત્તલિકાએ પોતાની મુશ્કેલી દર્શાવી.

"સારથી વિના આજસુધી કોઇનું થોડું જ પડી રહ્યું છે? આ પંચશીર્ષ પોતે આપણો સારથી બનશે!" પંચશીર્ષ સામે જોઇ ચંદ્રકાંતાએ કહ્યું:—"કેમ, પંચશીર્ષ? સારથી તરીકે અમને પાતાલપુરીમાં, અમારી સખી પાસે લઇ જશો ને?"

ચંદ્રકાંતાના શબ્દોમાં અને શૈલીમાં ચોખ્ખી મસ્તી દેખાઇ આવતી હતી. પણ અંબડ જેવો કુશળ માણસ એટલેથી જ પરાભવ ન પામે. તેણે કહ્યું:—"પાતાળમાં તો શું, પણ પાતાળની યે પેલી તરફ લઇ જવાને હું તો તૈયાર છું, પરન્તુ તમારે મને તમારી મનોવાંછિત વિદ્યા શીખવવી પડશે."

સખીઓએ એ માગણી કબુલ રાખી. મંદિરની બ્હાર, બાળકોને રમવા યોગ્ય એક ન્હાની ગાડી પડી હતી તેની ઉપર બન્ને સખીઓ ચડી બેઠી અને અંબડને ઉદ્દેશી કહેવા લાગી:— "પંચશીર્ષ? ચાલો, ગાડી ચલાવો."

અંબડે આસપાસ જોયું, પણ ક્યાંઇ બળદ બાંધ્યા હોય એમ ન લાગ્યું. તેણે જવાબ આપ્યો:—"સારથી તરીકે મેં

કામ કરવાનું વચન આપ્યું છે, પણ બળદ વિના ગાડી શી રીતે ચલાવવી ?"

અંબડની આ પ્રકારની મુંઝવણ સાંભળી બન્ને સખીઓ ખડખડ હસી પડી, ચંદ્રકાંતા બોલી:-" બળદ હોય તો ન્હાનું છોકરૂં પણ ગાડી હાંકે, આ તો રેતીમાં વ્હાણ હાંકવાના છે ! કેમ, બની શકશે ને ?"

અંબડ પણ આ મસ્તીખોર સખીઓને એક પાઠ ભણાવવા માંગતો હતો. તેણે કહ્યું:-" બળદ વિના આ જરી-પુરાણું ગાડું આપણાથી તો નહીં હંકાય !"

ચંદ્રકાંતા અભિમાનપૂર્વક બોલી:-" તમે નિશ્ચિંત થઈને એકવાર આ ગાડી ઉપર બેસી જાઓ. અમારામાં કેવા પ્રકારનું બળ છે તેની હવેજ તમને ખાત્રી થશે." અંબડ મુંગે મ્હોઢે ગાડી ઉપર બેઠો. ચંદ્રકાંતાએ પોતાની વિદ્યાના જોરથી ગાડીને અદ્ધર ઉડાડવાનો ઘણોય પ્રયત્ન કર્યો, પણ કાદવમાં પૈડાં ખુંતી ગયા હોય તેમ તે ગાડી જરા પણ ન ખસી ચંદ્રકાંતા અને પુત્તલિકા પણ મુંઝાણી. તેમના અભિમાન ગળી ગયા અબડે આ તકનો લાભ લેવાના ઈરાદાથી કહ્યુ:-" ક્યાં ગઈ તમારી વિદ્યા ? ક્યાં ગયું તમારૂં અભિમાન ?" સખીઓને ખાત્રી થઈ કે પોતાની વિદ્યાને વ્યર્થ બનાવનાર આ પંચશીર્ષ પોતે જ ગાડી થંભાવીને બેઠો છે. તેઓ કરગરીને કહેવા લાગી કે-" હે દેવપુરૂષ ! નાહકના અમને શા સારૂ પજવો છો ?"

" કોઈને પજવણી કરવી એ મારા સ્વભાવથી વિરૂદ્ધ છે.

આ તો તમારૂં અભિમાન ભવિષ્યમાં તમને ન નડે એટલા સારૂ તેનાં મૂળ ખોદી રહ્યો છું, હવે તો એક સરતે આ ગાડું આગળ ચાલવા દઉં—વગર બળદે ગાડી હાંકવાની વિદ્યા મને શીખવો.” અંબડના બાણ જેવા શબ્દો એ સખીઓનાં કાળ-જાંમાં ઉંડાં ઉતરી ગયાં. તેમણે એ વિદ્યા અંબડને શીખવી અને અંબડપણ તેમને પાતાળપુરીમાં, વાસવદત્તાના આવાસ પાસે લઈ આવ્યો.

વાસવદત્તાએ પોતાની સખીઓનો સારો સત્કાર કર્યો. તેણીએ ફળ—ફુલ વિગેરેની જે ભેટ ધરી તે બધી ભેટો ચંદ્ર-કાંતાએ અંબડની પાસે સવિનય ઉપસ્થિત કરી. ચંદ્રકાંતાનો આ વિનય અને ભક્તિભાવ જોઈ વાસવદત્તાએ પૂછયું:—“ આ નવીન પુરૂષ કોણ છે ? ”

“ અમારો નવો સારથી છે. ” ચંદ્રકાંતાએ સંક્ષિપ્તમાં જ પતાવ્યું.

એ જ પાતાળપુરીમાં નાગશ્રી નામની તેમની બીજી એક સખી પણ રહેતી હતી. તેણીના આગ્રહથી તે ત્રણે સખીઓ અંબડ સાથે નાગશ્રીને ત્યાં ગઇ. નાગશ્રીએ પોતાની બ્હેન-પણીઓને સારો આવકાર આપ્યો, અને તેઓ પરસ્પરના કુશળ વર્તમાન પૂછી અલક—મલકના વાતો કરવામાં ગુંથાયાં.

બીજી તરફ અંબડે એ સૌને માટે પાનની બીડીઓ તૈયાર કરવા માંડી, અને કોઈ ન જાણવા પામે તેવી હાથ ચાલાકી વાપરી દરેક પાનપટ્ટીની અંદર પેલું ફળનું ચુર્ણ

સેવી દીધું સુખીઓએ ભોજનાદિકથી નિવૃત્ત થઈ જ્યાં પાન ચાવવા માંડયાં કે તરત જ તે બન્ને સુખીઓ-મૃગલીઓ બની ગઈ! સારી યે પાતાળભૂમિમાં, આ સમાચાર સાંભળી, હાહાકાર થઈ રહ્યો.

અંબડનો રસ્તો ધીમે ધીમે સાફ થવા લાગ્યો. તેણે મૃગલીરૂપી ચંદ્રકાંતાને લઈ નગર તરફ પ્રયાણ કર્યું અને તેણીને તેના બાપને ત્યાં પહોંચાડી દીધી. પુરોહિતને જ્યારે ખબર પડી કે પોતાની પ્રિય પુત્રી કર્મસંયોગે મૃગલી બની ગઈ છે ત્યારે તેનું અભિમાનથી ઉછળતું ગરમ લોહી ઠંડુગાર બની ગયું. રાજાના જાણવામાં એ વાત આવી એટલે તે પણ બીજા હજાર કામ પડતાં મુકી પોતાના પુરોહિતને ત્યાં જવા ચાલી નીકળ્યો. માર્ગમાં જતાં જતાં રાજાએ અંબડને બળદ વિનાનું ગાડું હાંકતો જોયો. ઘડીભર તો રાજા આશ્ચર્યમુગ્ધ બની તેની સામે તાકી રહ્યો, પછી તેણે અંબડની પાસે જઈ પૂછ્યું:—"હે સિદ્ધપુરૂષ? આપ કોઈ દેવ અથવા વિદ્યાધર હો એમ જ લાગે છે! એ સિવાય બળદ વિનાનુ ગાડુ ચલાવવાની બીજા કોઈમાં તાકાત ન હોય! કૃપા કરીને કહો કે આપ કોણ છો?"

"તમારૂં અનુમાન સત્ય છે. હું એક વિદ્યાધર છુ" એમ કહી અંબડે પોતાનું ત્રિભુવન મોહક સ્વરૂપ પ્રકટ કર્યું લોકોના આશ્ચર્ય અને આનંદનો પાર ન રહ્યો.

રાજાએ અંબડને સંબોધી કહ્યું:—"હે સિદ્ધપુરૂષ!

વિગેરેથી વધાવ્યો. સારૂં મુહૂર્ત્ત જોઈ રાજા ધરણેંદ્ર ચુડામણિએ પોતાની મદનમંજરી નામની પુત્રી અંબડ વેરે પરણાવી અને લગ્નાદિ ઉત્સવમાં ખૂબ ધામધૂમ કરી પોતાની કૃતજ્ઞતા બતાવી આપી.

કરીયાવરમાં હાથી–ઘોડા–પાલખી વિગેરે અસંખ્ય કીમતી વસ્તુઓ અંબડને મળી. તે ઉપરાંત ધરણેંદ્રદેવે આપેલું ચંદ્રકાંત મણિવાળું સિંહાસન પણ રાજાએ અંબડને જ અર્પણ કર્યું.

તે પછી કેટલાક દિવસો ત્યાં ને ત્યાંજ સુખભોગમાં નીકળી ગયા. અંબડે વિદ્યાધરોના સહવાસનો લાભ લઈ બીજી પણ કેટલીક નવી વિદ્યાઓ શીખી લીધી. ત્યારબાદ મદનમંજરીને સાથે લઈ અંબડ સોપારકનગરને વિષે આવ્યો. ત્યાં કેટલાક ઉપરાઉપરી ચમત્કારો કરી લોકોનાં મન જીતી લીધાં. પરંતુ જે કાર્યને માટે તે આવ્યો હતો તે કાર્યની સિદ્ધિ તો દૂર ને દૂર જ રહી ગઈ! અંબડ આ પ્રમાણે વિલંબ થતો જોઈ મનમાં ને મનમાં મુંઝાવા લાગ્યો.

એટલામાં વસંતઋતુની વધામણી આવી પહોંચી. કોકીલાએ આંબાની ડાળમાંથી પંચમસ્વર પુકારી વસંતનું સ્વાગત કર્યું. રાજા અને તેના અનુચરો વિગેરે વસંતનું આગમન ઉજવવા ઉદ્યાનમાં આવી વસંતક્રિડા કરવા લાગ્યા. તેમની સાથે રાજપુત્રી સુરસુંદરી પણ વસંત માણવા ઉદ્યાનમાં આવી. રાજભુવનમાં દાખલ થવાની કડાકૂટમાંથી અંબડને

યુક્તિ મળી. તેણે ઉદ્યાનમાં આવી રાજકુમારી તરફ મોહિની વિદ્યાનો પ્રયોગ કર્યો, પછી પોતે જેવો યોગીવેશે તેની પાસે આવી ઉભો રહ્યો કે તે જ ક્ષણે સુરસુંદરી મંત્રમુગ્ધ જેવી બની ગઇ.

યોગીએ રાજકુમારીને આશીર્વાદ આપ્યા અને એ રીતે બીજો પણ કેટલોક આડંબર કરી પોતાનો યોગીવેશ જમાવવો શરૂ કર્યો. કુમારીના હૃદયમાં મોહિનીવિદ્યાએ પોતાનો અધિકાર ક્યારનોય જમાવી દીધો હતો. તેતો અંબડના મુખ સામે અનિમેષ નયને નિરખી રહી.

અંબડે બંગ ને કલિંગ દેશની અદ્દભૂત વાર્ત્તાઓ કહી રાજકુમારીનું હૃદય પરવશ કરી લીધું. વાર્ત્તાના અંતે અંબડે થોડી વિભૂતિ મંત્રી રાજકુમારીના હાથમાં મુકી; એટલે તેણીએ તે મંત્રેલી વિભૂતિ પોતાના મસ્તકે ચડાવી. પછી યોગીરાજ પોતાનો હેતુ થોડોઘણો ફળીભૂત થયો એમ માની ત્યાંથી વિદાય થયા.

સખીઓએ આ વૃતાન્ત રાજાને કહી સંભળાવ્યો. રાજાને થયું કે એ યોગી ખરેખર જ મારી પુત્રીને ભરમાવવા માટે અહીં સુધી આવ્યો હશે. એ વેશધારી પાખંડી-યોગીને પકડી આણવા તેણે પોતાના સુભટો રવાના કરી દીધા.

રાજાના સુભટોને પોતાની પાછળ આવતા જોઇ અંબડે તેમની તરફ પોતાની મોહિનીવિદ્યા મુકી. સુભટો બધા ન્હાના નિશાળીયાની જેમ અંબડની પાસે આવી વિનીતભાવે એમ

વસવા કરતાં તેણે એક દિવસ પણ પ્રમાદ ન કર્યો. જે ગોરખ યોગિનીના પ્રતાપે તે આટલી ઋદ્ધિ–સમૃદ્ધિ મેળવવા ભાગ્યવંત થયો હતો તે યોગિનીને ત્રણે કાળ નિયમિત વંદન કરવા જતો. મારા પિતા–અંબડ ઉપર એ યોગિનીની એટલી બધી કૃપા વરસવા લાગી કે તે તેમને વિદ્યાસિદ્ધ અંબડ શિવાય બીજા નામથી ભાગ્યે જ સંબોધન કરતાં.

મારી માતાનું નામ ચંદ્રાવતી હતું. હું જ્યારે આઠ વરસની ઉમરનો હતો ત્યારે જે એક ઘટના બનેલી તે હજી મને બરાબર સ્મરણમાં રહી છે. તે વખતે યોગિનીએ પોતાની ધ્યાનકુંડલી નીચે રહેલો હરિશ્ચંદ્ર રાજાનો ધનભંડાર મારા પિતાને બતાવ્યો–એ ભંડારની ઉપર વૈતાલ નામનો સંરક્ષક સતત ચોકી કરતો. એ વૈતાલે પોતે જ પ્રસન્ન થઇને યોગિનીની હાજરીમાં મારા પિતાને એ ધનભંડાર સમર્પી દીધો પછી તો મારા પિતાએ પણ યોગિનીના કહેવાથી ધરણેંદ્ર ચુડામણિવાળું રત્નમય સિંહાસન એ વૈતાલને સમર્પ્યું. એટલું જ નહીં પણ પેલો સુવર્ણપુરૂષ પણ એ જ ભંડારમાં સ્થાપિત કર્યો. આજે પણ એ બધું પૂર્વવત સુરક્ષિત છે. મારા પિતાએ પોતે જ મને આ વાત કહી હતી એટલે એ વિષે કોઇને કંઇજ શંકા લઈ જવાનું કારણ નથી.

કાળધર્મ પ્રમાણે ગોરખ યોગિની સ્વર્ગે સંચર્યા. મારા પિતાના હૃદય ઉ[illegible] બહુ માઠી અસર થઇ, તેઓ યોગિનીના [illegible] ચિંતા અને ગમગી[illegible]

રહેવા લાગ્યા. તેઓ જાણે છેક જ અનાથ બની ગયા-રાજ્ય પ્રેમ સંસારના સર્વ સુખ તેમને ખારા ઝેર જેવા થઈ પડ્યા.

આવી ચિંતામય સ્થિતિમાં તેઓ એક દિવસે પોતાની અંગીભૂત સ્ત્રીઓના પરિવાર સાથે વનક્રિડા કરવા નીકળ્યા. સંસાર પ્રત્યેની આસક્તિ તો બધી ઉડી ગઇ હતી–માત્ર મનને શાંતિ આપવી એજ તેમનો ઉદ્દેશ હતો. અશ્વની પીઠ ઉપર બેસી ફરતા ફરતા તેઓ એક સુંદર કુંજ પાસે આવ્યા ત્યાં તેમને, પૂર્વના કોઇ મહાન પુણ્યોદયને લીધે એક પરમ તપસ્વી અને પ્રાભાવિક મુનિરાજના દર્શન થયાં. મુનિ દર્શન થતાં જ તેમના રોમેરોમમાં પ્રફુલ્લતા વ્યાપી ગઇ. જાણે ઘણા જુના સમયથી ગુમાવેલી સંપત્તિ પુન પ્રાપ્ત થઇ હોય તેમ ઉલ્લાસનો વિદ્યુત પ્રવાહ સારાએ શરીરમાં ફરી વળ્યો. તેઓ ઘોડા ઉપરથી એકદમ નીચે ઉતર્યાં અને મુનિવરને ગદ્‌ગદ્‌ હૃદયે પ્રણામ કર્યા.

મુનિવરનું નામ કેશીગણધર હતું. તેમણે અંબડના વહેવાર ઉપરથી જોઈ લીધું કે આ કોઈ પવિત્ર અને પરાક્રમી પુરુષ છે. યોગ્ય પાત્ર સમજી ગણધરે સર્વ શાસ્ત્રના સારરૂપ તાત્વિક ઉપદેશ આપ્યો. એ ઉપદેશનો એકેએક અક્ષર અંબડના હૃદયમાં આરપાર ઉતરી ગયો. જીંદગીભર અંધારામાં રહેલ માણસને સૂર્યનો પ્રકાશ જેવો આહ્લાદક લાગે તેમ એ ઉપદેશ પણ તેને છેક અપૂર્વ જેવોજ લાગ્યો.

કેશી ગણધરનું ધર્મપ્રવચન સમાપ્ત થયું એટલે અંબડે વિનયપૂર્વક જીજ્ઞાસા કરી કેઃ—" હે ભગવન્ ! આપે ઉપદેશ

કર્યો તે પ્રમાણે જૈનધર્મ ઘણો જ ઉપકારક અને કલ્યાણકારી દીસે છે, પણ શિવધર્મ શું તેટલો જ ઉપકારક અને કલ્યાણકારક નહીં હોય ? ”

“ કુવાના દેડકાને કુવો એજ વિશ્વ લાગે તો એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી. તેં હજી શિવધર્મ જ જોયો છે. જૈનશાસનનો પ્રતાપ તેં પુરેપુરો નથી અનુભવ્યો. એટલે તને આવી શંકા થાય એ સ્વાભાવિક છે. જેણે સ્વપ્નમાં પણ કોઈ દિવસ ઘી ન ખાધું હોય તેને તેલ પણ અમૃત જેવું જ મીઠું લાગે. તારી પણ લગભગ એવી જ સ્થિતિ છે. પરમાનંદ ન અનુભવ્યો હોય તેને સામાન્ય રમણીયતા પણ બહુ ભારે આનંદદાયક લાગે. તેં હજી જૈનધર્મનું રહસ્ય નથી સાંભળ્યું, એકવાર અવકાશ મેળવી સદ્ગુરૂ, સદ્દેવ અને સત્‌ધર્મ વિષેના સત્યો તું સાંભળ. પછી તું પોતે જ તારી બુદ્ધિથી તેનો નિર્ણય કરી શકશે. ”

અંબડને એ પ્રસ્તાવ રૂચ્યો. તે કેશી ગણધરને વિનંતી કરી પોતાને ત્યાં ધામધૂમપૂર્વક લઈ ગયો. રોજ નિયમિત રીતે ગણધર મહારાજની ભક્તિ કરતો થકો તેમના મુખનો ધર્મોપદેશ સાંભળવા લાગ્યો. એ ધર્મોપદેશના પરિણામે તે સદ્‌બોધ પામ્યો એટલું જ નહીં પણ મોક્ષસુખના નિદાનરૂપ, સર્વસંપત્તિના નિધાનરૂપ અને પુણ્યથી જ પ્રાપ્ત થાય તેવું સમ્યક્ત્વ પણ તેણે મેળવી લીધું. સમ્યક્ત્વના મૂળરૂપ શ્રાવકના બાર વ્રત પણ તેણે સ્વીકાર્યા. તે દિવસથી તે ગા- ધારીના નામથી પંકાવા લાગ્યો.

ભગવાન્ મહાવીરની અમૃતવાણી.

એક દિવસે ભગવાન્ મહાવીરસ્વામી વિહાર કરતાં વિશાલાનગરીને વિષે સમોસર્યા. પોતાના પૂજ્ય ગુરૂના મુખની આ આનંદ વર્તમાન સાંભળતાંજ અંબડ અતિશય આનંદમાં આવી, પ્રભુના દર્શન અને ઉપદેશ શ્રવણ કરવા અધીરો બન્યો. એકપણ ક્ષણનો પ્રમાદ કર્યા વિના તે પરમાત્મા શ્રીમહાવીરની સેવામાં આવી હાજર થયો. પ્રથમ વિધિપૂર્વક નમસ્કાર કરી ભગવાનની સમિપ બેઠો. મહાવીર પ્રભુએ પોતાની હંમેશની સ્વાભાવિક અમૃતઝરણી, સર્વ પાપ નિવારણી, આનંદદાયિની વાણીમાં ધર્મદેશના આપી. આ ધર્મદેશના સાંભળી અંબડની શ્રી જૈનધર્મ વિષેની શ્રદ્ધા વજ્રલેપ સમી અચળ અને સ્થિર બની.

પ્રભુની દેશના સમાપ્ત થઈ એટલે અંબડે વિનયવાણીમાં પ્રભુને ઉદ્દેશી કહ્યું કે:–"હે ત્રિભુવનપતિ ? હે કેવળજ્ઞાનદિવાકર ? હું પોતે આ સંસારસમુદ્રનો પાર પામવા ક્યારે ભાગ્યશાળી થઈશ ? "

શ્રી વર્ધમાનસ્વામીએ ઉત્તર આપ્યો:–" હે અંબડ ! આવતી ઉત્સર્પિણીને વિષે તું બાવીશમો દેવતીર્થંકૃત નામનો તીર્થંકર થશે. "

એ પ્રમાણે શ્રી મહાવીરના મુખનું વાક્ય સાંભળી અંબડને કેટલો આનંદ થયો હશે તેની તો આપણે અત્યારે કલ્પના જ કરી શકીએ.

કર્યો તે પ્રમાણે જૈનધર્મ ઘણો જ ઉપકારક અને કલ્યાણકારી દીસે છે, પણ શિવધર્મ શું તેટલો જ ઉપકારક અને કલ્યાણ-કારક નહીં હોય ? "

" કુવાના દેડકાને કુવો એજ વિશ્વ લાગે તો એમાં કંઇ આશ્ચર્ય નથી. તેં હજી શિવધર્મ જ જોયો છે. જૈનશાસનનો પ્રતાપ તેં પુરેપુરો નથી અનુભવ્યો. એટલે તને આવી શંકા થાય એ સ્વાભાવિક છે. જેણે સ્વપ્નમાં પણ કોઈ દિવસ ઘી ન ખાધું હોય તેને તેલ પણ અમૃત જેવું જ મીઠું લાગે. તારી પણ લગભગ એવી જ સ્થિતિ છે. પરમાનંદ ન અનુભવ્યો હોય તેને સામાન્ય રમણીયતા પણ બહુ ભારે આનંદદાયક લાગે. તેં હજી જૈનધર્મનું રહસ્ય નથી સાંભળ્યું, એકવાર અવકાશ મેળવી સદ્ગુરૂ, સદ્દેવ અને સત્ધર્મ વિષેના સત્યો તું સાંભળ. પછી તું પોતે જ તારી બુદ્ધિથી તેનો નિર્ણય કરી શકશે. "

અંબડને એ પ્રસ્તાવ રૂચ્યો. તે કેશી ગણધરને વિનંતી કરી પોતાને ત્યાં ધામધૂમપૂર્વક લઈ ગયો. રોજ નિયમિત રીતે ગણધર મહારાજની ભકિત કરતો થકો તેમના મુખનો ધર્મોપદેશ સાંભળવા લાગ્યો. એ ધર્મોપદેશના પરિણામે તે સદ્બોધ પામ્યો એટલું જ નહીં પણ મોક્ષસુખના નિદાનરૂપ, સર્વસંપત્તિના નિધાનરૂપ અને પુણ્યથી જ પ્રાપ્ત થાય તેવું સમ્યક્ત્વ પણ તેણે મેળવી લીધું. સમ્યક્ત્વના મૂળરૂપ શ્રાવકના બાર વ્રત પણ તેણે સ્વીકાર્યા. તે દિવસથી તે બારવ્રત-ધારીના નામથી પંકાવા લાગ્યો.

ભગવાન્ મહાવીરની અમૃતવાણી.

એક દિવસે ભગવાન્ મહાવીરસ્વામી વિહાર કરતાં વિશાલાનગરીને વિષે સમોસર્યા. પોતાના પૂજ્ય ગુરૂના સુખથી આ આનંદ વર્તમાન સાંભળતાં જ અંબડ અતિશય આનંદમાં આવી, પ્રભુના દર્શન અને ઉપદેશ શ્રવણ કરવા અધીરો બન્યો. એકપણ ક્ષણનો પ્રમાદ કર્યા વિના તે પરમાત્મા શ્રીમહાવીરની સેવામાં આવી હાજર થયો. પ્રથમ વિધિપૂર્વક નમસ્કાર કરી ભગવાનની સમિપ બેઠો. મહાવીર પ્રભુએ પોતાની હંમેશાની સ્વાભાવિક અમૃતઝરણી, સર્વ પાપ નિવારણી, આનંદદાયિની વાણીમાં ધર્મદેશના આપી. આ ધર્મદેશના સાંભળી અંબડની શ્રી જૈનધર્મ વિષેની શ્રદ્ધા વજ્રલેપ સમી અચળ અને સ્થિર બની.

પ્રભુની દેશના સમાપ્ત થઈ એટલે અંબડે વિનયવાણીમાં પ્રભુને ઉદ્દેશી કહ્યું કે:—"હે ત્રિભુવનપતિ ? હે કેવળજ્ઞાનદિવાકર ? હું પોતે આ સંસારસમુદ્રનો પાર પામવા ક્યારે ભાગ્યશાળી થઈશ ? "

શ્રી વર્ધમાનસ્વામીએ ઉત્તર આપ્યો:—" હે અંબડ ! આવતી ઉત્સર્પિણીને વિષે તું બાવીશમો દેવતીર્થકૃત નામનો તીર્થંકર થશે. "

એ પ્રમાણે શ્રી મહાવીરના મુખનું વાક્ય સાંભળી અંબડને કેટલો આનંદ થયો હશે તેની તો આપણે અત્યારે કલ્પના જ કરી શકીએ.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

દર્શને આવવા લાગ્યા. પરંતુ ખૂબી તો એ હતી કે એ હજારો માણસોના ટોળામાં ક્યાંઇ પણ સુલસાનાં દર્શન અંબડને ન થયા.

બીજે દિવસે દક્ષિણ દિશામાં સ્વયમ્ શંકરનું સ્વરૂપ ઉપજાવી સુલસાની કસોટી કરવાનો અંબડે નિશ્ચય કર્યો. તે વખતે પણ ગામના ઘણાં સ્ત્રી–પુરૂષો શિવજીના દર્શન કરી પોતાના આત્માને ધન્ય માનવા લાગ્યા. પરંતુ આખર સુધી સુલસા ન આવી.

ત્રીજે દિવસે પશ્ચિમના દરવાજા સામે વિષ્ણુનું રૂપ ઉપજાવી સુલસાને આકર્ષવાની આશા રાખી. પરંતુ તેમાં અંબડને ફતેહ ન મળી.

એ રીતે ત્રણે યોજનાઓ નકામી જવાથી અંબડે વિચાર કર્યો કે સુલસા જીનધર્મને વિષે દઢ આસ્થાવાળી છે એતો જાણે નિર્વિવાદ છે. પણ હવે હું પોતે જો જીનરૂપ ધારણ કરૂં તો તે માત્ર દર્શને આવ્યા વિના રહીજ કેમ શકે? સુલસાને ઠગવાને માટે આજ રસ્તો ઠીક છે. એવો વિચાર કરી, ઉત્તર દિશાના દરવાજે, ઈંદ્રજાલ વિદ્યાના પ્રભાવે એક જીનસમવસરણ વિકુર્વ્યું અને એ સમવસરણની અંદર, આઠ મહા પ્રાતિહાર્યયુક્ત–ચતુર્મુખ જીનરૂપ ધારણ કરી ધર્મદેશના વરસાવવા માંડી. " ખરેખર પચીશમા તીર્થંકર પધાર્યા છે " એવી વાત લોકલોકમાં ગામના ખુણેખુણામાં ફરી વળી, જેઓ સુલસાને ઓળખતા હતા, તેની જીનદેવ ને જીનધર્મ વિષેની શ્રદ્ધા ભલી રીતે જાણતા હતા. તેમણે સુલસાને કહેવા

માંડયું કે-"હવે તો તમારા પોતાના દેવ સમોસર્યા છે, શંકર, વિષ્ણુ ને બ્રહ્માનાં દર્શન કરવા ન આવી તો કંઈ નહીં. હવે તમારા ઇષ્ટદેવના દર્શને તો પધારો." આ બધાને સુલસા એવો ચોખ્ખો જવાબ સંભળાવવા લાગી કે-"કદાચિત્ મેરૂ-પર્વત ચલાયમાન થાય, તથાપિ જીનવચન અન્યથા ન થાય. એક ચોવીશીમાં ચોવીશ તીર્થંકર કરતાં વધુ હોઈ જ ન શકે એવું સ્વયં સર્વજ્ઞ પુરૂષનું કથન છે. અને એજ સત્ય છે. લોકો ગમે તેમ માને તેની સાથે મારે કંઇ જ સંબંધ નથી. સદ્ગુરૂ વિના અન્ય કોઇને આ માથું ન નમે તે નજ નમે." મતલબ કે પચીશમા તીર્થંકરનું કૃત્રિમ સમોસરણ પણ સુલસાને ખેંચવામાં નિષ્ફળ નીવડયું. સુલસાની જીનવચનપરની શ્રદ્ધા ન ડગી, તે એક ટળી બે ન થઈ!

અંતે અંબડ પોતાના સ્વાભાવિક રૂપમાં જ સુલસાને ત્યાં ગયો, સુલસાએ તેને પોતાનો સાધર્મિક માની સારો આદર-સત્કાર કર્યો.

અંબડે પોતેજ કહેવા માંડયું:—"મેં તમારા સમ્યક્-ત્વની કસોટી કરવા ઘણા ઘણા ઉપાય અજમાવી જોયા, પરંતુ તમે ઠેઠ સુધી અચળ જ રહ્યાં એ જોઈ મને બહુ આનંદ થાય છે. જીનધર્મને વિષે તમને કેવી દૃઢ શ્રદ્ધા છે તેની હવે મને ભારોભાર ખાત્રી થઇ ચૂકી છે. શ્રી વર્ધમાનસ્વામી જેવા જગત્‌વંદ્ય પુરૂષે તમારા જે વખાણ કર્યા અને તમને ધર્માશિ-ર્વાદ આપ્યા તે ખરેખર યોગ્ય અને સુસંગત છે એમ મારે મુક્તકંઠે કબુલવું જોઇએ."

તે પછી અંબડ સુલસાની અનુમતિ માગી પોતાના ઘર તરફ વિદાય થયો. ક્રમે ક્રમે તે સમ્યગ્ જિનધર્મની આરાધના કરતો પોતાના આત્માને નિર્મળ કરવા લાગ્યો–અને છેવટે વીશ સ્થાનકની આરાધના કરી તીર્થંકર નામકર્મ પણ ઉપાર્જન કર્યું.

અંબડપુત્ર–કુરૂબકે વિક્રમસિંહને ઉદ્દેશી કહેવા માંડયું:– "પછી મારા પિતાએ રાજ્ય–પાટ, ધન–મિલ્કત વિગેરે મને સોંપી દીધા અને વૈરાગ્યમય ચિત્ત વડે તેઓ જીનધર્મની આરાધના કરવામાં તલ્લીન થયા. છેવટે આરાધનાપૂર્વક અનશન કરી, સુખે–સમાધિએ અમરભૂમિમાં જઇ વસ્યા. મારા પિતાની પાછળ, તેમના વિરહથી ખિન્ન થયેલી તેમની બત્રીસ સ્ત્રીઓ પણ અનશન કરી, સમાધિપૂર્વક કાળધર્મ પામી, વ્યંતરીરૂપે ઉત્પન્ન થઇ. આજે પણ મોહને લીધે એજ સ્ત્રીઓ પેલા ભંડારની આસપાસ–સિંહાસન ઉપર પાંચાલિકારૂપે ચોકીપહેરો ભરી રહી છે.

મારા પાપકર્મના યોગે મારૂં બધું રાજ્ય મારા શત્રુઓએ આજે પડાવી લીધું છે. અંબડ જેવા એક સમર્થ અને અદ્દભૂત પુરૂષનો પુત્ર–હું, આજે લગભગ નિર્ધન જેવો બની ગયો છું, એ નિર્ધનતા દૂર કરવાનો મને એકજ માર્ગ સૂઝયો. મને લાગ્યું કે જો પેલો ભંડાર ઉઘાડું તો મારી કમનસીબી કાચી ઘડીમાં ઉડી જાય.

પછી જેવો ધ્યાનકુંડલી પાસે જઇને ઉભો રહ્યો અને સહેજ ઉપાડવા લાગ્યો કે તેજ પળે મારી માતા ચંદ્રાવતીને

હું પ્રત્યક્ષરૂપે જોઇ રહ્યો ! મને મારી માતાના દર્શનથી નવાઇ નીપજે એ સ્વાભાવિક જ હતું. મેં પ્રશ્ન કર્યો:—"હે માતા ! તમે અહીં શી રીતે આવ્યાં ?" માતાએ ઉત્તર આપ્યો:—"હે વત્સ ! અમે બન્નેજ સ્ત્રીઓ મરીને વ્યંતરીરૂપે અહીં ઉત્પન્ન થયા છીએ. તારા પિતાના દિવ્ય સિંહાસનને વિષે જ પાંચાલિકા રૂપે વસીએ છીએ. પણ હું તને જે ખાસ વાત કહેવા આવી છું તે તો જૂદીજ છે. મારી તો તને એજ સલાહ છે કે તું આ ભંડાર ખોલવાનો વ્યર્થ પ્રયત્ન ન કરીશ. તારા ભાગ્યમાં જ લક્ષ્મી નથી, બેટા ! એક માતાના સ્નેહ વડે પ્રેરાઇ સાચી સલાહ આપવા હું તારી સમક્ષ આવી ઉભી રહી છું. તારી જગ્યાએ જો બીજો કોઇ હોત તો અમે તેને ક્યારનોય રંજાડીને નસાડી દીધો હોત."

એટલું કહીને મારી માતા અદૃશ્ય થઇ ગઇ. મને પણ ખાત્રી થઇ કે જો ભાગ્યમાં જ વૈભવ ન લખ્યો હોય તો પછી નાહકના પરિશ્રમ શા સારૂ કરવા જોઇએ ? બહુજ વિચાર કરતાં મને લાગ્યું કે જો હું કોઇ એક ભાગ્યશાળી પુરૂષને સાથે રાખી, આ સાહસ કરૂં તો કદાચ એ પુરૂષના પુણ્ય-પ્રતાપે થોડું ઘણું ધન મેળવી શકું. એટલા માટેજ હે રાજા ! આજે હું આપની હજુરમાં હાજર થયો છું, અને એજ હેતુથી મેં મારા પિતાના જીવન પ્રસંગો આટલા વિસ્તારથી આપની પાસે નિવેદન કર્યા છે.

રાજાને ફુટભટના આ વૃત્તાંતમાં કૃત્રિમતા કે શંકા જેવું

કંઇજ ન ભાસ્યું. તેથી તે પોતે જાતે કુરૂબકને સાથે લઇને પેલો ધનભંડાર હસ્તગત કરવા યોગિનીની ધ્યાનકુંડલી પાસે આવી પહોંચ્યો. જેવો તે કુંડલી ખોલવા જાય છે તેટલામાં, પૃથ્વીના પડમાંથી અવાજ નીકળ્યો કેઃ—"રાજન્! તારે પણ આ વ્યર્થ પરિશ્રમ લેવાની કંઇજ જરૂર નથી તું ગમે તેટલો પ્રયત્ન કરશે તોપણ તને આ ભંડાર નહીં મળી શકે." રાજા અને કુરૂબક આ આકાશવાણી સાંભળી ચકિત થયા અને દિગ્મૂઢની જેમ હતા ત્યાંને ત્યાંજ સ્થિરચિત્ત વિચાર નિમગ્ન બની ગયા. થોડી વારે પુનઃ એવીજ ગંભીર વાણીમાં કોઈ કહેવા લાગ્યુંઃ—

"આ ભંડારનો ભોકતા વિક્રમાદિત્ય નામનો રાજા થોડાજ સમયમાં, ઉજ્જયિની નગરીને વિષે ઉત્પન્ન થશે. એ વિક્રમાદિત્ય શિવાય કોઈની મગદૂર નથી કે આ ભંડારને હાથ સરખો પણ અડાડી શકે."

બન્ને જણા આ ઉદ્દગાર સાંભળી નિરાશ જેવા થઇ ગયા. રાજા વિક્રમસિંહ અને કુરૂબકે પણ હવે વ્યર્થ પ્રયત્ન કરવાનું માંડી વાળ્યું.

વિક્રમસિંહે કુરૂબકને સારૂં વર્ષાસન બાંધી આપી પોતાની પાસે રાખ્યો. પુણ્યશાળી પિતાનો પુત્ર માત્ર ભાગ્યદોષને લીધે રખડતો ફરે એ તેને ઠીક ન લાગ્યું રાજાનો આશ્રય પામી કુરૂબક પણ ઘણો સુખી થયો.

કાળક્રમે એ રાજા પણ કાળધર્મ પામી દેવલોકમાં જઇ

[illegible]

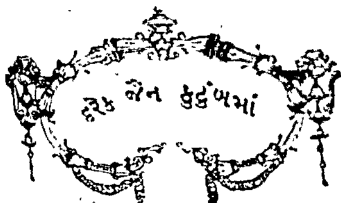
[illegible]

[illegible] સિદ્ધાંતિક [illegible]

[illegible] અને [illegible]

[illegible] રહી છે.

[illegible] !

અમારાં પુસ્તકો હોવાજ જોઇએ.

કારણકે વાર્ષિક રૂા ૩) માં ૬૦૦ પાનાનાં ઇતિહાસીક ઉત્તમ પુસ્તકો નિયમિત પણ મળે છે. અમારાં પુસ્તકોથી ઘણા ભાઇઓ જે તે પુસ્તકો વાંચતાનું ભુલી ગયા છે દિવસે દિવસે ગ્રાહક સંખ્યા વધતી હોવાથી પાછલાં વર્ષનાં પુસ્તકો શીલીકમાં રહેતા નથી માટે ગ્રાહક થવામાં વિલંબ નહિ કરતા.

સં. ૧૯૮૧-૮૨ બંને વર્ષના લવાજમના રૂા ૫)
પોષ્ટ ખર્ચ જુદો.

	પૃષ્ઠ	કિંમત
૧ સિદ્ધસેન દિવાકર યાને વિક્રમના સમયનુ હિંદ	૩૦૯	૧-૮-૦
૨ શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર	૨૫૬	૧-૮-૦

કીંમત. સોનકલના

૧ પંચપ્રતિક્રમણ પોકેટ સાઇઝ પાકું રેશમી પુંઠું આવૃત્તિ બીજી પૃષ્ઠ
૩૦૦ નવસ્મરણ સ્તોત્રો, છંદો, રાસ સાથે...૦–૧૦–૦ ૫૦–૦–૦

૨ વિજયશેઠ અને વિજયા શેઠાણી. ... ...૦—૪–૦ ૧૫–૦–૦

૩ ઇલાયચી કુમાર ચરિત્ર. ... ...૦—૩–૦ ૧૦–૦–૦

૪ અરણીક મુની ચરિત્ર... ... ...૦—૩–૦ ૧૦–૦–૦

૫ **જૈન** નિત્ય પાઠ સંગ્રહ નવસ્મરણ અને બીજાં ... ...
સ્તોત્રો છંદો, રાસ વિ.) ... ...૦—૩–૦ ૧૦–૦–૦

૬ પ્રાતઃસ્મરણમાળા (છંદો રાસ વિ.) ...૦—૨–૦ ૮–૦–૦

૭ સ્નાત્રપુજા શ્રીદેવચંદ્રજીકૃત તથા અષ્ટપ્રકારી ... ...
પુજાના દોહા ... ...૦—૨–૦ ૮–૦–૦

૮ પાંચ પદની અનુપૂર્વી ... ...૦—૧–૬ ૬–૦–૦

૯ પુણ્ય પ્રકાશનું સ્તવન ... ...૦—૧–૦ ૫–૦–૦

૧૦ રત્નાકર પચ્ચીશી ... ...૦—૦–૬ ૨–૮–૦

લખો—જૈન સસ્તી વાંચનમાળા,

રાધનપુરી બજાર—**ભાવનગર.**